Andrei Pleşu

Note, stări, zile

CUPRINS:

Cuvânt înainte 5
Note, stări, zile 9
Texte comentate 225
Anexe 233
Recitiri. Mică antologie pentru vremuri de tranziție 235
Recitiri răzlețe 255

Cuvânt înainte.

Nu sunt convins că publicarea însemnărilor de față este o idee bună. E vorba de un soi de „jurnal”, iar eu am o mulțime de rezerve cu privire la autorii de jurnal. Mă incomodează egolatria pedantă, prezentă, inevitabil, îndărătul fiecărei note. Nu cred nici în înregistrarea contabilă a meteorologiei cotidiene („Azi au fost 15 grade. Începe primăvara!”), nici în transformarea intimității proprii în spectacol planetar („Aseară am avut febră. Am luat o aspirină, dar m-am sculat obosit şi cu dureri la încheieturi.”) şi nici în exhibarea patetică a unor mostre de zbucium privat („Am văzut-o din nou pe Marilena. M-au podidit lacrimile.”). Jenant mi se pare şi encomionul indirect, notat scrupulos, cu o ipocrită modestie („M-am întâlnit deunăzi cu profesorul X. de la Sorbona, care era încântat de conferința mea de-acum două săptămâni. O amabilitate, fireşte. Sau poate nu.”).

Admit că un jurnal poate avea o utilă dimensiune documentară: poate consemna împrejurări de epocă semnificative, întâlniri cu oameni interesanți, conjuncturi sufleteşti neobişnuite, informații de istorie politică şi culturală (cu condiția depăşirii oricărei anecdotici minore şi a oricărei afectări auto-referențiale).

O altă posibilă îndreptățire a jurnalului ar fi excelența stilistică. Proza unui mare scriitor este, oricând, bine-venită. Jurnalul mai poate avea şi savoarea picanteriei, dacă dezvăluie „dedesubturi”, evoluții inavuabile, confesiuni nemiloase. Nu vreau deci să evacuez genul din inventarul textelor frecventabile, dar mărturisesc, sincer, că obiceiul de a te situa în centrul observațiilor şi analizelor proprii probează o dilatare a personalității care nu mă

ispiteşte. Cred, mai curând, că nu suntem fericiți şi întregi decât când uităm de noi înşine.

De ce, atunci, am decis să public această carte?

Pentru că îmi fac iluzia că nu eu sunt prezent în paginile ei. Prezent e un ins care, între 19 şi 60 de ani, a traversat (şi traversează încă) un episod de Bildung, adică de instrucție şi formare. În definitiv, ceea ce ofer este istoria fragmentară a unui auto-didact. Ea poate interesa, cred, o categorie de cititori (mai ales tineri) aflați în căutarea unui drum, a unui orizont de interogație şi de lectură care se alcătuieşte, în fond, de la sine, prin întâlniri modelatoare, curiozități, obsesii, şanse şi neşanse existențiale, candori şi eschive, oportunități provocatoare, surprize şi inerții. Dincolo de vremuri, mai mult sau mai puțin apăsătoare, dincolo de accidente şi precarități auto-biografice, dincolo de limitele şi derapajele personale, un asemenea drum este posibil şi merită asumat. Asta e tot. Nu vreau să demonstrez, prin paginile care urmează, nimic altceva. Nu mă propun ca model, ci ca studiu de caz. M-aş bucura, firește, ca cititorul să dea, din când în când, şi peste vreun gând stimulator sau peste vreo formulare izbutită: să cadă pe gânduri sau să se amuze. Dar rostul textului e, primordial, unul al însoțirii amicale, al unei sugestii de traseu spiritual în durftiger Zeit, adică în vremuri de cumpănă, cum sunt, de fapt, toate vremurile. Mă expun, ca să mă alătur tinerilor (dar şi celor mai puțin tineri) care se simt încă nesiguri de ei, încă tatonanți, orgolioşi, dar timizi, harnici şi leneşi deopotrivă. Le propun, ca temă de reflecție, propriile mele ambiții, neputințe, experiențe şi speranțe.

Şi câte ceva din lucrurile care mi-au ieşit în cale, de-a lungul a patruzeci de ani de itineranță.

Majoritatea textelor de mai jos au apărut, de-a lungul anilor, în Dilema. Le-am ales dintr-o sumedenie de caiete vechi, care conțin o materie cam de 5-6 ori mai amplă decât cea selectată. Pe alocuri, mi-am luat libertatea de a opera mici reajustări stilistice, stingherit de vreun abuz juvenil sau de vreo stângăcie flagrantă.

Am adăugat însemnărilor propriu-zise şi vreo 25 de pagini de citate din alții (vezi Anexele). Fie pentru că mi s-au părut spectaculos de actuale (mă refer mai cu seamă la clasicii noştri, trăitori în aceeaşi România ca şi noi, cu aceleaşi melancolii, perplexități şi exasperări), fie pentru că m-au marcat, într-un fel sau altul, prin subtilitate sau pitoresc. Suntem, neîndoielnic, şi ceea ce citim.

Mulțumesc Editurii Humanitas, care m-a invitat să fiu prezent printr-o carte la aniversarea a douăzeci de ani de existență. Mulțumesc, de asemenea, doamnelor Lelia Ciubotariu şi Alina Iordănescu, fără ajutorul prietenesc al cărora n-aş fi putut pregăti manuscrisul pentru tipar în timp util.

Andrei Pleşu.

Bucureşti, 5 aprilie, 2010

1 ianuarie.

Mă regăsesc, nu fără vanitate, în câteva locuri din jurnalul lui Jules Renard. În umorile lui, de pildă, marcate de ciclotimie: când încântat de sine, când sigur că va rata, când bucuros să piardă timpul, când hărțuit de simțul

datoriei. E spiritual şi stupid, galant şi gaffeur, chinuit, înspăimântat de ridicol, leneş.

Reacționez, citind, la fel de ambiguu: sunt deopotrivă flatat şi indispus. Un păgubos joc dublu: să trăieşti şi să te analizezi în acelaşi timp. Şi, din cauza acestei duplicități, să le faci prost pe amândouă.

Vineri, 29 martie.

Intelectualul – o veşnică adolescență a intențiilor şi proiectelor. […]. Jurnalul poate fi – şi este uneori, chiar la „case mari" – un mod de a-ți da importanță, fără nici o garanție că o meriți.

Gauguin: „…mă voi forma din nou, departe de toți oamenii" (Descartes: mă voi forma din nou, departe de toate certitudinile).

Miercuri, 3 aprilie.

Gnoza naasenilor aşezând Biblia cu capul în jos: păcatul originar nu e al protopărinților, ci al Creatorului. Şarpele încearcă o primă corecție, stimulând cunoaşterea, iar Iisus nu vine pentru a mântui, ci pentru a „repara" un univers eşuat. (Jerome Carcopino, De Pythagore aux Apotres). Trucul ereziilor: un sâmbure de vagă plauzibilitate…

Vineri, 5 aprilie.

Treci, la miezul nopții, pe lângă o maşină parcată.

Lângă ea, ca o provocare, un bolovan. Şi dacă ai lua bolovanul şi ai sparge geamurile maşinii? Un „act gratuit". O crimă perfectă. Absurdul – o posibilitate mereu la îndemână, cenzurată de laşitățile bunului-simț.

Marți, 9 aprilie.

Absorbit de tematică religioasă. Ca perspectivă profesională, dar şi ca angajare intimă. Eventualitatea unei convertiri – din ce în ce mai probabilă.

Imperiala majestate a inabordabilului.

Vineri, 12 aprilie.

Mâna mamei pe umăr.

Luni, 15 aprilie.

M-am trezit în dezordinea în care adormisem cu o seară înainte. De jur împrejur sunt, risipite, tot felul de cărți, pe care le resimt ca pe o invazie a haosului.

Lectura poate avea efectul unei progresive asfixii.

Şofer de autobuz la Bucureşti: conduce cu şapca dată pe spate, cu o mână în şold, fluierând o sârbă.

Sâmbătă/duminică, 20/21 aprilie, Noaptea de înviere.

Efectul palpabil al slujbei: oamenii devin lumânări.

21 aprilie. Prima zi de Paşti.

Scenă românească, pe unul din marile bulevarde ale capitalei: un bărbat cherchelit, între două vârste, recită, dinaintea unei cerşetoare bătrâne, lungi pasaje din Eminescu. Cu mâna pe inimă, deopotrivă grandilocvent şi ironic, omul se dă în spectacol, încântat de propriul său aplomb. Cerşetoarea îl contemplă cu gura căscată şi, din când în când, se-nchină ca de „ducă-se pe pustii". La un moment dat, repertoriul cetățeanului glisează vertiginos spre Cincinat Pavelescu. Urmează două-trei fandoseli pe franțuzeşte, pentru ca, în final, omul să treacă la muzică; cântă cu antren un twist la modă şi o invită pe

cerşetoare la dans. Cerşetoarea consimte. Se adună lume. În buna dispoziție generală, cei doi execută un număr chaplinian, cu delicioase virtuozități de detaliu.

Chefliul schimbă ritmul. Trece la tango. Se dansează „la sentiment”, se încearcă piruete riscante, se cultivă, parodic, privirea galeşă şi „figurile” şugubețe.

Veselia asistenței e paroxistică. „Hristos a înviat!” „Adevărat a-nviat!”

Miercuri, 8 mai.

Să nu mergi niciodată decât până unde mai poți fi însoțit.

Toate compromisurile mele au o singură motivație: politețea.

18 mai.

Mi se pare că niciodată nu-i mințim mai mult pe cei din jur – şi pe noi înşine – ca atunci când plângem.

Sursa lacrimilor nu e cea care se vede, cea care pare să le fi provocat. Plânsul e întotdeauna recapitulativ, sintetic: rezumat lichid al unei înfrângeri universale.

Duminică, 26 mai.

Demnitatea – singurul criteriu. Ordinea – singura metodă.

O creangă pe care o rafală de vânt o izbeşte brutal de marginea colțuroasă a unei clădiri. Vulnerabilă şi mută ca o femeie lovită.

August.

Marin T. Îmi face cadou un pasaj din Kierkegaard:... „.nu au desfăşurat încetineala necesară pentru a scruta dificultatea înainte de a o explica”.

Vara.

Lecturi din Gogol (Suflete moarte). Cap. VI, spre final: „.a adormit buştean, cum dorm numai acei fericiți care nu suferă nici de hemoroizi, nici de purici şi nici de vreo agerime prea mare a minții”.

La p. 230: „Patimile omului sunt nenumărate ca nisipul mării; niciuna din ele nu seamănă cu alta şi toate, atât cele josnice, cât şi cele frumoase, la început supuse omului, ajung, mai târziu, să-l stăpânească.

Fericit acela care îşi alege patima cea mai frumoasă dintre toate; nemărginita lui desfătare creşte şi se înzeceşte din ceas în ceas, din clipă în clipă, şi omul pătrunde din ce în ce mai adânc în paradisul nesfârşit al sufletului lui. Dar mai sunt şi patimi a căror alegere nu atârnă de om. Ele s-au născut odată cu el şi nu-i este dat să le ocolească. Sunt conduse de o ursită venită de sus, au în ele ceva care te cheamă mereu şi nu amuțesc toată viața. Lor le este sortit să împlinească o mare menire pe pământ. Fie sub o formă întunecată, fie ca o apariție luminoasă care să bucure lumea, menirea lor este să-l ducă pe om spre fericirea cea necunoscută”.

Marți, 26 noiembrie.

Uneori, dacă priveşti brusc, noaptea, cerul înstelat, te simți exclus, înmormântat într-un univers dispărut.

Joi, 5 decembrie.

Capacitatea de a rezista bine la nefericire se plăteşte cu incapacitatea de a avea pasiuni. (Constantin.

Noica: „îți începi drumul cu un condei prea sigur.

Nu există în textele dumitale nici o pierdere de sine a gândului…" „Lasă mai mult loc pentru haos!" mi-a spus altă dată. Dar cum să exprimi un puseu de inarticulare? Cum să stai, în acelaşi timp, în orizontul Cuvântului şi în acela al haosului?)

Adaos în 1996: Ce pedagog extraordinar! Noica îmi cerea de fapt să fiu altfel decât el! Programul din „Mathesis" era tocmai unul de evacuare a haosului.

Ideea „fără rest", viaţa geometrizată, cristalinitatea fuseseră şi continuau să fie obsesiile sale, pe care însă nu le putea recomanda unui tânăr ameninţat de seninătăţi premature. Pedagogul trebuia să fie, cum o spunea adesea, un întârzietor.

Marţi, 24 decembrie.

Singurătatea adevărată nu e aceea în care te azvârle eşecul, ci aceea din care nici reuşita nu te poate scoate.

26 ianuarie.

Din Scurta cronică a Annei Magdalena Bach: „.uneori, întorcându-mă acasă şi văzându-l pe soţul meu stând la masă în droaia de copii şi mâncând cu poftă

— ceea ce făcea mereu, astfel că era o bucurie să găteşti pentru el – eram copleşită de sentimentul straniu că nu poate fi adevărat, că muzica aceea n-a fost scrisă de cel ce se află în faţa mea, mănâncă, bea, doarme şi se mişcă printre noi, ci mai degrabă de cineva coborât în mijlocul nostru de-a dreptul din cer". Dar, pe de altă parte: „.marea speranţă a vieţii sale era faptul de a o putea părăsi într-o bună zi".

(Moartea ca „trecere într-o libertate mai mare"). Pastorul, spunând de la amvon, dinaintea corpului neînsufleţit al enoriaşului său: „A adormit blând şi fericit întru Domnul nobilul şi onoratul domn Johann.

Sebastian Bach." Anna: „Numai vremelnicia mă mai desparte de el." Isus Sirah: „Căci un vis vine împreună cu noianul de treburi zilnice." Luther: „Nu trebuie lăsat diavolul să păstreze toate cântecele frumoase numai pentru sine."

Joi, 30 ianuarie.

Mă frapează, uneori, fisura existentă, potenţial, între „omul de cultură" şi insul creator. Pe de o parte acumularea (cultura e întotdeauna „vastă", „întinsă", „generală" etc.), pe de alta explozia. Cu specificarea că nici acumularea nu duce, în mod necesar, la explozie, nici explozia nu are loc, în mod necesar, pe bază de acumulare. Dar explozia e expresie de sine, în vreme ce acumularea e, mai degrabă, uitare de sine.

Există, în alcătuirea omului de cultură, o componentă de camuflaj. Cultura pură şi simplă compensează şi ascunde, în anumite cazuri, o sumedenie de precarităţi: sterilitatea, de pildă, sau lipsa spontaneităţii, sau şubrezenia instinctului vital. Am întâlnit „culturali", pentru care cultura e şansa de a fi „ştiutor", chiar dacă nu înţelegi mare lucru. Înlocuieşti reflecţia prin citat, invenţia prin sursologie. În variantele sale reuşite, omul de cultură e un temeinic culegător. Semănător, întruchipare a vervei seminale, e însă numai individul dotat pentru creativitate. Evident, nu se poate merge la extremă, nu se poate paria pe antagonismul de principiu al celor două vocaţii. Creatorul nu

e, neapărat, un geniu incult, iar omul de cultură nu e, neapărat, un arhivar fără imaginație. Cultura, chiar necreatoare, are un rost şi o demnitate aparte: e teritoriul memoriei, instanța care are grijă ca nimic (mai ales nimic din prestația creatorilor) să nu se irosească, să nu sfârşească în neant. Cultura subminează tenace timpul şi moartea. S-ar spune că, în vreme ce creația e marea ofensivă a umanității, cultura e defensiva ei.

Prima ne dă libertate şi îndrăzneală, a doua e consolatoare şi înțeleaptă. Creatorul face investiții, omul de cultură inventariază, strânge capital. Sunt, împreună, combustibilul aceluiaşi drum.

2 februarie.

Chateaubriand, Genie du Christianisme: „Vai de călătorul care, făcând înconjurul lumii, s-ar întoarce ateu sub acoperişul părinților săi."

Plimbare la cimitir, după-amiază, printre ierburi uscate şi aburi de primăvară. O femeie aflată la mormântul fiului ei, mort la vârsta de nouă ani, îmi povesteşte: „ II văd în vis de câte ori îl chem. Azi-noapte, de pildă, mă aflam într-o pădure pe care n-am mai văzut-o, sunt sigură, niciodată. În desişul ei se făceau două cărări. Amândouă duceau spre o casă, frumoasă, cum iarăşi n-am mai văzut niciodată. M-am uitat mai întâi printr-una din ferestre: am văzut dormitoare lungi, pentru copii. Am intrat să văd dacă aşternuturile sunt curate. Am cercetat rufăria şi saltelele. Erau toate albe şi proaspete. Apoi l-am văzut pe Florin.

L-am luat de mână şi i-am spus: «Hai, vino acasă cu mama!» Şi Florin m-a privit trist şi mi-a răspuns: «Crezi că eu n-aş vrea? Aş veni imediat. Dar nu se poate!» Şi, după o pauză: «Nu e voie!» Mi-am trecut mâna prin părul lui şi am plecat încet."

Tăcerea cimitirelor. Nobilă şi respingătoare.

Marți, 4 februarie.

Din păcate, talentul nu e, uneori, decât îndemânarea de a scrie bine chiar dacă n-ai nimic de spus.

Blaga, Spațiul mioritic, cap. II („Spiritualități bipolare"): „Cel ce luptă pentru o idee ia totdeauna asupra sa riscul de a fi el însuşi cucerit de ideea contrară."

O vorbă populară din Bucovina, culeasă de Artur.

Gorovei şi citată de Blaga: „femeia care vrea să se facă frumoasă să se spele cu apa din care a băut curcubeul". Alta: „Lemnele pe care le arzi iarna îşi pun noaptea frunzele pe fereastră."

Duminică, 16 februarie.

Lectura: o formă de imobilitate care aruncă în aer toate formele de sedentarism. Andre Gide, Les nourritures terrestres (1917):„...Şi după ce mă vei fi citit, aruncă această carte – şi pleacă. Aş vrea ca ea să-ți trezească dorința de a pleca, de a pleca de oriunde, din oraşul tău, din familia ta, din odaia ta, din cugetul tău. Nu lua cartea mea cu tine [...]. Cartea mea să te învețe să te ocupi mai mult de tine decât de ea, apoi de tot restul mai mult decât de tine."

Marți, 3 iunie.

Azi, toată ziua s-a scurs în aşteptarea a două domnişoare: una dimineață, cealaltă după-amiază. Ca de obicei, când aştept pe cineva, nu sunt

în stare să fac nimic altceva. Aştept pur şi simplu, mutându-mă de pe un scaun pe altul, privind ceasul, bombănind, melancolic sau nervos, încercând, fără succes, să mimez răbdarea. Femeile reuşesc adesea cu gesturi prin care bărbaţii pierd. Cu câtă graţie, cu cât talent, se face aşteptată o femeie! Ea întârzie atât cât să-ţi dea senzaţia că apariţia ei e fenomenală, sărbătorească; că n-ai mai fi putut aştepta nici o clipă mai mult. Aşteptarea unei femei care întârzie (şi, uneori, nu vine niciodată) e ocupaţia „destinală" a masculinităţii. Exemplarele cuminţi, previzibile, punctuale n-au succes. Preferăm hărţuiala, exasperarea, neliniştea, jocul. Mersul pe sârmă între viclenii, farmece şi şolduri.

Vineri, 27 iunie.

Sunt ceea ce mi se întâmplă?

Iulie, Berlin în interiorul unei importante biserici miincheneze (Frauenkirche), există un loc din care nu se vede nici o fereastră. Restauratorii din secolul al XVIII-lea l-au numit „pasul diavolului". Efectul obnubilant al prezenţei demonice. Eşti sub puterea acestei prezenţe, când nu vezi nici o ieşire, când te simţi „arestat" în propria ta închidere.

În biserica Sankt Sebaldus din Nurnberg, mormântul „patronului" e decorat cu melci. Ni se spune că melcul e un simbol al morţii. Dar nu poate fi vorba de un strict simbolism funerar. Corelaţia melcului cu ploaia, cu umezeala vulvei, cu morfologia spiralei (cochilia) trimit, mai degrabă, la ciclurile fertilităţii, ale alternanţei dintre moarte şi reînviere. (Vezi mişcarea coarnelor, care se ascund şi reapar, ca într-o ritmică a eternei întoarceri.)

Călătorie versus sedentarism. Cine are orgoliul de a nu se repeta, cine se simte ofensat de convenţii şi stereotipii simte mereu nevoia irepresibilă de a pleca.

Nu te poţi dărui decât o singură dată. Apoi, te repeţi.

E preferabil, de aceea, ca după dăruirea dintâi, cea adevărată, să schimbi locul şi oamenii. Călătorul par excellence este Don Juan. Nimic mai deprimant, mai dezamăgitor, mai nefiresc decât să ţi-l închipui pe Don Juan în ipostaza soţului „aşezat", copleşit de ticurile cotidiene ale conjugalităţii. Don Juan în papuci! Interzicând, sau îngreunând, călătoriile, comunismul se apără de dimensiunea donjuanescă a omului: înlocuieşte infidelitatea fertilă, patosul noutăţii, cu fidelitatea impusă a unor personaje statistice.

Spiritul ascetic al comunismului – o imitaţie satanică a ascezei monahale, care e, de fapt, apogeul călătoriei, saltul dincolo de lume, evadarea în sus.

Monahul e liber, în numele credinţei, de toate fidelităţile: un Don Juan destrămat de extaz.

Iulie, Munchen.

Se povesteşte că arhitectul italian invitat la Munchen pentru construirea Maximilianeum-ului a fost dirijat cu atâta severitate de patronii prusaci, încât, cu fantezia sfâşiată de hărţuiala unor rigori străine, a sfârşit cu mintea rătăcită, într-un spital. Efect secundar al încercării de dialog între lege şi imaginaţie.

August.

Câte unul, după ce că e plin de defecte, mai are şi personalitate!

Rubens e un fel de Don Quijote pe dos. Cel de-al doilea are idealuri pentru care nu are înzestrări, celălalt are înzestrări pentru idealuri pe care nu le are.

În catedrala de la Wawel, un călugăr tânăr, cu ochi grei şi cu un zâmbet uşor absent, mă întreabă de unde vin. Îi spun că din România. „în cazul acesta, vă voi da câteva explicații despre catedrală în latineşte…"

15 septembrie.

Grupuri mici de femei, cu rochii ample, până la pământ, stau răspândite pe o pajişte, ca nişte clopote multicolore, ca nişte mănăstiri la şes…

Luni, 22 septembrie.

Anton Pann şi eternitatea stabilă a genului „minor": „Anica, zilele trec.

Şi minutele ca clipa.

Nu simțim cum să petrec.

Tinerețile cu pripa."

Vineri, 26 septembrie.

Sunt urmărit, toată ziua, de un juvenil furor versificator. Spre seară, torn vertiginos pe hârtie un soi de inventar al lumii, în cheie vag suprarealistă:

Fete mari, porumbi uscați, Lacrimi, scări şi capi pătrați.

Mangafale, pişicheri, Poponari, savanți, străjeri, Zahăr acru, veselie, Fuste, bani pe veresie, Găinuşe, gâsculițe, Iepuri, lei în puşculițe, Spiritişti, popi, regi, tramvaie, Carne de berbec ori oaie, Versuri, măcelari, tristețe, Butii, babe, boi şi bețe, Bube, bancuri, buimăceală, Doi români la trei Păcală, Valsuri, noapte şi pictură, Ici e dric, ici e trăsură, Gropi şi dame, cărți şi vin.

De Malaga şi de Rin, Perne moi, fum, zeflemea, (Plus dulcețuri şi lulea), Ochelari, tichie rondă, Premii, palme, muci şi frondă, Vagabonzi şi cai arabi, Vremuri grele, oameni slabi, Ploi, castane, nuci cu must.

Şi finețuri fără gust

(Icre negre, pâine albă), Munți nebuni, bere la halbă, Platon cel cu gând becher, Epictet cu limba-n cer, Marx cel bun doar de poveşti, Cu discipol la Ploieşti

(Cârciumarul C. D. Gherea, Ăl de-l înşela muierea.

Cu istețul Caragiale, Conceput la Haimanale).

Lume, lume, lume largă, Azi maşină, mâine targă, Fudulii, cercei, pasențe, Săpături, scoici, divergențe, Molimi, pixuri, cârpe, oale, Frigărui, extemporale, Telefon şi barometru.

Pălării de pai şi fetru, Lo-lo-lo, bla-bla cu gura, Țaca-țaca, bâra-bâra, Fleanca-fleanca, gâl-gâl-gâl, Gogoşi reci, haznale, mâl, Cine-i pentru, cine-i contra, Cine-i pentru e şi contra.

Cine-i contra nu-i creştin, Ba eu sunt că mă abțin!

Toamna.

Paul Evdokimov, Les îges de la vie spirituelle: Trei chipuri ale Răului: parazitismul, impostura, parodicul. Tarele epocii contemporane: ireligiozitatea şi religiozitatea perimată. „A fi inteligent în ziua de azi înseamnă a înțelege tot şi a nu crede în nimic.

„„Lumea marxistă evacuează ființa lui Dumnezeu, dar pretinde să-i preia toate atributele.” „Cuvintele sunt, azi, deshidratate.” „În vremea noastră, asceza trebuie să constea din repaos impus, exercițiul calmului şi al tăcerii (periodice sau constante), […] facultatea de a te retrage pentru rugăciune şi contemplație… Asceza înseamnă mai ales a înțelege prezența altora. […] Dintr-o mentalitate penitenciară, asceza trebuie să devină o terapeutică preventivă.”

Simone Weil: „Epocii noastre îi trebuie o sfințenie care să aibă geniu.” Sf. Isaac Syrul: „Cel ce se vede pe sine aşa cum este e mai mare decât cel ce învie morții.”

Vara.

Horațiu: „Nimic nu este mai uşor decât a dispreți aurul şi argintul sau a te lipsi de o îmbrăcăminte scumpă; însă a renunța la o mâncare de ciuperci este un sacrificiu mult prea aspru.”

Numele româneşti ale ciupercilor, o specie de baroc sătesc: Trufa, Zbârciogul, Creasta cocoşului, Laba ursului, Buretele, Vinețica, Râşcovul, Pâinişoara, Hribul, Pitarca, Turta vacii, Flocoşelul, Porcanul, Urechiuşa, Popinca, Ghebul, Păstrăvul, Cuşcuşul roşu, Pălăria şarpelui, Pâlnia brumată, Muscărița şi, peste toate, „Astraeus hygrometricus” (Steaua vremii)!

Ianuarie.

Nu este interesant decât ceea ce rămâne astfel şi în expresie, nu numai în fapt. Adesea, ni se par interesante lucruri a căror cercetare nu duce decât la formularea unui loc comun. Forța unui eveniment se poate aprecia după valoarea de stil pe care o provoacă. Cu alte cuvinte, evenimentul adevărat e, prin el însuşi, creator de stil. Doar când evenimentul e precar, devine necesară grandilocvența calofilă, adică opusul stilului.

A avea stil e a simți stilul lucrurilor, a discerne între fapt şi eveniment, a şti de ce să nu te ocupi.

Prostul obicei modern de a constrânge insignifiantul la semnificativ. Specularea încăpățânată a „obişnuitului”, snobismul voluptuos de a vedea peste tot „probleme”, de a releva „importanța” derizoriului.

Stilul e valoare de cunoaştere convertită în valoare de expresie. Valoarea de cunoaştere inexpresivă e aspidă şi demobilizatoare. Valoarea de expresie strict formală e caducă, vanitoasă, vicioasă.

Duminică, 24 ianuarie

— Când te scoli mâine?” – mă întreabă domestic T.

— Niciodată.” – răspund prea repede. Şi mă sperii.

Luni, 3 mai.

Există oameni cărora adevărul cel mai adevărat nu le stă bine: îi face antipatici. Preferi o aberație fermecătoare unui adevăr agasant. Îți vine să spui: „Ai dreptate, nu zic, dar nu te prinde!” Din păcate, adevărul are obiceiul de a fi agasant. Secretul înțelepciunii eficace: să atenueze această situație, să facă din adevăr o ispită.

Vara.

Simțul comun crede că viața spirituală e un balet de nimfe, un rafinament decolorat, la antipodul animalității. În realitate, spiritul e o stihie brutală, un faun, o dihanie dezlănțuită, față de care mica febră a corpului e

inocentă. Cine n-a avut niciodată intuiția animalității specifice a spiritului are poate vocația culturii, a investigației intelectuale, dar nu are vocație spirituală. Pentru a se întrupa, Dumnezeu trebuie să accepte un deficit de vitalitate, o animalitate minoră, fără comună măsură cu absolutul animalității sale.

În asta constă aspectul sacrificial al naşterii lui Iisus: un taifun acceptă să respire prin nările unui miel.

Orice reflecție despre asceză trebuie să înceapă de aici.

Corpul nu poate fi disciplinat prin ideologie, prin mobilizarea unor energii diafane. Bestialitatea lui nu se supune decât unei bestialități sporite: destrăbălarea instinctelor face loc destrăbălării riguroase a extazului. Disprețul simțurilor nu e vertij al descărnării, ci o formă grațioasă de nesimțire, nesimțirea cu care leul contemplă orizontul incert al savanei. Simbolistica animalieră a evangheliştilor, aspectul teribil, exterminator, pe care îl îmbracă, uneori, oştirile îngereşti consemnează fără echivoc forța fierbinte, necruțătoare, a zoologiei supreme. Ea este expresia potențată până la răsturnare a metabolismului trupesc. Ceea ce trupul trăieşte mediumnic, adumbrit, precar, spiritul trăieşte exploziv, intens, în plină lumină. „Laeti bibamus sobriam ebrietatem spiritus" (text din Breviarul latin, pe care mi-l scrisese pe un petec de hârtie părintele Benedict).

Spiritul e locul beției treze, al animalității împlinite cu adevărat, adică mântuite.

Miercuri, 26 iulie.

Plec spre casă târziu şi văd, dintr-odată, un ceas uriaş pe turnul unei clădiri. E singura parte luminată a clădirii şi pare să atârne direct de firmament. II privesc exact în clipa când mecanismul mută minutarul cu o secțiune de timp mai spre dreapta. E o mişcare lentă, dar implacabilă, mişcarea unei broaşte țestoase.

Simt o intensă repulsie. Realizez, ca niciodată, natura târâtoare a timpului, scurgerea lui lingavă, avansul lui bălos. Eternitatea e la polul opus: statică sau fulgurantă. Extrema minimă sau extrema maximă a mişcării. Numai muntele neclintit şi flacăra explozivă se apropie de stilistica ei.

Luni, 31 iulie.

Demnitatea tandră a flăcării de lumânare.

Duminică, 6 august.

Psalmul 13: „Până când, Doamne, mă vei uita neîncetat? Până când îți vei ascunde Fața de mine?

Până când voi avea sufletul plin de griji şi inima plină de necazuri în fiecare zi? Până când se va ridica vrăjmaşul meu împotriva mea? Priveşte, răspunde-mi, Doamne, Dumnezeul meu! Dă lumină ochilor mei..."

Primăvara.

Somnul în iarbă ca experiență „inițiatică": dormi pe corpul enorm al unei ființe vii, care doarme la rândul ei. Cerul capătă o proporție absorbantă, la fel firul vegetal, muşuroiul, insecta, devenite, prin proximitate, macroscopice. Eşti obligat la o spectaculoasă modificare de scară. Şi infinitul mare, şi infinitul mic îți devin, simultan, intime. Miros umed, umbros, uterin (fără carnalitate). Palpit organic. Trăieşti un început (euforic) de descompunere. (Nu există intuiție mai

intensă a descompunerii decât aceea pe care o mijloceşte, iarna, contemplarea unei parcele de pământ proaspăt deszăpezit: simți cadavrul. Lutul are o paloare zemoasă, de înecat. Câteva fire de iarbă defuncte amintesc, vag, vechea, adormită, vitalitate.

Moartea pare să fi survenit ca înzăpezire, ca îngheț diafan. Decolorare, stingere, intrare în alb. Vasile Voiculescu: „îndură-te, coboară şi vino de mă vezi / Pân' nu s-aştern pe mine solemnele zăpezi.")

Câte „lucruri" sunt în fiecare lucru? Ce se află de jur împrejurul apariției sale, ce ni se dă laolaltă cu ea?

Câtă senzație pură, strict indicativă, câtă ipoteză, cât mister? Câtă penumbră, câtă evidență? Câtă interogație, câtă strălucire revelată, câtă nelinişte premonitivă? Cum să deosebeşti între prezența lucrului şi neantul lui? între intuiția vagă a drojdiei cosmice din care sunt făcute toate şi explozia luminoasă a unui sens? A privi obiectele din jur ca pe nişte comprimate de timp. A vedea, în fiecare din ele, 1) ceva consumat, ceva „fost" care subzistă încă, 2) ceva actual, care se oferă consumului şi consumă substanța senzitivității noastre, şi 3) ceva virtual, ceva pe cale de a se naşte.

Orice lucru e amintirea unui trecut şi anticiparea unui proiect inepuizabil. Cu alte cuvinte, orice lucru stă, ca un scurt episod afirmativ, într-un ocean de nedeterminare. Şi nu-l vezi cu adevărat, câtă vreme nu parcurgi până la capăt nedeterminarea sa.

3 aprilie.

Trebuie recuperat exercițiul privirii. Trebuie recitit şi dezvoltat Goethe. Trebuie reinstituită ambiția „ochiului pur" al impresionişților. Lumea se stinge în abuzul de mediere pe care l-a adus cu sine sofisticarea tehnologică. Instrumentele care „prelungesc" simțurile sfârşesc prin a le anemia. Trebuie să intensificăm, fără cârje, experiența senzorială, să regăsim inocența ofensivă a lui Empedocle: ochiul va înceta să fie o pâlnie în care lumea îşi toarnă dezordonat imaginile, pentru a funcționa ca un tentacul explorator care îi iese în întâmpinare, o palpează, o gustă, o reaşază în propria ei virginitate.

Vara.

Stricte observații despre fulgere. Instantaneitatea fulgerului nu lasă ochiului răgazul de a privi. Cerul se despică brusc, evanescent, ca sub o lovitură de bici.

Lumina fulgerului e orbitoare: pare născută mai curând să vadă decât să fie văzută. O subită scăpărare de amnar într-o cameră obscură. Există o anumită indiscreție, un anumit furor demascator în imprevizibilul fulgerului, în incandescența lui de o clipă: te simți privit, victimă clandestină a unui autoritar (şi arbitrar) gest investigator. Erupția fulgurantă a luminii pe cerul nopții dezvăluie lumea ca pe un spectru, ca pe un scurt episod de paloare.

Ceea ce totuşi apuci să vezi are o spectaculoasă distribuție spațială. Cu țesătura lui de plantă incendiată, fulgerul trimite spre o nesistematizabilă estetică a energiei. Categorice ca lovitura de sabie, ezitante ca pâlpâirile unui foc îndepărtat, desenându-se ca o dantelă Jugendstil pe ecranul baroc al norilor sau ricoşând în derută de la un orizont la altul, fulgerele ne confiscă atenția scurt, ca un ordin irevocabil, ca un apel ultimativ.

Dar dacă încă reuşim să vedem fulgerul, e cvasiimposibil să-l arătăm altora. Rapiditatea imperativă a apariției sale nu lasă timp pentru interlocuție. A vedea un fulger e, de aceea, o experiență intimă, privată, intransmisibilă, în ciuda amplorii ei cosmice. Vezi, comme par hasard, un singur moment şi nu poți convinge pe nimeni că l-ai văzut. Corespondențele microcosmice ale acestui eveniment sunt „intuiția", „iluminarea", „revelația". Experimentezi, în plan fizic, ruptura de nivel, „împunsătura sufletului", raptul, satori, extazul.

În combinația de aer şi foc a fulgerului, ți se dezvăluie metabolismul însuşi al Duhului, invazia plonjantă a flăcărilor Cincizecimii.

Semnificativă e asocierea fulgerului cu tunetul: tăcerea revelatoare a celui dintâi se cuplează cu elocvența oarbă a celui de-al doilea. „Descoperirea" trăită personal, ca o certitudine mută, devine text. Iluminarea devine Scriptură. Tunetul, perceptibil, spre deosebire de fulger, de toată lumea, e trecerea intimului spre unanimitate. Există şi tunete care nu sunt precedate de fulger, tunete neluminoase, opace, în care se exprimă forța brută, călcătura grea a lumesculuí.

O parafrază la Kant: cerul înstelat deasupra mea şi fulgerul intermitent al Revelației în mine…

A fi „angajat", a avea o viață „orientată" nu înseamnă a face un singur lucru, ci a subordona tot ce faci unui singur lucru. (De adâncit, ă propos de.

Van Gogh.)

Vineri, 20 iulie.

Nimic clar, nimic adânc, nimic eficace. Mereu aceeaşi bâlbâială plină de morgă.

Toamna îmi place ploaia atât de mult, încât aş putea trăi exaltat în orice țară noroasă din lume. Dimpotrivă, o plajă însorită, vara, mă deprimă. Nisipul încins, lumina orbitoare, corpurile ezitând între delăsare animală şi explozie energetică creează o atmosferă de obnubilare veselă, de surescitare halucinatorie.

Specia pocneşte de o bunăstare care mă irită: infantilă, decerebrată, impudică. Miroase a ars. Când plouă, eşti adus cu picioarele pe pământ: ți se livrează cea mai realistă imagine posibilă a condiției umane.

Acesta e statutul însuşi al ființei căzute, firescul ei.

De la păcatul originar încoace, trăim înnorat, şi nu ne putem salva decât fertilizați, udați până la oase, de bunăvoința lichidă care vine de sus. Memento muzical al potopului, ploaia e mediul optim al acțiunii fără iluzii. Ea induce rezervă sufletească, simț al proporțiilor, diluția orgoliului. După beția solară – o răcoroasă luciditate. Ființe căzute, sub ploaia care cade… Niciodată nu este totuşi căderea mai tonică.

Căderea unei pietre e inertă, inexpresivă, impersonală. Căderea unei păsări e o prăbuşire crudă, un mic dezastru. Căderea stelelor – un abuz liric. Căderea ploii însă are ceva protector şi proaspăt. E cadență mai mult decât cădere. E ritm. De aici, potențialul ei mobilizator, efectul ei terapeutic. Picajul implacabil al picăturilor de ploaie evocă, subliminal, creşterea plantelor. Olfactiv, apa iradiază vegetali ta te. Strada devine câmp. Iar câmpul devine cer.

Mai.

Seminar Hegel cu dl Noica (Prefața la Fenomenologia spiritului): „Ființa” în accepțiunea filosofică e monolitică, în loc să fie orchestrală. Nu include dezordinea şi precaritatea. Nimeni nu descrie organizat dezordinea lumii ființei. Ființa nu e liniştită: e una a polifoniilor, a compunerilor. Filosofia o simplifică nepermis de mult, asumând postura lui Dumnezeu, Cel care ştie legile universului, pentru că le-a creat.

Dar trebuie ştiut cum se pot încurca legile! (Ceea ce e mai curând competența lui Noe…) Nefilozofii (de pildă englezii) încep întotdeauna cu un exercițiu analitic: analizez şi văd că… Filosofia începe cu o sinteză, pe care o desfăşoară ulterior. Gabriel: „Dar cum ajungi la această sinteză originară?” Dl Noica: „Explică-mi cum te-ai îmbătat!”

Vara, seminar Descartes, cu Gabriel şi Sorel.

Spre sfârşitul celei de a patra meditații metafizice

(Meditations touchant la premiere philosophie, 1641), Descartes propune patru tipuri de „smerenie”, necesare pentru a diminua riscul unui prost amplasament al gândirii. Eroarea decurge, în genere, dintr-un dozaj defectuos între voința noastră de cunoaştere şi capacitatea noastră de înțelegere. Vrem ceea ce nu putem şi nu valorificăm deplin ceea ce ne stă în putere. Vrem infinit de mult înăuntrul unei înzestrări limitate. Iată, într-o versiune simplificată, cele patru sugestii rectificatoare ale lui Descartes (introduse prin formule de tipul je ne dois pas me plaindre, „nu trebuie să mă plâng”): 1. Nu trebuie să mă plâng că nu înțeleg mai mult decât înțeleg (ci, mai curând, să fiu mulțumit că înțeleg şi atât). 2. Nu trebuie să mă plâng că mi-e dat să vreau să înțeleg mai mult decât pot înțelege

(ci să fiu recunoscător că mi s-a dat facultatea de a voi în chip nelimitat). 3. Nu trebuie să mă plâng că am fost înzestrat cu mai multă libertate decât pot duce

(ci să admit că nu ştiu să o folosesc. Cu alte cuvinte, faptul că, fiind liber, aleg, adesea, prost nu dovedeşte imperfecțiunea lui Dumnezeu, ci insuficiența mea).

4. Nu trebuie să mă plâng că nu pot cunoaşte în mod absolut (ci să mă bucur de puterea pe care mi-a dat-o.

Creatorul de a nu mă pronunța cu privire la lucrurile pe care nu le ştiu).

Foarte înțelept, neaşteptat de pios, dar oarecum previzibil. Riscul care însoțeşte în permanență dimensiunea sapiențială a filosofiei e cumințenia solemnă, monumentalizarea (şi, uneori, elaborarea sofisticată) a locului comun. Pe scurt, am mereu motive să bombăn…

Primăvara, Bucureşti.

Partea bună a băşcăliei: diluează excesul de solemnitate şi combate suavitățile. Induce un sănătos relativism. Produce bună dispoziție. Partea rea a băşcăliei: şterge hotarele dintre derizoriu şi gravitate. Creează confuzie. Subminează acțiunea. Stimulează histrionismul. Lezează şi inhibă registrul afectelor delicate.

Joi, 23 octombrie, Passau.

Familia bavareză (Braumandl) la care stau e adorabilă. Ea se scuză, în felul țăranilor de peste tot, pentru modestia locuinței: „E ca la țară!” El mă

priveşte cu un zâmbet blond şi cu ochi lichizi, în care clipocesc secole întregi de bere. Pentru a se face înțeles, nu prescurtează fraza şi nu ridică tonul, cum procedezi, de regulă, când te adresezi unui străin, ci, dimpotrivă, vorbeşte sotto voce, conspirativ, şi repetă răbdător fiecare frază. Pe acelaşi palier, am un vecin, cursant, ca şi mine, la Goethe Institut: Joseph, din.

Congo Brazzaville, comunicativ şi melancolic, un fel de Marin Tarangul dezamorsat. Vorbeşte precipitat, cu bâlbâieli în rafală şi gesturi incerte. Aflat de o lună prin partea locului, are orgoliul inițiatului: vrea să-mi arate oraşul, magazinele, oamenii. Mi se plânge de singurătate („Sunt singurul negru din oraş!") şi se bucură că are, în sfârşit, un prieten. Inevitabil, vorbim despre femei. Joseph e frustrat: oraşul e mic, banii – puțini, morala – provincială. Trebuie să mergem odată amândoi la Regensburg. Are un amic care ne va introduce în paradisul interlop.

Sâmbătă, 25 octombrie.

Joseph s-a îndrăgostit. O blondă dintr-un atelier de fotografie. Are deja poza ei, dar e mefient: „Dans.

Iespays capitalistes, ily a beaucoup de choses louches…"

Astă-seară, cocoana a promis că vine să-l ia la plimbare. Nu vine. Joseph suferă. Divaghează despre rasismul german. Mâncăm, solidar, grisine din România.

Duminică, 26 octombrie.

Mă strecor pe furiş afară din casă, ca să nu mă confişte Joseph. Mi-e drag, cu discursurile lui bezmetice, dar sunt nițel excedat. La ce bun să adaug provincialismului meu încă unul?

Luni, 27 octombrie.

Joseph e totuşi o prezență cât se poate de agreabilă. Mi-am dat seama de asta, prin contrast, astăzi, când mi-a prezentat un compatriot: Gabriel. Un fel de Cassius Clay eşuat în birocrație. Jovial, arogant, fanfaron, acaparator, o adevărată pacoste. E nemulțumit de bursa care i se oferă („Pour un hautfonctionnaire comme moi…" – de fapt, e traducător la ministerul lor de Externe) şi vrea să facă multe cumpărături. Faptul că mă cheamă tot Gabriel i se pare providențial. Mă adoptă prompt şi, din două în două propoziții, mă interpelează complice: „Qu'en penses tu Gabi?" Pretinde că ştie vreo 30 de dialecte africane, plus franceza, engleza şi spaniola. Acum s-a apucat de germană, rusă şi chineză. Mă invită în Congo. Îmi va dovedi că nu ştiu ce trib local spune „mama" şi „tata", exact ca în română. Se ridică brusc şi, împreună cu Joseph, dansează, etnografic, un soi de bătută congoleză. E catolic fervent. În pauza de prânz de la Goethe Institut, îşi aduce, în holul central, casetofonul proaspăt achiziționat şi pune, la maximum, o bandă cu liturghia latină. Câțiva irakieni, neînțelegând despre ce e vorba, schițează, cordial şi ecumenic, câteva mişcări ritmate: de vreme ce există casetofon şi muzică înseamnă că e petrecere.

Joi, 30 octombrie.

La masă, Gabriel şi Joseph îmi explică diferența dintre triburile lor: lari, al unuia (Joseph), şi babembe, al celuilalt (Gabriel). Comunitatea lari abundă în

negustori, politicieni, intelectuali şi pierde-vară, în vreme ce comunitatea babembe produce războinici.

Gabriel, masiv şi simplu, cu afecte puternice, pomeți proeminenți, maxilare mai late decât tâmplele, e un exponent tipic al comunității sale. La fel Joseph, efilat, elastic, joueur, melancolic. Acolo unde intelectul e mai mobil, frivolitatea sporeşte. Invers, intelectul dogmatic, monoton, al lui Gabriel favorizează rectitudinea morală şi loialitatea. Deboşa e epifenomenul gândirii. Sobrietatea e mai curând apanajul firilor volitiv-afective. Gabriel şi Joseph devin, astfel, emblemele umanității. Nu suntem toți fie predominant lari, fie predominant babembe?

Vineri, 31 octombrie.

Joseph s-a îndrăgostit de o poloneză.

14 noiembrie, Passau.

Bătrânețea prematură a celui trăit într-o dictatură de stânga…

16 noiembrie, Passau.

Să scriu o gramatică „romanțată" a limbii germane: gospodărirea economică a declinării, țâfna incoruptibilă a lui Sollen, timiditatea celorlalte modale etc.

30 decembrie, Passau, Aufdem Burg.

Şansa cea mare a omului (şi semnul originii lui dumnezeieşti): nu poate niciodată păcătui până la capăt.

Decembrie, Alte Pinakothek, Munchen.

Nemții din prima jumătate a secolului 16 (Jorg.

Breu d. Ă., Hans Burgkmair, Melchior Feselen) – atraşi de scenografiile ample ale unor bătălii celebre. Singur.

Altdorfer realizează însă capodopera, renunțând la anecdotică şi fiziognomie, pentru a descrie impersonalitatea oştirii şi a istoriei. Diirer, pe de altă parte, îngropându-l pe Sf. Gheorge într-o siluetă de soldățoi. Albrecht Bouts şi mai ales Rogier van der Weyden, încă necontaminați de clarobscururi abuzive. Are dreptate Ruskin: față de fastul şi acuratețea contrastului de ton, clarobscurul e plicticos.

13 ianuarie, Bonn.

Psihanaliştii trebuie trimişi cu toții la bordel. Vor realiza că deşarja strict fizică nu dezleagă sufletul, ci îl încarcă. Altfel spus, drumul de la plăcere la nevroză e, uneori, mai scurt decât cel de la frustrare la nevroză.

Două categorii de femei sunt inutilizabile: cele care te lasă să faci tu totul şi cele care nu te lasă să faci nimic.

Rubens şi Fellini. Rembrandt şi Bergman. Vigoarea asfixiantă, vechi-testamentară, a celor dintâi, tăcerea simfonică a celorlalți. Ale lumii două fețe…

Miercuri, 14 ianuarie, Bonn.

Dacă s-ar institui un premiu Nobel pentru ratare, românii l-ar monopoliza pentru un secol.

Vineri, 16 ianuarie, Bonn.

Visul de azi-noapte – un adevărat paradis psihanalitic. L-aş trimite, în plic închis, unor seminarii de specialitate, pentru a savura, apoi, jungla interpretărilor. Mă aflam, împreună cu tatăl meu, pe malul unui lac. Alături,

aproape de noi, o barcă, iar de cealaltă parte a lacului – un fel de castel (amplasament oniric clasic, „de manual”). Tata pare să fie un fel de paznic al locului. La un moment dat, cineva de pe malul opus strigă după ajutor, cerând pazniculuiă

(tata) să intervină. Privim intens spre locul cu pricina şi vedem câteva personaje agitate (printre ele, foarte activă, o femeie), care încearcă să izgonească un elefant şi un urs enorm, aproape la fel de mare ca elefantul, întârziem să traversăm lacul (lene? spaimă?), iar când totuşi o facem, realizăm că totul s-a rezolvat şi că, de fapt, pericolul fusese minor. Se conturează, spontan, ideea de a mânca ursul, care, între timp, nu ştiu cum, fusese ucis. Până să fie gătit, fac, de unul singur, o plimbare prin castel. Mi se pare uriaş şi îmi spun, mereu, că e neaşteptat de mare pentru locuința unui filosof. E clar că, pentru mine, castelul e reşedința lui.

Jung. Într-un târziu, ajung în interiorul unui turn. Una din ferestrele lui, dispusă oblic, are dedesubt o dungă albă care, în interpretarea mea imediată, e un semn că mă aflu în chilia proprietarului. Turnul e foarte înalt. Privesc de sus, printre creneluri, spre plaja îndepărtată a lacului şi speculez că unghiul creat de creneluri e anume calculat ca să îngăduie observarea plajei. Mă întorc la ceilalți. Între timp, ursul fusese mâncat. Pentru mine nu rămăsese nimic…

Vineri, 13 februarie, Bonn.

Walter Nigg citându-l pe Charles Peguy: „Oamenii căsătoriți sunt cei mai mari aventurieri ai secolului XX.”

Berlin, 14 februarie.

Mi-am cheltuit toată bursa cu zece zile înainte de sfârşitul lunii. Va trebui să improvizez, să găsesc soluția unei subzistențe minimale. Perspectiva acestei performanțe îmi provoacă mici extaze. Surescitat, febril, umblu prin cărți şi mi se pare că tot ce găsesc mă priveşte direct. Sfârşitul lui Don Quijote, de pildă, înțelepțit brusc, după un delir de o viață („un semn sigur al morții fu, pentru cei din jur, rapiditatea cu care a devenit rezonabil”). Sau o pagină din Ortega, ca un mesaj în aşteptarea vârstei pe care o voi împlini peste doi ani: „Nu e nevoie să trăim prea mult ca să ne izbim de zidurile închisorii în care ne aflăm. Cel târziu la treizeci de ani (sic!) putem spune că recunoaştem limitele înlăuntrul cărora se pot mişca posibilitățile noastre. Luăm în stăpânire realitatea, ceea ce echivalează cu a măsura câți metri are lanțul care ne atârnă de picioare. Şi atunci spunem: «Oare aceasta e viața? Atât şi nimic mai mult? Un ciclu încheiat ce se repetă, mereu acelaşi?» Iată un ceas de cumpănă pentru orice om.”

Începutul primăverii, Spania.

Am văzut, prin toate marile oraşe ale Europei, tineri citind în trenuri şi strecurându-se, studios, printre vechi monumente. Erau toți singuri, modeşti şi îndrăgostiți de cultură. Un peisaj uman stenic, dătător de încredere.

Sunt locuri (lângă Guadix de exemplu) în care pământul pare deja o fostă planetă.

Tracul călătorului dinaintea intrării într-un oraş străin: vei găsi sau nu un loc de înnoptat? Premoniție a nelinişții dinaintea morții: vei găsi ceva dincolo?

Un hotel bun? O piață frumoasă? Vreo grădină? Vreo catedrală? Analogia turistică e încurajatoare: întotdeauna am sfârşit prin a găsi tot ce-mi trebuia.

La Roma, blocurile noi se absorb, plauzibil, în context. La Florența nu. La Madrid, noul îți apare ca firesc. La Granada nu. Uneori, pare o problemă de potrivire a numelor. Am senzația că sonoritatea cuvântului „Madrid" se poate acomoda cu ofensiva metropolitană. „Granada", dimpotrivă, refuză intruziunea. Şi dacă ea se produce totuşi, oraşul încetează să mai semene cu numele lui.

Când călătoreşti cu bani măsurați şi aloci fiecărei zile o sumă fixă, pe care te străduieşti să nu o depăşeşti, ai, în fiecare dimineață, bucuria de a dispune din nou de suma întreagă, cea care se epuizase în ajun.

Aşa îmi închipui iertarea creştină. După fiecare bilanț perdant, ți se dă şansa să o iei de la început. Fiecare zi de după păcat (şi de după iertare) reîncepe în puritate.

Această Spanie sentimentală, care a dăruit lumii coridele şi Inchiziția...

La Prado. Față de Bruegel, Bosch e înspăimântător de abstract: o colecție de orori decorative. Combinația ororii cu exaltarea festivă produce o senzație de drăcovenie: imaginea e un soi de orgasm fantasmagoric.

Eşti invitat să vizitezi o uriaşă floare purulentă, în acelaşi timp agresivă şi secretă. Demonicul are, în permanență, ceva sărbătoresc şi se exprimă într-o mare acurateţe grafică. Pictura, în varianta Bosch, e mai vicioasă decât lumea. Luxuria imaginii e mai ispititoare decât luxuria cărnii.

Bilbao. Regret enorm că n-am un aparat de fotografiat. Aş fi avut şansa unică de a imortaliza oribilul.

Fluviul oraşului e un şuvoi de putoare. Pe unul din maluri – un remorcher eşuat stă într-o rână, înfipt pe jumătate în nisip, ca un craniu abia dezgropat.

Un infirm vinde bilete de loterie, purtând, pe partea de sus a feței, o mască neagră: se vede doar o fostă gură, iar masca mi se pare mai sinistră decât ar fi, probabil, desfigurarea nudă. Căci îndărătul ei îți poți închipui infernul. Alt vânzător de loterie exhibă un picior a cărui labă ajunge doar până la genunchiul celuilalt. Într-o barcă de la marginea râului, surâde strâmb un tip cu nas arcimboldesc, apocaliptic, tumoral. La ferestrele fațadelor descompuse apar, ici-colo, siluete feminine care par împăiate.

Trec pe lângă o doamnă dichisită, atârnând tandru la brațul unui domn, dar când mă uit mai atent văd că e un bărbat fără vârstă, cu părul legat la spate. Bisericile, gotice sau baroce, par cioburile unor clădiri evacuate. Totul e igrasios. Strada abundă de şchiopi, orbi, arşi, neputincioşi de toate soiurile. O sumedenie de femei cu anatomii obosite trec pe lângă mine, lăsându-mi impresia că abdomenul lor e un coş pentru transportat sânii.

Pe ziduri – o mulțime de afişe, cu capete de clovni.

S-ar zice că trec printr-o parodie ieftină după Fellini.

Brusc se aude muzică. Trei clarinetişti (cu tobe atârnate de gât) traversează oraşul, intonând, cu chipuri de o solemnitate improvizată, un fel de marş absurd. (E 8 decembrie, sărbătoarea Imaculatei Concepții). Toată lumea citeşte acelaşi ziar. Peste întregul oraş, tronează o singură clădire abuziv „modernă":

Banca Vizcaya. Ca vin dinte de aur strident într-o gură ştirbă. Încet-încet, simt că mă dizolv în abcesul din jur. Mă simt burtos, neras, ciufulit, zdrenţăros, murdar. Mă rinocerizez, nu fără o tulbure voluptate.

Sunt într-o rezervaţie a degenerării. Într-o masă de bălegar, în care colcăie metafore. Aici, la Bilbao, s-a născut Unamuno.

Martie, Londra, National Gallery.

În febrilitatea exaltată a vizitatorilor – un salvator episod de normalitate: în sala în care e expusă Sfânta.

Familie a lui Leonardo, pe un fotoliu dintr-un colţ mai ferit, un copil de cinci-şase ani doarme tun, răpus de forfota din jur şi ajutat de lumina scăzută a încăperii. În alt moment, la Milano – şi tot dinaintea unui.

Leonardo (Cina cea de Taină din refectoriul de lângă.

Santa Maria delle Grazie) – paznicul corpolent al sălii căsca laborios, mângâindu-şi, domestic, genunchiul drept. Ochii îi atârnau de fresca lui Leonardo, cum atârnă ochii unui bătrân obosit de focul căminului, seara. A aţipi destins sau a căsca benign în faţa capodoperei e a intra într-o relaţie infinit mai „directă" cu ea decât a-i devora, exhibiţionist, nimbul muzeal, în economia oricărei călătorii, arta de a căsca la timp e vitală. Cu toate astea, există mari călători – Goethe, de pildă – cărora ea pare să le fi lipsit. Te înfiori uneori să vezi ce „activism" cultural zăcea în omul acesta, în chip dezastruos incapabil să moţăie dinaintea valorilor. În jurnalul de drum prin Italia, dai peste pasaje istovitoare: „Nu sunt aici ca să mă distrez după bunul meu plac, ci ca să mă dedic cu sârguinţă operelor grandioase din jur, să învăţ şi să mă cultiv, înainte de a împlini patruzeci de ani." Ce risipă de sârguinţă! Sârguinţa aceea bine intenţionată în care savanţii îngroapă întreaga cultură a lumii: cataloage, fişiere, măsurători, congrese, doctorate, inflaţie livrescă şi universitarism ţeapăn. Toate acestea, în vreme ce.

Leonardo se dăruie adulterin somnului câte unui copil şi căscatului câte unui om cumsecade.

Turner – greu de clasat şi cu atât mai tulburător.

Uneori, pare versiunea de secol XIX, vag decerebrată, a lui Claude Lorrain. Alteori, îl anticipează, nesistematic, pe Monet. Episodic, culorile amintesc de Odilon.

Redon, dar şi de roz-vineţiurile spectrale ale antropozofilor. În momente mai proaste, are scurte accese de Aivazovski. Când prea sumar, fără rigoarea abstracţiunii, când prea acut (mai ales în câte un amurg hemoragie), când pripit până la ceea ce Dalî numea, nu fără argumente, „mâzgăleală", Turner e constant în inegalitate. Nebulosul e, câteodată, flasc.

De câte ori pictează „solide" e vădit neinteresant. La fel când pictează figuri, de o retorică dulceagă. Sau când se complace, supărător, în laviuri lăptoase, cu efect suspect, de bomboană suptă şi abandonată. Şi totuşi, capabil de miraculoase excese, mai ales înspre sfârşit (1840-1845). Soarele turnerian e, mereu, o apariţie halucinantă: o ezitare patetică între lumină şi nimic.

Piero della Francesca. Geometrii fragede, hieratism luxos. Un fel de Ion Barbu, purificat însă de orice zemuri antonpanneşti. Un carton al lui Leonardo pentru Sfânta Familie: corpurile irump în imagine ca din întâmplare, printr-un

hazard de umbre. Pline de energie în spectaculoasa lor improbabilitate. „Culturismul" lui Veronese. Când toate soluțiile tehnice sunt date, arta nu mai e căutare, ci dexteritate. Virtuozitatea se poate dispensa de talent. Dinaintea unui peisaj cu vite de Albert Cuyp, un vizitator englez observă, într-un adorabil acces de englishness: „He is ratherfond ofcowsl" Fiissli – un soi de suprarealism academic. Goya în versiune elvețiană... Soarele de carne dintr-un superb peisaj de Rubens. Secolul XVIII francez, de la Lancret la Watteau, tratând natura ca pe o spumă vegetală, ca pe o paradă de crinoline.

Minimalismul lui Jan van Goyen (peisajul ca strictnecesar al lumii).

Emoția „documentară" a imaginilor lui Canaletto dezvăluie una din limitele constitutive ale picturii „tradiționale". Ceea ce vezi e viața împietrită a unei clipe: clădirile, oamenii, animalele îngheață într-un instantaneu înfricoşător, ca Pompeiul sub lava Vezuviului. Privirea pictorului ucide şi conservă deopotrivă. Cu alte cuvinte, ea are efectul devastator al unei catastrofe vulcanice.

II Tramonto al lui Giorgione. În amurg, înconjurat de o mare linişte, Sf. Gheorghe ucide dragonul.

O episodică scenă de vânătoare într-o lume plină de umbre, călători, dihănii şi sfinți.

La British Museum, o sumedenie de miracole chinezeşti, dezvăluind europeanului de azi o altă planetă: implauzibile grații florale pe fond alb din timpul dinastiei Sung, fildeşuri intarsiate, diavoli verzi, aplice de argint din secolele III-I î. Chr. semănând izbitor cu cele scitice şi cu cele europene din epoca migrațiilor, jaduri miniaturale impecabile tehnic, deşi simt din secolele XIII-XI î. Chr. (!), stilizări cubiste cam din aceeaşi perioadă, urne funerare amintind Cucuteniul, vase miniaturale de cuarț, balustrade de lemn brâncuşiene (sec. II-IV d. Chr.), ivorii de secol XVII (Ming), cu siluete umane ca nişte adieri de vânt, elemente de rococo din vremea dinastiei Ch'ing, sincrone cu rococoul european etc. Mereu acelaşi amestec de firesc şi exotic, de naturalețe şi surpriză, de pământesc extatic şi nepământesc colocvial.

„Assyrian Saloon": reliefuri din secolul IX î. Chr.

Cu scene de război şi de vânătoare. De fapt, numai de vânătoare, pentru că şi scenele de luptă se reduc, până la urmă, la un fel de pasiune cinegetică. Învingători şi învinşi, hăituiți şi hăituitori, toți se dizolvă, laolaltă cu o sumedenie de cuneiforme, într-o uriaşă rețea decorativă, într-un cocktail de ritmuri. Masacrul e ritualizat. Victimele par doborâte pentru a corespunde unei exigențe compoziționale. De departe, totul pare o scriere indescifrabilă, o pajişte de semne fără istorie. Relieful plat surdinează cruzimea şi transformă evenimentele în peisaj. Un peisaj care n-are nevoie de vegetație pentru a fi resimțit ca atare. Când un grup de gazele aleargă destins pe un fundal abstract, ele produc – din însăşi goana lor – câmpia şi orizontul... Şi fiecare din ele e modelată ca o variantă patrupedă a Afroditei. Asirienii sunt grecii proporției animale. Şi tragedienii ei: parcurgând aceste scene de vânătoare, am numărat douăzeci de feluri în care pot muri leii.

Manuscrise şi cărți, tot la British Museum. O scrisoare din Egipt a lui Napoleon către J. Bonaparte

(capturată de Nelson). Scrisoarea e din 1798: „Sunt plictisit de natura umană. Am nevoie de singurătate şi de izolare; măreția mă agasează, sentimentele sunt secătuite, gloria e fadă; la 29 de ani am epuizat totul; nu-mi rămâne decât să devin cu adevărat egoist."

Primăvara, Paris.

Spectaculoasa diversificare a boemei în ambianța pariziană. Montmartre – boema, semi-rurală, a suburbiei. Montparnasse – boema citadină. St. Germain-des-Pres – de la boema pitorească şi fantastă a primelor două la boema intelectuală. De la verva creativității la verva comentariului. Faubourg.

St. Honore – boema burgheză. Frivolitatea înstărită.

Les Grands Boulevards – boema mulțimilor, a vulgului. Marais – boema nobilimii scăpătate, boema crepusculară, istorizantă. Prin contrast, se conturează confortul urban, rezidențial, sedentar, al străzilor.

Montaigne, Foch, Rapp, Wilson. Instalarea adultă, de după aventura boemei.

Vara îți vine o idee. Una pe care o resimți dintr-odată ca decisivă. Apoi, furat de vreun gând anex, o uiți.

Tot atât de repede, pe cât de repede ai perceput-o.

Te înfurii. Dar tocmai ai aflat ceva mai important decât însăşi ideea pe care ai pierdut-o. Ai aflat ceva despre autonomia gândirii. Ideea a ieşit, pentru o clipă, din plinătatea ei, te-a vizitat scurt şi a reintrat în regnul din care face parte. Ai fost un accident, un viciu de parcurs în metabolismul ei.

1 noiembrie.

Dustin Hoffman, într-un interviu: „Bărbatul şi femeia stau laolaltă ca două mari puteri. America şi Rusia. Veacuri întregi, bărbații au crezut că au drept partenere Bermudele. Nu. Aveau de-a face cu Rusia."

—7 aprilie.

Când pictorii Renaşterii descoperă perspectiva şi reuşesc să transforme spațiul plat al unui tablou în iluzie a tridimensionalității, ingeniozitatea lor tehnică inaugurează o nouă experiență a sufletului, fondatoare pentru modernitate. Geometria plană a imaginii medievale nu îngăduia decât mişcarea pe verticală: înălțarea şi căderea. Imaginea renascentistă face posibilă „fuga" în adâncime. Se formulează, astfel, o insolită dinamică a libertății, cu toate mirajele şi riscurile ei. Poți alerga frenetic în toate cele patru vânturi, dar poți să devii, în egală măsură, o paradigmă a dezorientării. Descoperi ce înseamnă să n-ai limite, dar, deopotrivă, ce înseamnă să n-ai repere.

Odată cu perspectiva, apare posibilitatea tatonării indefinite, a căutării fără țintă, a pierderii de sine.

Poți evada spre zări nedeterminate, dar descoperi, totodată, ce înseamnă să fii hăituit. Prin modul ei de a fanda în real, Renaşterea aduce cu sine sensul rătăcirii: omul află ce i se poate întâmpla când rămâne singur cu libertatea sa, dinaintea unui orizont în care cerul şi pământul se pierd unul într-altul. Lumea se pregăteşte să trăiască haosul latent al geometriei.

22 aprilie, Bonn.

Un program de televiziune face portretul unei femei oarecare, gospodină tradițională, devotată bărbatului şi copiilor ei, dar confiscată, într-o bună zi, de

o nevroză inflexibilă: refuză să mai mănânce. Nu-şi abandonează cu nici un chip îndatoririle zilnice, dar posteşte. Ajunge la 32 de kilograme, sunt chemaţi tot soiul de medici, dar niciunul nu poate pune un diagnostic. „Pacienta" e internată, în cele din urmă, într-o clinică de psihiatrie. În timpul internării scrie o carte cu titlul Foamea de nebunie, pe care o editură cunoscută o publică. Notorietatea de care se bucură brusc o aduce în faţa camerelor de luat vederi pentru un interviu. Ţine să vorbească acompaniindu-se la pian. Spune o mulţime de platitudini, când nu deraiază indescifrabil. Uneori, totuşi, recuperează spectaculos. Se citeşte, de pildă, un pasaj din carte: „Postul e spiritul meu, mâncatul e corpul meu." întrebare: „Cum v-aţi hotărât, în fond, să vă abţineţi de la mâncare?" Răspuns: „Am vrut să văd, în sfârşit, cine sunt." „Vă socotiţi – sau v-aţi socotit în spital – un om bolnav?" „Nu sunt nici bolnavă, nici sănătoasă.

Sunt aşa cum sunt. Ca toată lumea." „Cum vă simţeaţi în raport cu medicii care vă tratau?" „îmi erau străini. Voiau să mă vindece de ceva care le era, de fapt, necunoscut." E cea mai radicală definiţie a medicinii din câte ştiu.

Îmi reamintesc o teribilă emisiune de-acum câteva săptămâni. Niciodată nu fusesem mai impresionat.

Mai mulţi rezidenţi ai unei clinici psihiatrice, toţi tineri, erau puşi să stea de vorbă, în prezenţa unui medic care intervenea măsurat, cu o adresă admirabilă. Unul, cinic, agresiv, răutăcios, teribilist, încerca mereu să relativizeze totul: „E o prostie ce facem aici.

Ne imaginăm că e interesant. Sau că ajută la ceva.

Aiurea! Fiecare joacă fals. Nimănui nu-i pasă, în fond, de celălalt." Totul spus răstit, provocator, dar cu o vădită – totuşi – nevoie de a fi contrazis; cu teama, cu disperarea celui care speră, în adânc, să se înşele.

O tânără nu mai suportă vehemenţa discursului: „Cum poţi spune asta? De ce crezi că, dacă tu gândeşti aşa, toţi gândesc şi simt la fel? Nu te întrebi dacă nu cumva loveşti pe cineva? Cum poţi să fii aşa?"

Fata izbucneşte în plâns. Un tânăr cu barbă de-alături, frumos şi calm, o ia de după umeri, încearcă s-o liniştească, o mângâie. Cinicul e uşor stingherit. Încearcă să zâmbească detaşat. Rezultatul e însă o dureroasă grimasă. Caută, căznit, să-şi camufleze sensibilitatea, să se smulgă, brutal, de sub asediul emotivităţii proprii: „De ce plângi? – o întreabă pe fata din ce în ce mai patetic scuturată de spasme. Plângi pentru că eşti agresivă, de-aia! Plângi ca să mă faci să mă simt crud." Intervine doctorul: „Nu aveţi încredere în buna-credinţă a nimănui?" „Nu!" – sună prompt răspunsul. „Dacă m-aş ridica acum şi v-aş îmbrăţişa

— continuă doctorul – aţi resimţi asta ca pe o agresiune?" „Da. Ce-i aia să mă îmbrăţişaţi?! Ce vreţi de la mine? Cum ar trebui, mă rog, după dvs., să reacţionez?" „Nu mă interesează cum aţi reacţiona! N-o fac aşteptând din partea dvs. ceva anume. O fac pentru mine." Pauză. Doctorul se ridică, se apropie de „agresor" şi îl îmbrăţişează. Omul e perplex. Are, dintr-odată, chipul unui copil pierdut. Tremură, îmbrăţişează la rândul lui. Doctorul revine la locul său. Explică: „Acum câţiva ani n-aş fi putut face aşa ceva. Îmi tot spuneam: Ce-o să zică ceilalţi? Cum vor reacţiona? Apoi am încetat să-mi mai pun asemenea

întrebări. Când simt nevoia să mă exteriorizez în vreun fel, o fac. Şi mă simt mult mai bine." „Cinicul" e, între timp, ca drogat. O altă pacientă, din imediata lui apropiere, îl ia de mână. Îl mângâie. „Am ştiut întotdeauna că de fapt eşti bun. Foarte bun." Tânărul zâmbeşte stingherit. E complet descumpănit, dezarmat, fericit. Fata care plângea s-a potolit. Bărbosul care o mângâiase – către fostul recalcitrant: „N-ai făcut bine ce-ai făcut. Dar vreau să ştii că te înțeleg. Mă pot închipui foarte bine în situația ta". „Cum aşa?" – întreabă doctorul. Bărbosul îşi povesteşte copilăria.

Cu părinți care îl iubeau numai când livra isprăvi „pozitive". „Nu-i judec. Trăiau greu. Muncă multă, nervi. Erau, poate, atunci, în durerea lor, cum sunt eu astăzi în durerea mea." Povestind, bărbosul începe să articuleze şovăielnic. Îi tremură glasul. Încearcă să se stăpânească. Plânge. E rândul lui să fie mângâiat. Întâi de fata pe care o liniştise el însuşi puțin mai devreme, apoi de o alta, de lângă el. Doctorul se ridică iarăşi şi, fără cuvinte, îl îmbrățişează. Plânsul tânărului devine paroxistic. Fata de lângă el e contaminată. Lăcrimează întâi discret, apoi izbucneşte: s-a simțit toată viața utilizată, „trăită" de alții, neglijată. „Nu m-a mângâiat nimeni, niciodată, pe săturate.

Aş vrea, o dată, să fiu mângâiată atât de mult, încât să trebuiască să spun: Gata! Pentru numele lui Dumnezeu! Destul!" Plânsul, epidemic, are, vădit, o dublă funcție: pe de o parte „se ia", stârneşte milă de sine, pe de alta, solicită mângâierea celuilalt, adică „tăria" celuilalt. După ce ai plâns, poți potoli plânsul altuia.

După ce te-ai abandonat propriei slăbiciuni, începi să fii puternic. Una peste alta, după o asemenea scenă, ai sentimentul că viața din afara clinicilor de psihiatrie nu e decât pur somnambulism.

26 aprilie, Bad Godesberg într-o discuție despre tensiunile vieții conjugale, o gospodină oarecare vine cu o soluție „piramidală": „Orice nevastă inteligentă va învăța, cu timpul, să-şi admire bărbatul fără motiv."

Prânz de protocol, la Kremlin, pe vremea lui Stalin

(după Milovan Djilas): icre negre, somon afumat, păstrăvi, castraveți proaspeți, vinete, şuncă afumată, friptură rece de porc, pateuri calde cu carne, brânzeturi tari, borş, grătar şi, în final, prăjituri înalte de treizeci de centimetri şi fructe tropicale aşezate în vase enorme, a căror greutate îndoia mesele. Stalin bea vin roşu amestecat cu vodcă.

13 mai, Bonn „Elveținul e rezultatul unei încercări ratate a Creatorului de a transforma un scoțian în tirolez." Gluma mi-o spune un neamț, care are aerul că se crede efectul unei încercări asemănătoare, dar reuşite.

16 mai, Bonn.

Sentimentul uluitor, miraculos, de a avea un țel.

Când ajungi să ți-l ştii, nici măcar faptul de a nu-l atinge nu te mai poate descuraja.

18 mai, Bonn.

Un neurochirurg american (Robert White) se antrenează de câțiva ani buni pentru a reuşi transplantul unui cap de om pe un alt corp. Scopul întreprinderii sale e prelungirea vieții individuale, în cazul în care corpul e degradat, dar capul e funcțional. Se ia capul (bun) şi se pune pe un corp valid.

„Filosofia” unei asemenea încercări include două din derapajele tipice ale ideologiei contemporane: 1. Viața pură şi simplă e o valoare în sine. A o prelungi artificial, în orice condiții, e moral. 2. Capul, respectiv creierul, este esența însăşi a persoanei. Tot restul nu există decât ca soclu, ca dispozitiv apt să întrețină viața „suprastructurii” cerebrale. Experimentul e, din plecare, supus unui dizgrațios eşec: chiar dacă transplantul reuşeşte, corpul „anexat” rămâne paralizat: coloana lui vertebrală nu se poate suda la centrii nervoşi ai noului cap. O emisiune de televiziune dedică ingeniosului savant un medalion encomiastic: insul e înalt, masiv, adipos, cu un chenar de plete albe în jurul unei chelii bonome. Are o droaie de copii, între cinci şi nouăsprezece ani, e respectat, ba chiar iubit, de colegi şi de pacienți. Se declară catolic practicant.

În biroul său, pe un perete, sunt expuse fotografii din timpul unei audiențe private la Papă, în vreme ce pe alt perete atârnă un portret al lui Lenin. Experimentele în vederea transplantului se fac în afara programului, noaptea, cu ajutorul unui conclav de specialişti de toate rasele. „Materia primă” sunt câteva maimuțe.

Se filmează o asemenea noapte. Vreme de zece ore, profesorul White explică destins, fumează pipă, glumeşte optimist cu colegii şi operează. Se încearcă păstrarea în viață a câte unui cap de maimuță izolat de corp. De cele mai multe ori, experimentul se termină cu moartea „pacienților”, dar au existat şi reuşite. În asemenea cazuri, ceea ce vezi sunt capete vii de maimuțe fără corp. Fizionomia lor e sfâşietoare. După un astfel de martiraj absurd, nu-ți poți imagina bietele vietăți decât sanctificate… Deocamdată, totul are aspectul unei liturghii negre, oficiată de un grup „multicultural” de diavoli bine intenționați (ca şi infernul). „Ştiința” medicală se bizuie, impenitent, pe un adevărat holocaust al regnului animal.

24 mai, Bonn.

Ieri – un film tulburător despre copii grav bolnavi sau pe moarte. Extrema lor discreție. Cumințenia lor bătrânească. Şi mai ales o seninătate exemplară, pe care adulții n-o ating decât rareori, în împrejurări asemănătoare. Unii simt nevoia să deseneze. Iată câteva imagini:

1. Un crocodil zboară pe cerul negru şi înghite soarele. În spatele lui însă răsare altul.

2. O corabie din profil. Se văd zece vâslaşi, dintre care nouă protejați de scuturi. Al zecelea e descoperit. Desenul aparține lui Adrian, un elvețian care a murit între anul nouă şi zece de viață. L-a făcut, premonitiv, când avea nouă ani.

3. Tot Adrian se desenează întins în pat, mort.

Deasupra patului, într-un chenar neregulat (ca cel în care se plasează replicile benzilor desenate), o altă ipostază a lui, cu ambele mâini ridicate stenic în sus, într-un soi de plutire ascensională. Lângă cap stă scris „gesund” (sănătos).

În alte desene: medicul resimțit ca adversar (ca în coma povestită de Jung în Erinnerungen…). Copilul, costumat în cowboy, îl împuşcă. Alteori are pe halat pete maligne de sânge, iar calota craniană e absentă.

Deasupra fragmentului de cap rămas – un grup de „viruşi” care, explică „autorul”, „haben ihm den Kopf verjagd” („i-au gonit capul”).

Impresionante sunt mărturisirile câtorva părinți.

Liniştea care i-a cuprins în chiar momentul înmormântării. Sentimentul că, în ciuda sfârşitului prematur, copilul şi-a rotunjit viața. O mamă, cu lacrimi în ochi: „Mi-e aproape ruşine să spun, dar după moartea lui m-a cuprins un soi de ciudată bucurie.”

Alții recunosc sensul de „inițiere” pe care suferința copilului l-a căpătat pentru ei. „Copilul a devenit pentru mine un model, un exemplu!” A învăța să suferi. Să mori. Să supraviețuieşti.

19 iunie, Bonn.

Oscar Wilde: „Fidelitatea în viața sentimentală este ca şi consecvența în viața intelectuală: simplă recunoaştere a eşecului.”

26 iunie, Bonn.

Scrisoare lui Nene Culianu despre Mircea Eliade ca fiind modelul şi riscul nostru suprem. Confesiuni despre experiența erudiției aici, în Vest: „Am descoperit că, de la o vreme, plăcerea de a medita asupra unei teme e înlocuită de plăcerea de a «aduna material», iar efortul de a formula expresiv – de acela de a cita exact. Amâni opinia personală din scrupulul de a inventaria, doct, opiniile altora. Am cunoscut acea juvenilă dilatațio animi, stârnită de sentimentul cunoaşterii de cărți, al posesiunii suverane de detalii.

Am fost, cu alte cuvinte, scuturat vehement de orgasmul propriei competențe. Dar era o competență anonimă, plină de exactități şi lipsită de orice adevăr.”

De fapt, aş putea spune, îngroşând nițeluş nota, că subiectele despre care ştiu ceva cât de cât important sunt cele pe care le-am „cercetat” cel mai puțin.

Început de octombrie 1977, Bucureşti – Păltiniş.

Cu dl Noica şi cu Gabriel, la gară, pentru trenul de Sibiu. Vine şi Petru Creția, să ne ureze drum bun.

Îmi amintesc că şi în jurul lui George Bălan se adunau, când pleca spre Sinaia, tot felul de prieteni şi admiratori. Dar erau, întotdeauna, foarte agitați, plesnind de concret, de contingență, de dinamism organizatoric. În jurul lui Noica, ceea ce se petrece e mai curând o pierdere de densitate, o suspensie a determinărilor imediate. Prezența lui nu ne leagă. Ne dezleagă. Ne trece în posibil şi ne face posibili.

În tren. Dl Noica vrea să doarmă o jumătate de oră. Închide ochii, apleacă creştetul într-o parte şi ațipeşte. Ațipit, chipul lui are destinderea destrupării, pe care unghiul dantesc al nasului şi tăietura gurii o accentuează. Gabriel îmi spune abrupt: „Uită-te!

Aşa o să arate şi mort!” Ne amuzăm, în timpul călătoriei, să constatăm grija maniacală a dlui Noica față de trecerile de la frig la cald. Îşi pune paltonul şi basca de câte ori deschidem fereastra compartimentului şi şi le scoate de câte ori o închidem. Ne vorbeşte, râzând, despre ceea ce el numeşte o proaspăt descoperită înclinație spre băutură. E mirat – şi dojenitor – când vede că ne-am luat, pentru drum, mâncare de acasă. I se pare meschin. Trebuie să ai boieria

restaurantului sau simțul aventurii, al riscului. Trebuie să înveți să trăieşti boiereşte, chiar şi fără bani… „Nu ştiu, din păcate, numele lucrurilor bune! îmi plac, de când mă ştiu, țigările de foi şi vinul roşu. Dar nu ştiu nici o marcă de țigări de foi sau de vin.”

În autobuz spre Păltiniş: „Trebuie să-ți lucrezi înfățişarea. După patruzeci de ani nu mai ai voie să arăți indecis, să arăți oricum. Trebuie să se vadă pe chipul tău unde eşti situat, cine eşti.” Odată ajunşi, trăim dezamăgirea financiară a scumpirii camerelor de hotel. Stăm toți trei, cu valiza la picior, perplecşi, dinaintea celor cincisprezece lei adăugați sumei scontate. Bugetul vizitei noastre se dezechilibrează.

Noica e trist să ne vadă descumpăniți. Nu trebuie să ne facem griji. Va rezolva el totul. Mai întâi, cumpără imediat o sticlă de votcă. („Să am ce vă oferi când mă veți vizita în camera mea.”) îl vizităm. În camera lui e la fel de frig ca afară. Rugase, telegrafic, să se facă focul, dar cabanierul uitase. „O mică dezamăgire.” Gabriel, intrepid, încearcă să aprindă focul.

Eşec. Noica ricanează: „Nu eşti din familia lui Prometeu.” Preia operațiunea, explicându-ne, serios, fiecare gest. Trebuie făcută o stivă de lemne, cu loc gol dedesubt. În locul cu pricina, agiți o hârtie aprinsă, pentru a „inerva” astfel duhul focului. Trebuie răbdare.

Şi multă hârtie. Astfel „lucrat” pe dedesubt, lemnul va sfârşi prin a lua foc. Fiecare din manevrele „învățătorului” pare definitiv ineficientă (mai ales agitația de o ridicolă febrilitate a hârtiei aprinse, sub surcelele insensibile). Şi totuşi, într-un târziu, efectul aşteptat se produce. Din grămăjoara precară de vreascuri, țâşneşte, tatonant, o flacără.

Îi spun dlui Noica ceva despre tehnicile de abordare a „celuilalt mai tânăr”, la care recurge, de obicei, un guru tibetan. Mi se pare că, fără să ştie, deține aceste tehnici, ca pe o înzestrare nativă, ca pe o calitate a „naturii” sale. „N-am nici o tehnică. Am dragoste. Când întâlnesc un tânăr, el îmi devine brusc mai important decât îmi sunt mie însumi.” „Laudă-mi camera! Nu-mi lăuda nevasta, nu-mi lăuda opera, dar laudă-mi cămăruța de la Păltiniş!”

După reuşita aprinderii focului: „Contează nu numai tehnica, ci şi raportul dintre cel care încearcă să stârnească focul şi vatră. Aici eu sunt deja stăpân. Mâna mea e pentru soba aceasta şi ea e pentru mâna mea.” „Nu trebuie cântărit, când faci cultură, rezultatul fiecărei zile. Abia săptămâna începe să conteze.

Bilanțul ei e mai exact. Mai realist.” „Noaptea trecută am avut un coşmar. Nu e rău.

La trezire, poți măcar să-ți spui că, oricum ar fi, viața e mai bună decât un coşmar.”

2 octombrie, Păltiniş.

Domnul Noica ne propune un „seminar” pe termen lung: să ne adunăm cu toții în jurul lui Goethe, citind, la rând, ediția Propylăen. Va fi un mod de a invoca Duhul Sfânt în preajma unui obiect profan.

În fond, omogenitatea unitivă a aceluiaşi gând e semnul distinctiv al oricărei comunități, al oricărei „biserici”. Ne putem socoti o biserică. Şi nu „als ob es eine.

Kirche wăre. Es ist eine („nu ca şi cum ar fi vorba de o biserică. Chiar este una!”). Pasiunea lui Noica pentru „spiritul obiectiv” (chiar dacă îi spune „Duhul Sfânt”, „dihania” trans-individuală, „cetatea” ateniană etc.).

Când te aduni „în numele lui” îi devii exponent. Aşa se justifică până şi subtila impostură a lui G. B. Tot socotindu-se „mediul” unei forțe mai înalte, el o stârneşte şi devine, în cele din urmă, mediul ei real.

Povestea cu Petre Țuțea, care a fost auzit, în închisoare, explicând unor analfabeți diferența dintre.

Jaspers şi Heidegger. „Ce te-a apucat?!” l-au întrebat unii. Răspuns: „Odată şi-odată trebuia lămurită şi diferența asta!” Când „faci” ceva în ordinea spiritului, acel ceva se integrează în ordinea respectivă indiferent de circumstanțe (loc, moment, public etc.).

—10 octombrie, Păltiniş.

Asistăm, cu un tandru amuzament, la galanteriile neobosite ale dlui Noica: cu bibliotecara, cu farmacista, cu chelnerițele. E plin de vervă, de idei, de amintiri.

Intre altele, mă sfătuieşte să învăț slavonă, sau măcar rusă. Ne povesteşte despre Harry Brauner (fratele lui Victor), arestat în procesul Pătrăşcanu. Când a ieşit din puşcărie, şi-a reluat drumurile de folclorist şi a avut surpriza să culeagă un bocet pe care i-l compuseseră vechii lui prieteni țărani, crezând că murise: „Am aflat de prin vecini / C-ai murit în gard de spini / Gard de spini, nu gard de flori / C-ai murit prin închisori.”

Dorii Blaga, la patru ani, în tren, către tata: „Ce multe tuneluri a făcut bunul Dumnezeu astăzi!”

Despre Blaga: era uşor de flatat. Îi plăcuse o recenzie a lui Noica (deşi ea conținea şi reproşul că n-are „deducție transcendentală”, ceea ce dăduse mare satisfacție invidiosului Camil Petrescu). Când, mai târziu, Noica s-a prezentat la un concurs pentru un post universitar (manipulat, până la urmă, în favoarea lui.

Ion Zamfirescu), Blaga, care era în comisie, l-a invitat pe recenzentul său la o cafenea, cu o zi înainte. Voia să-i facă un hatâr. „Ce vrei să te întreb mâine?” Şi după o pauză: „O să te întreb din Trilogia culturii.”

Plimbare de două ceasuri şi jumătate, cu domnul.

Noica, până la schit. I se pare că pajiştea de-alături ar fi un excelent loc de mormânt. A spus asta şi mitropolitului Antonie Plămădeală, care, mai în glumă, mai în serios, i-a sugerat să se călugărească, ceea ce ar face legitimă o înmormântare în locul cu pricina.

„M-a dezamăgit” – comentează dl Noica. „Mi-a cerut să intru în partid…” Vorbeşte neîncetat, pe tot parcursul plimbării, punând cap la cap teme şi gânduri divagatorii care însă, în cele din urmă, se inserează într-o perfectă ordine retorică. E mereu atent „să închidă buclele”. Câteva pasaje: a) „Marile” spirite româneşti au tendința să se degradeze în a doua jumătate a vieții, fie sub somnolența bunului trai, fie sub seducția căilor laterale (politica, de pildă), fie sub impactul depresiv al conştiinței că „ciripitul” pe româneşte e, oricum, condamnat la provincialism şi anonimat. A propos de asta: aspirația

„generației” (Eliade-Noica-Cioran) de a fi replica românească a tripletei Ortega-Unamuno-d'Ors.

b) Amintiri despre Ionel Gherea (fiul criticului).

Cartea lui (Le Moi et le Monde) – mult mai interesantă decât se admite îndeobşte. (Ideea că „filosof” e celălalt.)

Trăia din ce câştiga ca acompaniator, la pian, al lui.

George Enescu, în turneele prin țară ale maestrului.

Era lipsit de vitalitate, dar supraviețuia la foc mic, spre deosebire de naturile viguroase, care se sting violent şi prematur (în om, natura se răstoarnă: supraviețuiesc cei slabi! Darwin infirmat).

c) Mircea Vulcănescu – un „reactiv” prin excelență. Nu avea idei personale, dar putea asuma atât de spectaculos ideile altora, încât te uimea: ideile încetau, astfel, să mai fie ale celorlalți, fără a deveni ale lui. Scotea întotdeauna din tema ta mai mult decât scoteai tu însuți. Ştia mai bine decât tine ceea ce tu ştiai cel mai bine.

d) în orice cultură e nevoie de oameni de mâna a doua. George Oprescu, de pildă. Sau Dimitrie Guşti care, după vârsta de treizeci de ani, n-a mai putut citi nimic. Triste sunt mai curând cazurile de blocaj al vocației şi devitalizare intelectuală: Dan Bădărău, care şi-a pierdut greaca bine învățată pe vremea unui doctorat la Sorbona despre categoria „individualului” la Aristotel, sau R. Floru, incapabil să fructifice contactul personal cu Husserl.

e) „într-o vreme, am crezut că, ratând matematicile, am pierdut trenul; că nu se mai poate filosofa astăzi fără ştiințe şi că, deci, rămânerea mea încăpățânată în istoria filosofiei a fost o greşeală. Acum sunt liniştit. Ce filosofie au dat, în definitiv, Russel sau Heisenberg sau Weizsäcker?” f) Mircea Eliade pariind cu câțiva colegi, în prima tinerețe, cum că poate mânca orice (probă „inițiatică”: trebuie să poți asimila orice tip de hrană.). A înghițit un vierme, apoi o muscă. A mers. Dar după o bucată de săpun a vomitat.

Organizăm, la „Vila” 23 (confort 4), o mică serbare de despărțire (Abschiedsfeier), înaintea întoarcerii la.

Bucureşti. Gabriel citeşte pagini de jurnal, eu compun catrene sentimentale, dl Noica ne ascultă protector şi ne oferă, de câte ori se iveşte ocazia, blânde confesiuni şi „deschideri”. Spicuiesc: „Dacă aş fi făcut o şcoală de înțelepciune, aş fi pus pe frontispiciul ei un citat din Leon Bloy: «Nu se ştie cine dă şi cine primeşte».” „N-am umblat, toată viața, decât pe marile bulevarde ale culturii. Nu i-am frecventat şi nu i-am ştiut cum trebuie – aşa cum o făceau colegii mei de generație – pe marii secunzi. Asta mi-a dat o puritate filosofică, pe care, acum, o resimt ca exces.” „N-ai dreptul să pui sechestru pe nimic cu adevărat prețios. Bărbatul care are o nevastă frumoasă şi înțelege s-o țină numai pentru sine e vulgar. Orice reuşită poartă în ea exigența universalului. Se distribuie fără să se împartă.” „Tot ce e bun în viață e rău: căsnicia bună, cariera, averea, succesul.” „Chelia prematură e semn rău. Dovedeşte un prematur stop evolutiv. În cazul lui Andrei, cantitatea mare de păr e, dimpotrivă, o dovadă că e «în mers!», într-o prelungită stare de Bildung, de formare.” „Cel care a publicat mai multe cărți câştigă dreptul de a tăcea. Numai cei care nu publică simt nevoia să fie strălucitori în conversație.” „Nimic mai

trist, în viața spiritului, decât vrednicia fără învrednicire.” „Istoria filosofiei e plină de nefilozofi. Descartes, Leibniz sau Husserl n-ar fi făcut filosofie, dacă ar fi trăit astăzi. Ar fi făcut ştiință. În general, dacă începi cu o disciplină ştiințifică, e foarte greu să recuperezi filosoficul. Nu poți obține ideea de jos în sus, adică venind dinspre cunoştințe particulare (medicină, drept, fizică, biologie etc.). Mai curând reuşeşti pornind de sus, de la teologie.”

24 aprilie, Bucureşti.

Conversație cu Petru Creția de dimineață până seara. Savurez, năucit, supraabundența amețitoare a discursului său, răceala lui toridă, un amestec de haos vital şi exactitate. Nu spune decât lucruri memorabile, pe care le recepționez însă mediumnic, copleşit de verva sa geometrică. Surescitat şi obosit, nu reuşesc să consemnez, înainte de a mă prăbuşi, decât câteva fragmente: „Cele mai bune pagini le-am scris când eram sănătos, echilibrat, om ca toți oamenii de pe pământ.” Sau: „După drog, mă apuca plânsul. Un plâns creştin: intens şi fără remuşcări.” Mai țin minte un discurs despre trei tipuri de relații interumane

(întemeiate fie pe putere, fie pe arbitraj, fie pe iubire), o lectură în greacă din Corinteni 13, o teorie despre performanța de a fi „pasiv şi deştept”, apoi, brusc, o definiție cinică („Energia poate fi manifestarea forței latente, sau doar retorica ei”) şi unele excursuri autobiografice (despre gravura cu nori din bucătăria părintească de la Cluj: „de pe la patru ani identificam norii cu Dumnezeu”). Dar nimic din ceea ce am putut nota nu epuizează perfecțiunea sticloasă a acestei zile, pedagogia ei tragică, fără concesii şi fără iluzii.

Muhyiddin ibn Arabî (Tarjumân el-ashwâq): „Inima mea se deschide spre toate formele: e păşune pentru gazele, mănăstire pentru călugării creştini, templu al idolilor pentru păgâni, Kaaba pentru pelerinii musulmani, tablele Legii pentru evrei, cartea Koranului pentru arabi. Practic religia Iubirii. Oriîncotro se vor îndrepta caravanele ei, religia Iubirii va fi religia şi credința mea.”

Djalâl ed-Dân Rumî: „Dacă chipul Mirelui e în templul idolilor, nu e greşeală mai mare decât să te învârti în jurul Kaabei. Dacă în Kaaba nu simți mireasma Lui, ea nu e decât o sinagogă. Iar dacă în Sinagogă simți mireasma unirii cu El, Sinagoga devine Kaaba.”

23 august îmi fac cadou, de ziua mea, zece pagini din Hegel

(Prelegeri de estetică, voi. I, pp. 311-322, despre simbol). E un lux, căci în iureşul de urgențe în care sunt prins ar trebui, probabil, să-mi folosesc timpul altfel.

Cei treizeci de ani împliniți îmi par scăpați printre degete: o mână de ispite, tatonări şi eşecuri. Munți de platitudine şi de resemnare prematură. După-amiază aținesc şi îl visez pe D., care tocmai fugise din țară.

Vrea să-mi explice de ce a hotărât să plece şi să-şi ia rămas-bun. După ce D. dispare, un necunoscut îmi şopteşte: „Nu-l lua în seamă. E nebun!” Constat, în ultima vreme, o reactivare a subconştientului: visez mult şi țin minte aproape tot. (Visul de acum două zile, cu ursul plutitor şi cu capetele de câine despre care ştiam că sunt chipuri ale diavolului.) Seara sunt de gardă la

Institut. Lecturi din Plotin. Am luat-o cu mine pe foxița Terra, care doarme alături, nesimțitoare, pe canapeaua din secretariat.

Sfârşitul anilor '70

Cafeneaua blocului-turn din Piața Palatului.

„Tischreden" cu Petre Țuțea: „Cutărică e aşa de tâmpit, încât dacă îl laşi puțin singur îşi mănâncă cravata!" „I-am transmis lui Cioran că aş vrea să-l mai văd o dată, înainte de moarte. Dar nu aici, la noi, şi nici în Occidentul care pute a hoit. Aş vrea să-l întâlnesc într-un pustiu." „Muscelenii, din care mă trag, sunt ostaşi viteji şi oameni mediocri. Dar noaptea, când îi strigă cineva şi ies toți în curte în cămăşi albe cu râuri, mediocritatea fiecăruia e o stea." „Sunt produsul a două cauze: hazardul şi voința mea de oțel. Inteligența e o anexă." „Avea dreptate Hegel: Die sogenannte britische.

Philosophie ist ein Skandal («Aşa-numita filosofie britanică e un scandal»)." „Atâta m-au înghesuit, încât a trebuit să mă apuc de scris…" „Idealul nu are altă caracteristică decât majestatea idealității sale." „Pot demonstra oricând că Emil Cioran nu e pesimist: iau câțiva burdufi cu brânză de Răşinari şi mă fac că-i uit la el în casă: dacă mă întorc a doua zi, îți garantez că găsesc coadă de franțuji la uşă şi pe.

Emilică înşelându-i la cântar." „România ar trebui să fie străbătută de două mari bulevarde: bulevardul Ionel Brătianu de la Bucureşti la.

Cernăuți şi bulevardul Iuliu Maniu, de la Bucureşti la Oradea Mare." „Totul e convingător la creştini şi la Platon. În afară de nemurirea sufletului. Asta e drama vieții mele."

Caiete din anii '70

Distincții: lucruri actuale o singură dată şi lucruri mereu actuale. Sau: definiții care aşază obiectul definit în simplitatea lui şi definiții care aşază obiectul definit în complicația lui.

Apa ca răcoare comprimată. O metaforă reuşită e reuşită în măsura în care mijloceşte un spor de cunoaştere: e frumoasă pentru că e adevărată.

Proiect de carte: Symbolon. Cinci contribuții la hermeneutica unui concept. Sumarul: 1. Petru Creția, Symbolon. Originea şi circulația termenului în cultura greacă. 2. Sorin Vieru, Simbolul în perspectiva semioticii lui Pierce. 3. Gabriel Liiceanu, Teoria simbolului de la Hegel la Cassirer. 4. Andrei Pleşu, Motivul sângelui. Simbolica unui principiu vital. 5. Victor.

Ieronim Stoichiță, Bestiarul lui Brâncuşi. Probabil că n-o vom scrie. Dar poate o vor scrie alții. Ar mai fi şi alte idei: să luăm, de pildă, un text şi să-l prezentăm în cinci lecturi diferite. Sau să facem un volum despre „utopii" şi „programe". Sau o culegere de studii despre somn şi veghe.

Oameni a căror supremă preocupare spirituală este să-şi administreze igienic corpul. (De pildă, cei pentru care lucrul cel mai înalt pe care îl pot face pentru „spirit" este să nu mănânce carne.) Cazul G. B.

Un amestec de orgoliu, sentimentalism şi indigență intelectuală. Diavolul infantil.

Vineri, 2 mai.

Adeseori, e o greşeală să abordezi spiritul în frontalitatea obsesivă a problematicii sale. E mai eficace accesul indirect, prin practica modestă a unei

activități particulare. Nu trebuie să excluzi nimic „de dragul spiritului”. Dimpotrivă: de dragul spiritului trebuie să asumi totul. Spiritul e singura realitate îndeajuns de puternică pentru a-şi păstra rangul, indiferent de spațiul care îi e rezervat în economia existenței individuale. Cu condiția ca un asemenea spațiu, oricât de mic, să-i fie cu adevărat rezervat.

Viața închinată spiritului e împlinirea zilnică a lotului care îți revine, scrupulul datoriei imediate, al slujirii.

Spiritul e contingență asumată: nu ți se cere să lucrezi mereu cu el, în perimetrul lui, ci să-i dedici tot lucrul tău. Legea vieții spirituale a omului căzut este intermitența. Şi primul act de onestitate spirituală e aderența calmă la condiția care îți este dată.

29 iunie întâlnire cu domnul Noica la ceas, la Universitate. Bem pepsi şi mâncăm cataif la o cofetărie din preajmă, după ce, mai întâi, ni se refuză o comandă mai „viguroasă”. (Dl Noica, marcat încă de experiența vechilor cafenele, ceruse un coniac.) „Aici e cofetărie, nu restaurant!”, ni se spusese, tăios. Clientului socialist nu trebuie doar să i se respingă cererea: el trebuie convins, totodată, că e prost, că are pretenții idioate.

Ca niciodată, dl Noica afişează un „ce” melancolic: nu mai e atât de convins că teoria lui despre bătrânețea glorioasă, despre crescendo-ul la care ne invită trecerea anilor, e adevărată. Tocmai a dat la tipar ontologia şi simte că, în definitiv, „cam asta a fost”. Se teme să nu intre în „destindere”. Are, totuşi, dinainte proiectul logicii, asupra căruia întârzie câteva clipe.

Va fi o „răfuială” cu logica tradițională, subminată de propriile ei mecanisme. Va fi o logică a individualului, vin efort de a explica faptul concret, de a aduce logica mai aproape de hermeneutică. Se bucură când i se pare că poate să-şi verifice ideile în imediatul vieții. „O idee nu e mare decât dacă poți să ieşi cu ea pe stradă.” Vorbim apoi despre profesoratul care mă aşteaptă. Să-i conving pe studenți că orice intelectual e, în fond, un autodidact: trebuie să-şi dea singur regula de parcurs, să-şi decidă singur exigențele. Mă sfătuieşte să-mi asum integral episodul universitar. Să mă investesc fără rest, să fiu „o totalitate de fiecare clipă”, indiferent la context. Ca în episodul acela din Wilhelm Meister, cu trupa de artişti care înțeleg să-şi facă spectacolul, chiar şi în absența publicului…

Iulie.

Prânz cu domnul Noica la restaurantul Berlin.

Deplânge limitele generației tinere: „Vă uneşte ceea ce vă lipseşte…” E nemulțumit, cu discreție, de preocupările mele de istoria artei. E o disciplină suspectă, „ca toate disciplinele care n-au clasicitate”. Ce rost are să întârzii pe un domeniu care n-a fost grădinărit sistematic decât în ultimele două-trei secole? (Jrmează o piruetă caracteristică: istoria artei e, totuşi, prizabilă, dar ca îndeletnicire minor-feminină. „Când eram tânăr, visam o nevastă care să aibă două calități: să fie bogată, aşa încât să pot da burse tinerilor din banii ei, şi să fi studiat istoria artei, ca să-mi spună, când călătorim, ce e de văzut…” Istoria artei ca inventar turistic: o sumă de Sehenswurdigkeiten.

Noiembrie, Cracovia.

Ieşirea din criză a unei naţiuni începe cu asumarea riguroasă a crizei. E ceea ce, în România, nu se întâmplă niciodată. Un anumit abuz al ingeniozităţii, un simţ exagerat al contingentului ne ajută, din nefericire, să păcălim mereu împrejurările, să eludăm drama, să răspundem oricărei înjosiri prin virtuozitatea driblingului. În Polonia simţi, dimpotrivă, fie şi sub mizeria legii marţiale, că soluţia e iminentă, tocmai pentru că impasul e trăit cu maximă gravitate. Rafturile magazinelor sunt goale, ca şi la noi, dar de o goliciune geometrică, demonstrativă: sărăcia se exhibă organizat, cu un soi de demnitate calvină.

Strada e liniştită, oamenii sunt de o sobrietate ofensivă.

Instituţia bombănelii lipseşte. Cozile sunt tăcute, disciplinate, solidare. Nimeni nu pare însă resemnat. Indigenţă încearcă să aibă panaş, să salveze aparenţele: cornul umplut cu varză e vândut ca hotdog, sucul de ierburi (substituind sucul de fructe) e ambalat medicinal, ca „Herbavit". În plus, anumite reflexe ale libertăţii au reuşit să supravieţuiască în ciuda dictaturii, ca nişte mecanisme subînţelese: la cafenea, unde nu poţi să bei decât ceai fără zahăr, poţi citi, în schimb, ziarele occidentale curente, atârnate pe o vergea de lemn, la cuier. Polonezii pot călători cu oarecare înlesnire şi pot manevra valută fără oprelişti majore. Breslele artiştilor au conservat o netă autonomie faţă de stat. Filmele lui Wajda rulează necenzurate. Mişcarea de opoziţie angajează în mod deschis jumătate din populaţia activă a ţării, ceea ce îi conferă un caracter cvasi-oficial şi creează guvernului obligaţia de a lua în serios o sumedenie de exigenţe civice inflexibile. Iar aceste exigenţe nu sunt strict materiale: cutare combinat de aluminiu de lângă Cracovia a trebuit să-şi suspende producţia, întrucât emanaţiile sale puneau în pericol zidurile vechi ale oraşului. Minerii se pot bizui pe studenţime (au învăţat să o facă), muncitorimea nu vrea, în imediat, altceva decât intelectualitatea. Şi toţi sunt gata să accepte riscurile unei confruntări drastice: „Cel mai mult îmi place să beau ceai şi să pictez" – îmi spune un plastician. „Dar dacă trebuie să merg la război, merg la război."

În atelierul lui Andrzej Dluzniewski (în timp ce în stradă se aud strigătele unui beţiv): „Ce spectacol frumos e un om beat în timpul prohibiţiei, după declararea legii marţiale… Beţia e, în acest caz, o formă de disidenţă." Stăm de vorbă despre criza contemporană a artei. Dar nu e mai curând criza comentariului de artă? Artiştii tatonează o zonă pentru care nu există, încă, un alt limbaj în afara tatonării lor. Până mai ieri, ceea ce spuneau cu mijloacele lor se putea spune şi altfel. Acum nu se mai poate spune decât în felul în care o spun ei…

foi, 17 iulie, Tescani.

Supliciul (autoimpus) al unor mistici e, pentru simţul comun, o „piatră de poticnire". De la.

Simeon Stilitul la Maria-Magdalena de Pazzi, la.

Giuseppe da Copertino, Louise Lateau, Anna-Katharina Emmerich ş.a. (cf. Aime Michel, Metanoia. Phenomenes physiques du mysticisme) – toţi declară că, în plin supliciu, resimţeau o indicibilă beatitudine. Ar fi, de altfel, singura explicaţie a capacităţii lor suprafireşti de a suporta insuportabilul. Beatitudinea obţinută e atât de intensă, încât poate compensa cele mai acute

mortificări, asumându-le ca pe un „preț” convenabil. Omul comun nu-şi poate reprezenta tipul de emoție, de extaz, de „fericire” trăite de Luca din.

Efes în cei cincizeci de ani cât a stat în vârful unui stâlp, expus necontenit tuturor stihiilor. Or, e limpede că ceea ce simțea ascetul era de natură să facă suportabilă – şi deci posibilă – implauzibila lui asceză. Dar în cazul acesta lucrurile se complică: miracolul devine comprehensibil, dar mai puțin eroic. Căci, dacă durerea suportată voluntar e inferioară, ca intensitate, bucuriei care o încununează, atunci asceza cea mai severă devine un exercițiu paradoxal al senzualității.

O senzualitate de ordin sublim, fireşte, dar totuşi o formă de senzualitate. Dacă beneficiul unui chin acceptat e întâlnirea desfătătoare cu Dumnezeu, instalarea raptului mistic, atunci chinul devine „rentabil”.

De neînțeles şi de neexplicat ar fi mortificarea fără ieşire, mortificarea înghețată într-o grimasă a suferinței perpetue. Dar mortificarea cuplată cu fizionomia beatitudinii încetează să mai fie un scandal. Aşa stând lucrurile, apare inevitabil suspiciunea că ascetul nu caută un adevăr (el şi-a găsit deja adevărul), ci o bucurie: bucuria comuniunii cu adevărul deja găsit.

Autoflagelarea nu aduce un spor de cunoaştere, ci un spor de realizare lăuntrică: certitudinii i se adaugă fervoarea. Oricum, firea ascetică nu are drept axă intelectul, ci voința şi afectul. Ascetul e, în fond, un om de acțiune, nu un contemplativ. Ținta sa nu e lumina lui Dumnezeu, ci căldura Sa. Pentru firile contemplative e prea multă faptă în faptul ascetic: prea mult corp, prea multă exterioritate. Ascetul are intuiții mai înalte, contemplativul are intuiții constant-omogene. Contemplativul ratează, de regulă, „răpirile” ascensionale, nemijlocirea sacrului. Ii rămâne satisfacția de a trăi sacrul indirect, într-o calmă interogativitate. Experiența unitivă a misticului e înlocuită de experiența strictei proximități.

Nu contopire, ci vecinătate: aceasta este răsplata şi limita contemplativității.

Sâmbătă, 19 iulie încerc să-mi reprezint, în mod „tehnic”, episodul ieşirii din timp. Pricep, fireşte, că eternitatea nu e perpetuitate, ci atemporalitate şi că atemporalitatea e un nune stans, un prezent mereu actual, din unghiul căruia nu există nici viitor, nici trecut. Ieşi din timp prin „poarta cea strâmtă” a clipei. Cu alte cuvinte, ieşi din timp permanentizând o instantaneitate. (Clipa e aspectul atemporal al timpului, după cum punctul e aspectul aspațial al spațiului.) Nu reuşesc, totuşi, să transfer toate astea în plan intuitiv. Îmi e mai uşor să percep „ieşirea din timp” a astronomilor. Prin simplul fapt că privesc spre cer, ei intră într-o relație de simultaneitate cu trecutul planetei şi al universului, în fond, trecutul migrează prin spații devenind, rând pe rând, prezentul privirii cu care se intersectează.

Sideralitatea este expresia macrocosmică a instantaneității, eternitate întrupată. Fizica mai nouă are, în multiple feluri, „pregustarea” atemporalului. Aşa cum, în spațiu, nu există „aproape”, „departe”, „aici”, „acolo” etc. decât din perspectiva unui subiect situat, adică precis amplasat spațial, tot astfel nu există, în timp, „înainte” sau „după” decât din punctul de vedere al cuiva precis „amplasat” temporal. În absența unui asemenea „subiect”, lumea e non-locală

şi non-temporală: nu implică noţiunea distanţei (spaţiale sau temporale). Orice punct din spaţiu e simultan aproape şi departe (sau nu e niciuna, nici alta), după cum orice moment din timp e simultan cu oricare altul. Pentru un subiect care nu e amplasat spaţial şi nu e „situat" temporal, toate aspectele spaţiului şi timpului sunt co-prezente. Aproapele şi departele, trecutul şi viitorul se contopesc, într-o omogenitate fără fragmente, discontinuităţi, sincope.

Dar există un asemenea subiect? Da. E Dumnezeu însuşi. Prin faptul că nu e situat spaţio-temporal, El

— şi numai El – vede lumea în eternitatea ei non-circumstanţială, curăţată de falsa diversitate a multiplicităţii şi de pitorescul înşelător al istoriei. A ieşi din timp e a reuşi să contempli lumea din punctul de vedere al lui Dumnezeu.

Vineri, 8 mai.

Jurnalul lui Gala Galaction. Din prima tinereţe până în preajma morţii – o singură constantă: alternanţa erodantă dintre senzualitate şi cucernicie, dintre păcat şi căinţă. Ansamblul are, de aceea, o aromă tolstoiană, cu unele căderi în ridicol, dar cu numeroase momente de sublimitate şi inspiraţie („O mare tristeţe pune cort peste mine…"). Tema creştină e, fireşte, ubicuă, pe cele mai diverse paliere: de la impostură juvenilă la înlăcrimare autentică, de la frumosism la sinceritate, de la speculaţie dialectică la pietism plat. Cele mai discutabile sunt pasajele în care stricta contingenţă privată e racordată – printr-un gest prea nonşalant – unei Providenţe resimţite ca simplă complicitate: „. În inima mea port de multă vreme ideea că strămutarea copilelor mele Magdalina şi Lucreţia în Italia va avea, într-o zi, tâlcul strămutării lui Iosif în Egipt." Sau: „O, Liviu Rebreanu, tu, Soare Z. Soare şi voi, toţi duşmanii copilului meu

(Elena Galaction, actriţă – nedistribuită – la Naţional), veţi răspunde, într-o zi, înaintea Stăpânului meu, de toate suspinele mele." Când i se acordă premiul naţional, simte că „a fost la mijloc Mâna lui Dumnezeu".

Când îi moare câte un duşman (Rebreanu, între alţii), îl plânge creştineşte, dar invocă, apăsat, „înfricoşata dreptate a lui Dumnezeu". Dumnezeu apare, în asemenea pasaje, drept un colaborator subaltern, drept un aghiotant serviabil al destinului lui Gala Galaction, al gloriei sale literare; El se ocupă, grijuliu, de „reparaţiile" ce i se cuvin pentru eventuale necazuri ale sale şi ale familiei sale.

Zguduitor însă e episodul amorului patetic pentru.

Ilenuţa, survenit între 1915 şi 1920, pe fondul unei căsnicii deja vechi cu „sora Zoe", care îi născuse patru copii… Teologul ezită, devastat, între cei cinci de-acasă

(dintre care patru „carne din carnea mea") şi apariţia

— unică – din abisul voluptăţilor sale („iubita şi soţia mea tainică"). Imposibilul opţiunii se exprimă asfixiant, într-o proză de mare calibru. „Sora Zoe", cu

12 ani mai în vârstă, răvăşită de prea multe naşteri târzii, şubrezită de griji domestice şi, probabil, de complexe şi depresii mute, fusese ademenită, cândva, de tânărul Pişculescu – în urma unui lung schimb epistolar, plin de

transferuri şi echivocuri adolescentine – în afara mănăstirii unde era călugăriță. E de spus că, la rândul ei, Zoe era fiica unei legături vinovate între maica Elpidia Cocea (mătuşă a lui.

N. D. Cocea) şi monahul Marcoci. Totul pare cuprins într-un fel de cerc vicios al fisurii morale, într-un carusel bezmetic, în care viața, ideile, instinctele şi credința se amestecă vertiginos. Câțiva ani buni, Gala.

Galaction duce viață dublă: ziua la Ilenuța („vorbim, râdem, plângem, sau ne iubim"), seara acasă („Aud recriminările Zoei, gândesc că şi ea are o jalnică dreptate, mă dezbrac pe întuneric şi mă culc în aşternutul meu, răsucit şi închis ermetic, ca un sac de crisalidă"). „O viață zorită, deviată şi tristă de ambele laturi." În cele din urmă, Ilenuța, măcinată de o infecție tuberculoasă, se stinge sub ochii furtivului ei iubit.

„Legătura noastră fusese o sfidare lui Dumnezeu şi oamenilor!"„…M-am uitat la bietul trup năpustit şi am voit să îndreptez dezordinele morții. Sărmanul copil rămăsese cu gura căscată (aşa terminăm toți…).

I-am închis ochii şi mai ales i-am apropiat fălcile, legând-o strâns, pe sub bărbie, cu un şervet. Apoi, ca de atâtea alte ori, am plecat…" Privit de foarte sus, episodul se resoarbe într-o ordine adâncă şi grea. În anii imediat următori, teologul se va preoți. Va fi făcut diacon de acelaşi arhiereu, Evghenie, care o înmormântase pe Ilenuța. Semnele „destinale" ale derapajului erotic se multiplică. Prima mare reuşită pastorală a noului hirotonit are loc la Câmpulung, locul de baştină al Ilenuței şi leagănul mai multor escapade amoroase. Când se împlinesc patru ani de la moartea „copilei", în aceeaşi zi, la aceeaşi oră, Galaction se trezeşte față-n față, pe stradă, cu doctorul Lucian.

Scupievschi, cel care o operase, înaintea morții. Preotul dăruieşte medicului o poză a Ilenuței, culeasă, în ajun, dintr-o carte a Zoei! Viața e „o dumnezeiască şi nepricepută algebră". Suferințele Zoei – care se pot reconstitui din intervențiile ironice sau amare pe care obişnuia să le strecoare, retrospectiv, printre rândurile scrisorilor de tinerețe ale seducătorului Pişculescu, mereu dispus să facă promisiuni absolute – se adumbresc, năpădite de marasmul zilnic. Cei doi soți vor ajunge să-şi serbeze nunta de aur… „Aspra şi înțelepțitoarea căsnicie creştină" a învins. (Vol.l, p. 246, notă din 1950). Într-un text din jurul anilor '20 (Din.

Galați, Ad uxorem), Galaction vorbeşte despre „haina fără slavă a stării căsătorite". Ilenuța rămâne însă, pentru el, o prezență inconturnabilă. Va fi pomenită, după tipic, la toate soroacele, va fi visată, evocată, plânsă. Preotul se roagă ca toate păcatele defunctei să fie trecute în socoteala lui. În economia vieții lui.

Galaction, „rostul" Ilenuței pare, din unghi metafizic şi sapiențial, consistent. Dar Ilenuța? Care a fost „rostul" vieții ei? O simplă „unealtă" a pedagogiei divine? Un accident providențial în destinul unui scriitor? Un abstract semn algebric? Ilenuța e, întru câtva, mai misterioasă, în fulguranta ei trecere prin lume, decât Gala.

Într-o zi de vară din 1943, aşadar la 23 de ani după ce Ilenuța dispăruse, Galaction se află lângă mormântul ei şi al fratelui ei: „Ierburile lui Dumnezeu şi uitarea oamenilor îmbracă adânc locul lor de odihnă." Ierburile lui Dumnezeu

da. Dar uitarea oamenilor? A lui Galaction în nici un caz. Şi nici a altora, a mea de pildă, de vreme ce pomenesc aici această istorioară, cu o tandră compasiune. Putea avea Ilenuța un destin mai bun? Să fi trăit, ar fi devenit o amantă fanată, sau, poate, o soție comună, „a doua", „mamă vitregă" pentru patru copii, anulată, în farmecul ei juvenil, de obligațiile şi acrelile matroanei.

E de presupus, oricum, că timpuria ei moarte nu are legătură nici cu păcatele părintelui Galaction, nici cu ale ei. E o taină de alt ordin, în care sălăşluieşte, cu siguranță, acel „rost", pe care viața ei scurtă şi crispată nu pare să-l fi avut. Un rost care nu se poate citi decât în foşnetul discret al „ierburilor lui Dumnezeu"…

Ce va fi gândit Gala Galaction în cei şase ani finali, în care, lovit de un atac cerebral, nu mai putea vorbi şi nu putea mişca decât mâna stângă? Că e pedepsit?

Că a optat greşit? Că a trăit, totuşi, frumos? Editorul.

Vârgolici povesteşte că, în 1959, aşadar în timpul muțeniei şi al paraliziei, i-a adus primul volum, abia apărut, din „Opere alese": „.a luat cartea, a răsfoit-o pe îndelete, dar, când a întâlnit fotografia sa din tinerețe, s-a oprit o clipă şi-a înclinat de câteva ori capul cu o sfâşietoare melancolie şi apoi a închis ochii într-o tainică reculegere, lăsând să-i scape două lacrimi, care s-au risipit în rămurişul stufos al bărbii de un alb imaculat." Era plânsul, inevitabil, al oricărui bătrân la vederea unei icoane a vremurilor de altădată? Erau lacrimile sale expresia acestei – misterioase totuşi – banalități? Simțea, în pragul sfârşitului, deşertăciunea lucrurilor? Sau îi era pur şi simplu dor de.

Ilenuța? Nu putem şti, de vreme ce bătrânul nu mai putea vorbi şi nu mai mişca „adesea desperat" (zice.

Vârgolici) decât mâna stângă.

Sentimentul – după lectura Jurnalului lui Galaction – că, fundamental, rămânem, de-a lungul întregii noastre vieți, neschimbați. Ne dilatăm, ne distilăm, ne re-formulăm şi ne re-interpretăm la nesfârşit, dar cheresteaua, şarpanta nativă, talantul căpătat subzistă tenace, oricât i-am schimba ambalajul şi oricât ne-am strădui să obținem mari corecturi şi reforme.

Sfârşim cu limitele, mereu remestecate, cu care ne-am născut. La ele ne raportăm mereu, cu ele intrăm în conflict, în hotarele lor evoluăm (sau nu) până în clipa din urmă.

Duminică, 20 decembrie.

Cineva care, în timpul vieții, îți părea demonic apare îmblânzit, destins, înseninat, când zace dinaintea ta mort. Moartea umanizează. Şi asta nu pentru că eşti dintr-odată înduioşat şi nu mai poți gândi „de rău" pe cel mort. Ci pentru că, în preajma trupului neînsuflețit, demonul e demobilizat. Spre deosebire de înger, demonul e pragmatic: nu stăruie lângă ceea ce e inutilizabil.

Nu trebuie pornit niciodată de la concept. Trebuie pornit de la o nemijlocire. La concept poți, eventual, să ajungi, dar dacă începi cu el pierzi, simultan, accesul la problemă, la lume şi la cititor.

Mereu ți se iese înainte cu bunul-simț! El singur ar fi, chipurile, adecvat la concret, omenos şi unanim.

În realitate, tocmai bun-simțismul lucrează cu generalități, altfel spus, cu abstracțiuni. Filosofia adevărată e problematizarea concretului, pasiune a implicării.

Bunul-simț e, prin definiție, dezimplicat. El formulează adevăruri care sunt ale tuturor. Adică ale nimănui.

Diferența enormă dintre „a rezolva probleme”

(căutând soluții) şi „a pune întrebări” (căutând răspunsuri). Viața spiritului se pune întotdeauna în termenii celei de a doua variante. Răspunsul lasă întrebarea să subziste în deplinătatea misterului ei.

Soluția o anulează.

Februarie.

Trei piedici în calea dialogului pe care, împreună cu S. D., G. L., C. B., şi V. B., l-am angajat cu Părintele Galeriu:

1. Suntem insuficient catehizați. Avem întrebări prea simple şi uneori inadecvate. În chestiuni esențiale, interogativitatea noastră e cvasi-nulă. Prin contrast, competența părintelui apare ca absolută. Discuția avansează lent şi greoi, datorită diferenței de nivel a interlocutorilor. Întrucât nu avem întrebări acute, Părintele Galeriu jubilează în inflația răspunsurilor.

O spune la un moment dat el însuşi, cu acea copilărească bună dispoziție care e marca prezenței lui între prieteni: „Am mai multe răspunsuri decât o cer întrebările dumneavoastră!” Ceea ce părintele nu pare să realizeze este că această situație e şi în dezavantajul lui.

2. Dialogul nu e veritabil, când una din părți nu are decât întrebări, iar cealaltă nu are decât răspunsuri. Situația e de aşa natură, încât suntem incapabili să stimulăm interogativitatea Părintelui. Într-un anumit sens, îl „obligăm” la infailibilitate, îl punem, vrând-nevrând, mai curând în condiția ştiutorului decât în aceea a credinciosului. Răspunsurile lui capătă astfel un halou „instituțional”, un „ce” inatacabil şi previzibil, care blochează.

3. Părintele Galeriu are de înfruntat, în permanență, ambiguitatea structurală a amplasamentului propriu: el trebuie să fie simultan preot şi teolog. Cele două oficii nu coincid în mod necesar; pe o anumită linie, ele pot chiar să se contrazică. Preotul e o transparență, în vreme ce teologul e o instanță. Preotul se investeşte cu totul în celălalt: focalizează pe „El”

(adică pe Dumnezeu) şi pe „tu”. Teologul, ca orice teoretician, nu poate scăpa de postura eului. Se pune în lumină ca „intelectual”, e bucuros de performanța inteligenței sale, are orgoliul (candid) al competenței.

Adesea, dintr-un exces de cordialitate, Părintele Galeriu face efortul de a se comporta mental „ca unul dintre noi” (doar că mai edificat), pe când noi l-am dori situat într-un alt spațiu, într-un „altfel” radical, care să ne disloce.

20 iulie, Tescani.

Bucuria rarisimă de a ajunge – în relația cu celălalt – la claritate.

Septembrie, Tescani.

Un tânăr îmi povesteşte de ce a ales, fără să-i placă, Politehnica: părinții îi dăduseră de înțeles că ar muri liniştiți, dacă l-ar şti cu o diplomă de politehnician în buzunar. „Mi s-a părut că cinci ani din viața mea nu sunt prea

mult, dacă îi pun în balanță cu ultima clipă a părinților mei." Ce părinți smintiți şi ce tânăr cuminte! Totul e să nu amorțească în cumințenia sa.

7 octombrie, Tescani.

Goethe (din Farbenlehre) confirmat: nu numai că lumina nu poate explica, singură, universul culorii, dar îl dislocă. Lumina plină ucide tonurile vii ale oricărei privelişti. O ştiu pictorii, o ştiu fotografii, o ştie oricine a contemplat atent un peisaj, sub un soare intens. Culorile apar în toată splendoarea lor abia când lumina păleşte.

2 noiembrie, Tescani.

Nu-ți poți imagina un credincios islamic sau unul iudaizant (ca să rămânem la religiile Cărții) care să încerce, ca Anselm, să vorbească despre Dumnezeu „în afara autorității scripturare" (vezi prefața Monologion-ului) şi să se mulțumească a fi în consens doar cu un teolog antecesor (în speță, Augustin).

26 aprilie, Tescani.

Dintr-o monografie a lui Landau-Aldanof despre.

Lenin, apărută în 1919 (!): „era un profund cunoscător al maselor şi nu ştia nimic despre om".

Iunie, Tescani.

Titu Maiorescu urma să-şi înceapă cursurile în semestrul de toamnă al anului 1899 pe data de 3 noiembrie. Opinia publică era însă zguduită de o ştire catastrofală, prezentă pe prima pagină a tuturor gazetelor: la 1 noiembrie, Pământul urma să se ciocnească – implacabil – de o cometă. Pe acest fundal, o sumedenie de studenți îngrijorați se gândesc să ceară profesorului să-şi înceapă prelegerile cu câteva zile mai devreme, pe 31 octombrie, aşa încât să-l mai poată auzi o dată, înainte de sfârşitul lumii…

(apud Ioan Petro viei, Amintiri universitare).

8 iulie, Tescani.

Muzica e necenzurabilă. Pentru că nu exprimă nimic univoc. A spune despre o melodie că e injurioasă, calomnioasă, servilă etc. e a face simple metafore.

În realitate, melodia dă numai fundalul unei teze posibile, niciodată teza însăşi. În afara câtorva coordonate generice (vesel-trist, lent-rapid, armonic-dizarmonic, senin-furtunos), muzica lasă totul pe seama ascultătorului. Ea solicită imaginația mai mult decât oricare altă artă. Imaginația compozitorului mai întâi: în vreme ce un text, odată scris, e deplin încheiat (fie că cineva îl „interpretează" sau nu), după cum şi un tablou e deplin încheiat odată ce a fost pictat, un text muzical, o partitură, e doar o treaptă către lucrul deplin. O partitură e numai posibilul muzicii, nu muzica însăşi. Pentru a ajunge la public, ea trebuie cântată. Iar ceea ce ajunge la public ca sunet e distinct de ceea ce se vede pe portativ ca semn. Cititorul unui text literar ține în mână – ca şi privitorul unei imagini – nu o partitură, ci execuția ei nemijlocită.

Ascultătorul unei piese muzicale are nevoie de un mediator. Emoția muzicală e de negândit în afara unei operații de mediere.

Compozitorul trebuie să-şi imagineze, să „audă" mereu sunetul obținut, pe baza semnelor sale, de o orchestră absentă, iar ascultătorul trebuie să-şi

imagineze mereu conținutul probabil, sau posibil, al unui afect difuz. De ambele părți se tatonează şi asta, în mod paradoxal, pornind de la o materie organizată matematic!

Ce concluzii sunt de tras? Că între rigoare extremă şi sentiment există o secretă afinitate? Că emoția are o structură infinit mai complexă decât conceptul?

Că rigoarea unui enunț logic e naivă față de aceea a unui fragment orchestrat? Sau, poate, mai ales, că rigoarea e mai imprecisă în efectul ei ultim decât mişcarea aproximativă a gândirii libere. Delirezi speculativ şi obții un „sistem", o alcătuire țeapănă. Construieşti riguros – ca muzicienii – şi obții o nebuloasă.

Iarna, Tescani.

Un fragment din Ilf şi Petrov descrie cu un fel de perfidie candidă viciul de fond al societății socialiste multilateral dezvoltate: „în oraşul X, capitală de județ, erau atât de multe frizerii şi întreprinderi de pompe funebre, încât ai fi putut crede că locuitorii urbei se nasc numai pentru ca să se bărbierească, să se tundă, să-şi facă o frecție şi – imediat după asta – să decedeze.

În realitate însă, în oraşul X, capitală de județ, oamenii se năşteau, se bărbiereau şi mureau destul de rar.

Viața oraşului era cum nu se poate mai tihnită."

Lumea „orânduirii" comuniste e o lume în care nimic nu se sacrifică mai uşor decât firescul. Ce e firesc?

Firesc e, de pildă, ca viața economică a unui oraş să fie dictată de nevoile locuitorilor lui, de capacitatea lor de consum. Or, în oraşul X, între cererea publică şi oferta comercială nu e nici o legătură. Un „ce" misterios hotărăşte, la o adică, numărul şi profilul specific al magazinelor: un „ce" statistic, unul strategic, ideologic sau conjunctural, dar niciodată unul cu adevărat funcțional. O frizerie poate să se deschidă dintr-o sumedenie de motive, care de care mai extravagante: pentru că cineva, să zicem, a comparat numărul de frizerii dintr-un sector cu numărul de frizerii din altul şi şi-a propus, ca „sarcină", recuperarea echității numerice în funcție de un calcul abstract: numărul necesar de frizerii pe cap de locuitor (e un obicei, în oraşul X, să stabileşti norme pentru ceea ce nu e normabil, cum ar fi ritmul în care se rade şi se tunde „capul de locuitor"). Dar o frizerie se poate deschide şi pentru a înlocui o alimentară închisă de curând (fie din lipsă de alimente, fie pentru că e prea la vedere şi produce cozi care compromit peisajul urban şi irită coloanele oficiale). O frizerie se poate deschide şi pentru că nepotul unui viceprimar are nevoie de o slujbă „de răspundere" cât mai aproape de casă şi atunci e numit, până una alta, responsabil al unei frizerii înființate ad hoc. O frizerie se poate deschide şi pentru că în blocul de lângă ea locuieşte un înalt funcționar de partid, care vrea să aibă bărbierul „la scară". Nu în ultimul rând, o frizerie se poate deschide fără nici vin motiv, ca vin produs secundar al haosului organizatoric. O singură rațiune este exclusă, definitiv exclusă, dintre rațiunile care pot justifica deschiderea vinei frizerii: rațiunea strict comercială, nevoia curentă a oamenilor de a se bărbieri şi tunde. Aşa se face că, pe un teritoriu restrâns, poți

avea o puzderie de frizerii, în vreme ce, alteori, cartiere întregi sunt „deservite” de una singură.

Să adăugăm că principiul proliferării unui anume tip de magazin se aplică foarte rar magazinelor care livrează mărfuri vitale. Nu se vor înmulți niciodată măcelăriile, ci, mai curând, centrele de „ferometal”; nu lăptăriile, ci florăriile (în care, evident, nu găseşti neapărat flori), nu brutăriile, ci parfumeriile (cu două feluri de parfum, o cremă şi trei săpunuri). În genere, nu magazine care livrează marfă, cât magazine care „prestează servicii”: găseşti mai curând ateliere de remaiat ciorapi decât ciorapi, mai curând ateliere de vulcanizare decât cauciucuri, mai curând „reparații televizoare” decât televizoare. Accesoriul sufocă substanța, consumul e anulat prin planificare nerealistă şi birocrație. Se înlocuiesc stimularea şi satisfacerea nevoilor cotidiene prin standardizarea lor. Viața capătă, astfel, un aspect mecanic: ras, tuns, deces. Pe de altă parte, „ținuta”, ambalajul, contează mai mult în ochii activiştilor decât bunăstarea oamenilor şi decât unele anexe de „suprastructură” (valori, convingeri etc.). Trebuie să fim „reprezentativi”, să arătăm bine, să salvăm aparențele. Insul nebărbierit

(„bărbosul”), insul neturis („pletosul”) sunt personaje negative, „decadente”. Pedanteria e morală. Neglijența e subversivă, sau, în orice caz, suspectă. Flămând şi frezat – iată portretul „omului nou”. De aceea, pompele funebre sunt atât de aproape de frizerii şi viceversa. Şi unele, şi celelalte sunt moduri de a pomăda neantul, de a ambala precarul. Se căznesc să facă scandalul suportabil, să dea dezastrului un chip firesc. Caznă inutilă. Firescul e evacuat până şi din scadențele lui fundamentale: naşterile se răresc, frizeriile se golesc, morțile se banalizează. Viața oraşului X, a oraşului comunist, e, într-adevăr, „cum nu se poate mai tihnită”…

Iunie, Viena.

Leszek Kolakowski, într-o dezbatere restrânsă, e de părere că trebuie să fim puțin şi împotriva democrației. Consensul majorității poate fi, uneori, malefic

(şi, în fond, antidemocratic). Naționalismele, de pildă, sunt forme riscante de consens. La fel, fanatismele de tot soiul, înregimentările ideologice etc. Idolatrizarea democrației poate naşte monştri, mai ales în țările încă debile economic şi politic şi în perioadele de tranziție. (în treacăt, o anecdotă: diferența dintre democrație şi democrația socialistă e diferența dintre scaun şi scaunul electric.) Principala problemă a episodului post-totalitar, mai spune L. K., este inerția minciunii. Totul trebuie să focalizeze spre eliminarea ei. În rest, singura soluție politică pentru intervalul tranziției ar fi următoarea: preşedinte slab, parlament slab, guvern puternic.

Problema este însă dacă un preşedinte slab poate numi un prim-ministru puternic şi dacă un parlament slab poate produce şi confirma un guvern viguros. E nevoie, mai curând, de un preşedinte şi de un parlament care să accepte să fie mai slabi decât guvernul.

Chiar dacă nu sunt. În genere, puterea post-totalitară trebuie să aibă tăria de a fi slabă în latura ei simbolică şi legislativă, pentru a fi eficientă în latura ei executivă şi judecătorească. Nu abundența legilor noi este decisivă, ci

respectarea riguroasă a celor existente. Deocamdată, la noi, grija (retorică) pentru separarea puterilor în stat se exprimă numai în sabotarea fiecăreia dintre celelalte. Şi asta – curios lucru! – în ciuda solidarității lor politice.

Primăvara, Bucureşti.

Opoziția nu reuşeşte, la noi, să depăşească faza comentariului şi a gesticulației. Mi se reproşează că am rămas în guvern. Dar am făcut-o tocmai pentru a nu fi confiscat de bombăneală sterilă şi angelism.

Într-un anumit sens, în țările din est e mai imprudent acum să fii la guvernare decât în opoziție. Uneori, îmi spun că unii dintre prietenii mei antiguvernamentali au ales soluția facilă (şi adaug, oarecum răutăcios, că şi înainte de '89 tot soluții facile aleseseră, de tipul „rezistenței prin cultură"). O sumedenie de protestatari par să fi adoptat modelul Gavroche: dar un.

Gavroche care nu iese pe baricade decât după ce nu mai trage nimeni. Strigătul celor mai mulți nu s-a făcut auzit sub dictatură, cum nu se aude strigătul în timpul coşmarului. El se aude abia acum, când apogeul spaimei e depăşit. Unii, e drept, sunt disperați în mod autentic. Dar disperarea nu e o formă de opoziție.

Chişinău.

Cum putem avansa către o „confederație culturală"? Uneori, interlocutorul de peste Prut se ascunde sub candoare lirică şi tragism („Suntem nişte copii cu inima în afară – spune Grigore Vieru. Trebuie să o reaşezăm la locul ei"). Aportul românesc e simultan dorit şi temut: „Dați-ne cu linguriţa, cum dai bolnavului, nu cu polonicul." „Nu putem asimila cu toptanul." Cineva mi se plânge de nivelul general al vieții intelectuale („suntem la genunchiul broaştei").

„N-am trecut de Bolintineanu" – îmi spune altcineva.

Stau de vorbă cu oameni cât se poate de realişti: ştiu ce le lipseşte, ştiu ce vor. (Dincoace, nu suntem la fel de lucizi şi de exacți.) E acută necunoaşterea limbilor străine. Un tânăr scriitor analizează raportul dintre socialismul victorios şi alunecarea în provincial şi marginalitate. Ideologia provincializează.

„Noi ce să vă dăm? N-am vrea să fim mereu cei care cer." „Să ieşim în lumea largă?" – ricanează cineva.

„Dar trebuie mai întâi să ne regăsim pe noi înşine.

Când nu te-ai aşezat încă în național, e o fudulie să vorbeşti de universalitate."

Tip de dezbatere românească: grâu sau orz? Mai bine grâu. E mai ortodox. Sau, poate, mai bine orz.

E mai european…

August.

Confesiunea unui comunist: „Toate principiile noastre au fost corecte, dar rezultatele au fost greşite"

(Arthur Koestler, Darkness at Noon). Toate nebuniile politice ale veacului, toate crimele lui sunt eşecuri derivate din prestigiul pur al principiilor. Nu sunt valide decât principiile care trec proba bunului-simț.

Iar bunul-simț spune că principiile care dau rezultate greşite nu sunt corecte.

Diferența dintre „darul lacrimilor” şi sentimentalism. La mormântul mamei sale, Alioşa nu lasă să se vadă nici o urmă de emotivitate. Taică-său, în schimb, impurul Feodor, plânge. „îl podidiră lacrimile” – spune Dostoievski. „Era sentimental de felul lui. Hain şi sentimental.”

Distincția esențială între gest şi acțiune. Gestul se mişcă în spațiul semantic „semn-semnal-simbol”: e un accent spontan pus pe o împrejurare dată, din perspectiva unei conştiințe vii, reactive. Gestul n-are durată, e punctual şi – atât pentru cel care-l face, cât şi pentru ceilalți – e relativ imprevizibil. E răspunsul prompt, nu neapărat reflectat, dat unei conjuncturi provocatoare. Gestul e gratuit. Rostul lui nu e eficacitatea. El indică, semnalează, califică. Acțiunea, dimpotrivă, are suită: e premeditată şi vizează – când nu e precipitare bezmetică – un scop precis. Gestul e fapta contemplativilor, „pragmatismul” lor. E actul celor care nu sunt „oameni de acțiune”.

Există împrejurări istorice în care acțiunea e imposibilă: e cazul perioadelor de totalitarism, de veghe polițienească neîntreruptă. În asemenea împrejurări, nu e posibil decât gestul. Când Jan Palach şi-a dat foc la Praga, în ianuarie 1969, el ştia că ceea ce face nu va avea consecințe imediate. Din unghiul bunului-simț, gestul apare nu o dată ca inutil, dacă nu ca nebunesc pur şi simplu. Disidenții din Est au fost, de cele mai multe ori, oameni ai gestului. „Solidaritatea” poloneză a fost o excepție: a fost o acțiune; a fost pregătită, a avut durată, a dat rezultate. Durată a avut şi rezistența Doinei Cornea, dar, în cazul ei, a fost vorba mai curând de un gest înghețat în propria lui tenacitate, un gest devenit stare. Nu o acțiune, căci n-a coagulat într-o faptă colectivă.

Totalitarismele digeră greu gesturile, tocmai pentru că ele au un uriaş efect simbolic, au nimbul unei incoruptibile purități şi, fiind spontane, nu sunt anticipabile. Strigătul lor nu poate fi înăbuşit profilactic şi se aude până departe. Sunt greu de stopat pentru că nu implică masiv, cum este cazul acțiunii, exterioritatea. Gestul e rezultatul unei chimii intime, secrete şi, pentru a-l suspenda, autoritățile ajung întotdeauna prea târziu. Strategia polițienească față de gest e să-l interpreteze ca acțiune, să-i găsească – mai degrabă să-i inventeze – premise tactice, agenți de influență, eventuali sponsori („agenturi” etc.), pe scurt, să-l decodeze şi să-l descrie ca pe un complot, ca pe episodul, bogat în ramificații, al unei conspirații.

Au existat, în România comunistă, gesturi? Da, dar puține. Mai curând au existat acțiuni în anii '50, mai târziu în Valea Jiului sau, în 1987, la Braşov.

Sub Ceauşescu, deşi ar fi fost nevoie fie şi de un minimum de acțiune politică (oricâte piedici ar fi existat dinaintea oricărei tentative de organizare), ea a lipsit. (Cu atât mai spectaculoasă a fost acțiunea solitară a unui Radu Filipescu.) Câțiva inşi au atins totuşi sfera gestului. Nu s-a exprimat în asta o limită a lor, ci una a lumii româneşti de atunci.

Azi e nevoie mai mult decât oricând de acțiune politică, de strategie, tactică şi tact, de articulare doctrinară şi pragmatică, de suită în fapte şi idei.

Or, intelectualitatea autohtonă – care ar trebui, în mod normal, să fie „în avangarda” unei mobilizări generale – rămâne, în continuare, la gest. Mai rău: face acum abia toate gesturile pe care nu le-a făcut când trebuia. Iar gestul – în condițiile unei cvasitotale lipse de risc – devine pură gesticulație, demagogie a atitudinii, mondenitate.

9 februarie.

Sentimentul puterii apare, mai întâi, ca urmare a unei modificări petrecute în ceilalți. Înainte să te schimbi tu, se schimbă radical comportamentul celorlalți în raport cu tine. Până şi vechi prieteni încep să vadă în tine un „străin”, un personaj ieşit din circuitul afecțiunii lor firești; la rândul tău, dar abia în al doilea rând, descoperi „străinătatea” celor apropiați: te mişti printre alte criterii, printre alte urgențe şi informații, printre alte „confidențe”. De la o vreme, interiorizezi atitudinea celorlalți, o asumi ca pe ceva propriu: se naşte în tine, în chip insidios, altcineva: cineva care te priveşte cu supunere şi admirație. În momentul acela, dacă nu eşti atent, eşti pierdut.

25 februarie.

E. Ş. Îmi povesteşte despre un preot din satul ei.

Atentase la pudoarea mai tuturor sătencelor din parohia sa, ba chiar şi a celor din parohia vecină. În genere, fără succes: toate muierile îl izgoneau energic, afurisindu-l ca pe un potlogar de rând. Dar la biserică tot se duceau, duminică de duminică, îl ascultau, îi pupau mâna, îi cereau binecuvântarea ca unui uns al lui Dumnezeu. O firească soluție pragmatică la o problemă care provoacă crampe naturilor subtile.

Țărăncile procedează cu discernământ şi cu rost: nu se lasă tulburate în ordinea arhaică a vieții lor de nici o neregulă contingență.

Februarie, Berlin.

Spre după-amiază, în apartamentul berlinez în care tocmai mă instalasem, s-a întrerupt, pentru un ceas, curentul electric. M-am simțit ca acasă. Întâmplarea nu putea tulbura un om din Est. Mi-am văzut, prin urmare, de treabă şi nici n-am simțit când lucrurile au reintrat în normal. A doua zi, însă, am aflat că berlinezii traversaseră incidentul ca pe o catastrofă. Ziarele, radioul şi televiziunea au adoptat stilul funebru şi s-au umplut de reportaje „de front”.

S-a stabilit că, de la al Doilea Război Mondial, populația oraşului nu mai fusese confruntată cu o situație atât de dramatică. S-au făcut pronosticuri sumbre, s-a vorbit de criză guvernamentală. O mamă disperată a oripilat o armată de jurnalişti, mărturisind că, dacă n-ar fi avut ideea să pregătească, din vreme, progeniturii sale preşcolare masa de ora cinci, progenitura ar fi murit de foame, întrucât aparatura electrică a bucătăriei (storcător, tăietor, malaxor etc.) amuțise.

La prima vedere, tot acest tapaj putea să pară ridicol, în realitate, el avertiza însă asupra unui chip posibil al apocalipsei. Ne îndreptăm, în fond, către un tip de confort care narcotizează instinctul vital. Dezadaptați, vulnerabili, înconjurați de auxilii tot mai subtile, nu vom mai avea nevoie, pentru a dispărea, de mari dezastre. Pericolul va avea un chip diafan, moartea va surveni, imprevizibil, ca urmare a unui accident minor, a unei mărunte

sincope declanşate într-un sistem compact de comodităţi rutiniere. Nimic din scenografia spectaculoasă a apocalipsei tradiţionale.

Vom sfârşi printr-un dezechilibru fatal, datorat unei mici nereguli. Ne va ucide dispariţia temporară a hârtiei igienice, suspendarea producţiei de frigidere sau scumpirea bruscă a indispensabililor. Vom cădea în fandacsie din te miri ce şi vom sucomba de-adevăratelea din cauza unei nenorociri mai curând închipuite.

Printre supravieţuitori, nu se vor număra decât câteva triburi robuste şi firile boeme care n-au apucat să aibă tabieturi…

Ne aşteaptă, aşadar, un sfârşit derizoriu. Iar cei care îşi vor păstra luciditatea până la capăt nu vor putea să nu admire, în extincţia generală, umorul lui Dumnezeu.

Un lingvist îmi explică – ţintind spre „delirul" hermeneutic al lui Heidegger – că limba trebuie demitizată, sustrasă discursului „metafizic" şi abordată la rece, analitic, ca nefiind altceva decât limbaj. „Nu mă ocup" – îmi spune lingvistul – „de performanţele artistice ale comunicării, de creativitate, de «excepţia» stilului. Mă ocup strict de vorbirea funcţională, adică de uzul curent al limbajului: semn, enunţ, convenţie.

Componenta stihială şi misterioasă, extensia ontologică a limbii nu intră în sfera mea de preocupări şi, ca să fiu sincer, mi se par simple mofturi." Cu alte cuvinte, lingvistul poate scrie o carte întreagă despre propoziţia „Nelu trece strada", dar n-are nimic de spus despre „Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri".

Din punctul meu de vedere, e ca şi cum cineva mi-ar spune: nu mă interesează chibritele decât ca structură moleculară. Chibritele aprinse nu sunt treaba mea: ele nu sunt decât cazuri particulare, stări de excepţie ale chibritului propriu-zis…

Uneori, rigoarea analitică nu e decât o teorie a chibritelor stinse.

Mai, Berlin.

Dezbatere, la Wissenschaftskolleg, despre conceptul de „revoluţie". Dreptatea şi raţiunea ca posibile surse ale răului. E invocat, fireşte, Burke, pentru care Revoluţia Franceză nu e lipsită de o anumită „demnitate transcendentală", dar se face vinovată de un mare fals moral şi politic. Între altele, disprețuieşte valori de nedisprețuit („tradiţionale"), ceea ce creează o temelie de acţiune foarte şubredă. Vine şi rândul lui.

Wilhelm von Humboldt, cu tema compromisului necesar între „raţiune" şi „contingenţă", al lui Forster

(revoluţiile ca „fenomen natural", lipsit, prin definiţie, de „virtute") şi al lui Kant (atunci când poporul exercită toate puterile – ca în democraţie – separarea puterilor e imposibilă).

Revoluţia Franceză e un amestec de discurs rezonabil şi comportament iraţional. Toată lumea e, dintr-odată, cuprinsă de o nebunie a raţiunii şi de o nebunie a justiţiei. Cineva îşi aminteşte de Michael.

Kohlhaas, personajul lui Kleist, înclinat mereu să judece imediatul după criterii ultimative, să abuzeze de absolut. Dar absolutul nu e „raţional". E deasupra raţiunii. La rândul ei, raţiunea nu e singurul temei al dreptăţii. Prea

multa raţiune sfârşeşte în iraţionalitate, după cum prea multa justiţie sfârşeşte în nedreptate. Ce înseamnă „prea multă justiţie”?

Înseamnă o justiţie care exclude principiul iertării. În cele din urmă, Revoluţia Franceză, în isteria ei justiţiară, a devenit o metodă de a ucide, pe baze „raţionale”.

E invocată, spre ilustrare, o veche poveste din folclorul veneţian. E vorba de un ţăran care caută pe cineva demn să-i boteze copilul. În peregrinările sale, se întâlneşte, la un moment dat, cu Dumnezeu, căruia îi împărtăşeşte scopul căutărilor sale: „Vreau să-mi botez copilul, dar vreau ca naşul lui să fie un om drept. Tu eşti drept?” Stingherit, Dumnezeu răspunde, nu fără o anumită ezitare: „Mă rog, cinstit vorbind, nu tocmai!” „în cazul ăsta nu poţi fi naşul fiului meu” – a spus ţăranul şi şi-a văzut de drum.

Şi iată că, la un moment dat, o întâlneşte pe Sfânta.

Fecioară. Întrebată şi ea dacă e „dreaptă”, Imaculata a roşit şi a admis că nu poate pretinde aşa ceva, cu mâna pe inimă. În cele din urmă, ţăranul se văzu faţă-n faţă cu o doamnă drapată în negru. „Da, cred că sunt o persoană dreaptă” – a fost răspunsul ei.

Părinţii copilului s-au bucurat foarte şi botezul a avut loc aşa cum se cuvine, cu multe bucate şi multă veselie. Când ultimul dintre musafiri plecă, onorabila naşă l-a invitat pe ţăran în palatul ei şi l-a condus într-o sală mare, în care ardeau nenumărate luminiţe. Ţăranul se opri locului, uimit: „Naşă, ce sunt toate aceste lumini?” Nobila doamnă răspunse: „Sunt flăcările tuturor sufletelor omeneşti. Vezi flacăra aceea plăpândă, gata să se stingă? E flacăra ta.

În opaiţ nu mai e ulei aproape deloc. Şi acum uită-te la flacăra ceastălaltă, care arde intens, cu putere. E a fiului tău.” Ţăranul fu cuprins de spaimă. „Naşă, ia, te rog, o picătură din uleiul aflat în opaiţul fiului meu şi pune-o în opaiţul meu.” „Nu, a răspuns naşa.

Sunt o persoană dreaptă. Sunt Moartea.”

Replici memorabile din filme pe care tinzi să le uiţi: dintr-un film despre Moise, de exemplu, pe un scenariu, cred, de A. Burgess: „Te voi conduce – spune.

Dumnezeu alesului său – cum îşi conduce calul călăreţul.” „Păcatul meu – spune, în alt moment, Moise – este că am iubit Legea mai mult decât pe oameni.”

Vara, Păltiniş.

Un specialist în „radiestezie” propune o insolită metodă de slăbire: să te aşezi la masă spunându-ţi în gând: „Fă, Doamne, ca din tot ce mănânc corpul meu să nu-şi ia decât atât cât îi trebuie.” Să fie atât de simplu? Se poate regla totul printr-o astfel de conversaţie autoritară cu propriul corp? Dar – în definitiv – de ce nu? Vorbim cu pisicile, cu câinii, dăm ordine calului, vitei, oilor; de ce n-am comunica şi cu „fratele porc”? Nu lupta penibilă cu corpul, mobilizarea (didactică) a voinţei, înfrângerea de sine sunt soluţia rezonabilă. Ele ne pun în acelaşi rând cu corpul şi, adesea, sub teroarea lui. Asceza adevărată, seniorială, virilă ar trebui să fie o procedură de stăpân. Dai un ordin şi pretinzi execuţia: fără negociere, fără milă şi fără să supraveghezi, prea de aproape, manevrele slugii: ceea ce te interesează e rezultatul.

Simplul fapt de a vorbi despre o „disciplină de sine” pune efortul ascetic într-o lumină neclară. E subînțeleasă identitatea dintre „sine” şi „corp” şi e recomandat, astfel, un soi de conflict interior, un soi de ruptură între fragmentele ființei tale integrale. Asceza trebuie trăită nu ca un chin autoimpus, ca o acțiune „reflexivă”, întoarsă asupra propriului ei agent: e preferabilă orientarea ei „tranzitivă”: lucrezi, rectificator, asupra unui „obiect” (corpul), distinct de şinele tău adevărat. Nu mă înfrânez, ci țin în frâu un instrument, un slujbaş. Pe el îl disciplinez, nu pe mine. Pusă astfel, problema ascezei se de-dramatizează: devine o problemă de „economie” de gospodărire a bunurilor proprii, şi nu un turnir permanent al sinelui cu sine. Şinele îşi păstrează demnitatea şi îşi onorează „ighemonia”. Iar sluga poate greşi fără ca asta să producă nevroza stăpânului; fireşti sunt doar mânia lui şi repetarea apăsată a poruncii.

Fireşte, corpul nu e o slugă ca oricare alta: nu poate fi concediat. Îți este dat o dată pentru totdeauna şi trebuie să ştii că nu poți alege decât soluția acomodării: îi înveți limitele, îți formulezi poruncile ținând seama de ele şi încerci să valorifici optimal (nu maximal) părțile bune. Înveți să ierți, să treci cu vederea, evitând insomniile inutile şi tensiunea perpetuă. Din când în când, recurgi la o instanță superioară pentru a-ți compensa crizele de autoritate; ceri intercesiunea divină: „Fă, Doamne,…”

Am numărat astăzi, stând pe prispa schitului de la Păltiniş, opt tipuri de sunete pe care spațiul din jur le emite aproape fără încetare: lătrat de câini, țârâit de greieri, ciripit de păsări, bâzâit de muşte, mugetul vitelor, tălăngile oilor, cotcodăcitul găinilor, glasurile oamenilor. Totul scăldat în câteva mirosuri fundamentale: brad, fân, bălegar, lemnul încins al pridvorului. Trei tonuri dominante: albastru (cer), verde (pajişte), brun

(trunchiurile copacilor). Efect general de amploare simplă, de diversitate „bine temperată”.

Toate cele opt sunete pe care le aud au în comun apartenența la specia limbajului. Toate comunică ceva, exprimă substanța specifică unor vietăți. A sta într-o asemenea ambianță sonoră e a trăi într-o supraabundență a „mesajului”, a fi cufundat într-un flux continuu de semnale organice. Stai în ființa limbajului, traversat de limbaj, integrat în masivitatea lui oceanică. Chiar dacă nu poți descifra toate codurile care îți parvin, respiri în câmpul lor, eşti îmbăiat într-o multiplă, nutritivă semnificație. Totul e „cuvântare”: te sporeşte, chiar dacă nu ți se adresează. Participi la un discurs cosmic neîntrerupt, înoți în marea frază a lumii.

Lângă mormântul lui Constantin Noica am, o clipă, senzația că suntem amândoi la mormântul lui.

II percep, cu alte cuvinte, mai curând „dincoace” decât „dincolo”. Mormântul are ceva cotidian, o indefinisabilă naturalețe: e îngrijit şi frecventat, dar fără exces de protocol. De jur împrejur, un rând de flori discutabile, crucea – frumoasă pe o parte, expediată pe cealaltă – inevitabilele borcane cu lumânări şi buchețele de sezon, pe scurt, un ansamblu imperfect, dar funcțional. În perfectă coerență cu el, cu „vila 23”, cu menu-ul fix de la „vila 18”, cu întregul lui mod de viață. E una dintre lecțiile pe care ne-am dovedit structural

incapabili să le preluăm: a te simți bine în condiții aproximative, a valorifica (vezi şi tratatul de ontologie) precarul. Până şi lipsa lui de gust plastic îmi apare, dintr-odată, drept o uriaşă capacitate de acomodare: a obține confortul estetic fără exigența ultimă, fără pretenții… Pentru un asemenea om, moartea e confirmarea supremă; e binele ființei diminuate, plenitudinea minimalului, forța de a respira în vid.

Nu poți reintra în Bucureşti (din vacanță) fără să traversezi un scurt acces de sămănătorism. Cum să suporți sunetele oraşului? Claxonul, cadența tocurilor pe asfalt, zgomotul motoarelor de automobil, interjecțiile concetățenilor: un depozit de semne care nu exprimă decât hazardul mecanic al aglomerației, împestrițarea nesistematizabilă a materiei căzute la nivel de simplu material: beton, fier, sticlă, cauciuc etcv totul „pus în funcțiune", „provocat", din afară, prin ingeniozitate tehnică sau accident. Asistăm la isterizarea neînsuflețitului. Participăm la „dinamismul" unui conglomerat anorganic căruia, pe nesimțite, îi devenim hrană, justificare şi deşeu.

Septembrie.

Plăcerea cu care mă uit la filme proaste e, adeseori, răsplătită. În plină mediocritate, mai mult sau mai puțin multicoloră, apar, pe neaşteptate, replici abisale. Ca, de pildă, aceasta: „Numai libertatea poate disciplina nesupunerea sălbatică a omului"

(The Sandpiper).

Există un amplasament de clasă al opțiunilor politice: stânga are o predilecție pentru muncitorime, în vreme ce dreapta pune în vedetă țăranul.

Stânga e, prin urmare, fundamental modernă (față de „tradiționala" dreaptă) şi coextensivă ideii de progres (față de scepticismul conservator, dacă nu chiar regresiv, al dreptei). În orice caz, dreapta are simțul arhaicului, intuiția primordialului, în aceeaşi măsură în care stânga are intuiția timpului, alegând să trăiască sub urgențele lui. Trebuie să reflectăm, fără prejudecăți, asupra faptului că, până la revoluția industrială, umanitatea a fost „de dreapta", cu mici puseuri de „preistorie" a stângii. Lumea de tip ierarhic, monarhia, biserica şi agricultura sunt chipuri ale dreptei. Chipurile stângii vor fi, în replică, egalitarismul, republica, raționalismul ateu (sau credința „luminată") şi industria. Linia despărțitoare dintre cele două „sisteme" e revoluția, o instituție inventată de stânga, pentru a se impune fără negociere, fără memorie, în afara rânduielilor naturale. (Revoluția e modelul profan al Imaculatei Concepții). Promuncitorească, stânga nu poate evita să fie antițărănească.

Marx vorbea de „idioția vieții rurale", Plehanov, despre „lucrătorii bărboşi, cruzi, fără milă, pe scurt dobitoci", iar Lenin deplângea faptul că țăranul e „în chip feroce şi meschin individualist". Hruşciov relatează opinia lui Stalin după care „țăranii sunt un rahat" (vezi A. Besangon, „La guerre des bolcheviques contre Ies paysans", în Commentaire, no. 62, 1993, pp. 237-244). În acest context, colectivizarea n-a fost un simplu delir organizatoric, o (nefericită) măsură economico-socială. A fost o strategie politică radicală, o ideologie, un episod dur al „luptei de clasă": atacarea bazei, simultan cu aceea a vârfului.

Duşmanii stângii (şi, prin urmare, punctele de sprijin ale dreptei) se dovedesc a fi extremele sociale: țărănimea şi elitele.

Intre ele, în „clasele de mijloc” e zona aliaților stângii, fermentul gândirii şi al acțiunii lor. Paradoxalmente, pepiniera de „cadre” a stângii e burghezia…

Septembrie, Kyoto.

Interogație japoneză: Cum e mai bine să fii? Ca piatra, care reține pe termen lung toate impresiile primite? Ca apa, care nu reține nimic? Sau ca nisipul, care reține orice urmă, dar o pierde foarte repede? Răspunsul european: ca nisipul – impresionabilitate + inconstanță. Răspunsul japonez: ca apa – a oglindi totul, a nu te lăsa confiscat de nimic. Singura analogie pentru piatră e însuşi Dumnezeu: în El se înscrie fiecare gest al umanității. Dumnezeu e sursa şi memoria lumii create, receptaculul muntos al tuturor tribulațiilor noastre.

Chiko Komatsu, stareța templului Jakko-În, are, la prima vedere, simplitatea, seninătatea şi pragmatismul oricărei călugărițe. Viața canonică produce un tip uman care e dincolo de confesiuni şi dogme: aceleaşi ritmuri, aceeaşi asumare firească a disciplinei, aceeaşi ospitalitate arhaică. Şi totuşi, pe măsură ce stăm de vorbă, cerul dintre noi se despică. Ceea ce actul religios uneşte, ideile separă. Comunicăm de pe două planete diferite. „Creştinii vorbesc mult despre iubire” – îmi spune stareța. „Care e semnul distinctiv al iubirii creştine?” Răspund oarecum stereotip: e o iubire care se împlineşte cu adevărat ca iubire a duşmanului.

Maica Chiko Komatsu surâde monahal: „Pentru noi o asemenea iubire e imposibilă; din perspectivă buddhistă, conceptul «duşmanului» e lipsit de sens!” Are dreptate: e curios să întemeiezi o doctrină a iubirii abia după ce, mai întâi, ai împărțit lumea în prieteni şi duşmani. Dar şi creştinul are dreptate: el refuză saltul metafizic (adică retragerea într-un teritoriu în care distincția „prieten-duşman” e caducă)

Înainte de a încerca să integreze drama – fie ea şi iluzorie – a realului. Creştinul acordă un credit riscant contingentului: vrea să înceapă cu o soluție în imediat.

Ucenicul lui Buddha suspendă imediatul ca pe o eroare, nerăbdător să plonjeze în neantul luminos al desăvârşirii. Amândoi au dreptate, ca două statui perfecte, care nu pot însă să stea decât spate în spate…

„Cui vă rugați?” – întreb, la rândul meu. „Cum vă puteți orienta mental către o instanță impersonală?” „V-aş putea răspunde că nu mă rog la soare, ci la rază. Mi se pare mai cuviincios. Dar dacă dumneavoastră ştiți atât de bine cui vă rugați, dați-mi voie să vă întreb dacă ştiți la fel de bine cine se roagă?”

Iarăşi avem dreptate amândoi, o simetrică, dar ireductibilă dreptate. Creştinii – halucinați de abisul dumnezeiesc, buddhiştii – halucinați de abisul sinelui. Stăm spate în spate, dar, în pacea sincerității noastre, Dumnezeu stă față-n față cu el însuşi.

Câteva din temele unui profesor japonez de buddhism Zen: Proba ultimă că ai înțeles e să constați că ai înțeles cu corpul, nu cu intelectul. După ce l-ai practicat tenace, efortul mental trebuie anulat. Clopotele dintr-o mănăstire trebuie să însoțească, în contrapunct, momentele zilei: noaptea trebuie să auzi

un sunet înalt, deschis, luminos, iar ziua – un sunet de gong nocturn, greu, baritonal. A acoperi bine suprafețele… A le percepe şi realiza profunzimea.

Ceremonia ceaiului nivelează ierarhiile sociale: le aduce în plan. Cei care servesc la masă se deplasează alunecând lin, în genunchi, pe orizontală. Dulciurile, cu omogenitatea lor compactă, sunt şi ele „orizontale", fără straturi, fără supraetajări. Unanimitatea doctrinei e, de asemenea, o expresie a orizontalității consimțite.

Bucureşti.

Felicitarea de Ariul Nou pe care ne-o trimite familia Aschoff constă într-un citat. E luat din Badische.

Zeitung, 22 septembrie 1959, şi poartă semnătura lui.

Paul Mayer: „în prima ediție din Enciclopedia Britannica, apărută în 1768, termenul «atom» e explicat în patru rânduri. Termenul «iubire» e tratat de-a lungul a cinci pagini pline. În cea mai recentă ediție a aceleiaşi lucrări, termenului «atom» i se dedică cinci pagini. Termenul «iubire» lipseşte cu totul."…

Duioşia germană are, uneori, ceva rusesc.

13 august într-un caiet vechi, descopăr o însemnare febrilă, datată miercuri, 10 aprilie 1968. Rezultă că în ziua aceea i-am cunoscut, prin mijlocirea Florianei Avrămescu, pe Părintele Benedict Ghiuş şi pe Alexandru.

Mironescu. Ceea ce mi-am notat atunci emană o anumită juvenilitate apodictică (nu împlinisem încă douăzeci de ani), dar frisonul era autentic şi intuiția evenimentului – deplină. Glosam pe tema misterului, a revelației şi a „posibilei mele convertiri". Vorbeam despre „mirajul începuturilor fără sfârşit" şi despre libertate ca strictă materie primă a angajării. Libertatea adevărată ca preludiu al dăruirii de sine. A fi „disponibil" (Gide) e a fi gata să te angajezi. Disponibilitatea goală, fără aşteptarea unei convingeri, sfârşeşte prin a te dezagrega. De la domnul Mironescu reținusem o frază despre evoluția interioară corectă: nu progresează spiritual decât cei treji, cei cu mintea limpede. Speculația şi visul construiesc iluzii consolatoare şi au, de aceea, un efect paralizant. Iată şi un cuvânt al părintelui Benedict: „Există oameni cu totul venerabili, instruiți, binevoitori, curați, şi care, totuşi, nu pot stârni altceva decât invidie." În aceeaşi zi, mă declaram „pus pe gânduri" de „epistola" lui „Ioan cel Străin" – citită, se pare, acasă la Floriana. Azi nu îmi mai amintesc de această primă lectură. Când, mai târziu, am reîntâlnit textul, l-am găsit plat în raport cu faima lui, semn că îmi pierdusem prospețimea. A trebuit să citesc interpretarea, tipărită de curând, a Părintelui Scrima, pentru a recupera bogăția acestui text, dincolo de formulistica lui „convențională". Pe de altă parte, deşi uitată, lectura din 1968 va fi lucrat în măruntaiele mele, de vreme ce, în prefața pe care am scris-o pentru cartea lui Andrei Scrima, am simțit nevoia s-o invoc pe.

Floriana Avrămescu. Oricum, e curios că dau peste însemnarea din 10 aprilie 1968 acum, când tocmai a ieşit pe piață o carte despre „Rugul Aprins".

Însemnarea cu pricina consemnează şi o primă întâlnire cu George Bălan, pe atunci la începuturile traiectoriei sale de antropozof. Căutările mele erau, prin urmare, intense şi pestrițe. Urgența era mai vie decât

discernământul; fiecare zi era un aluat în ebuluțiune, o ofensivă a interogației şi tatonării. Eram neliniştit şi tonic. Şi eram cu desăvârşire nelivresc.

De altfel, însemnarea din '68 cuprinde şi un fragment caracteristic, din Valery: „Datorez mult cărților.

Dar datorez totul câtorva oameni."

Ar mai fi de spus că toate întâlnirile pomenite adineaori au avut loc în postul Paştelui, cu zece zile înainte de înviere. De la „procesul Rugului Aprins" trecuseră zece ani.

Marți, 7 ianuarie, Sinaia.

Ce înseamnă, ce poate însemna pentru mine, azi, afirmația că „Dumnezeu e aproape" (mai aproape decât vena jugulară, cum spun musulmanii). E, cumva, un fel de a sugera că Dumnezeu e la îndemână? Că trebuie să-l caut în spațiul proximității mai curând decât în acela al orizonturilor distante?

E, poate, o indicație despre imanența divină? Sau despre nemijlocirea (nesesizată în genere) a prezenței dumnezeieşti? Toate acestea sunt, fireşte, adevărate şi, în definitiv, ştiute. Dar adevărate sunt şi contrariile lor: Dumnezeu nu poate fi atins fără „nevoință", nu e „la îndemâna" indiferentului, a neglijentului, a frivolității. Există, apoi, transcendența divină. Prin anumite aspecte ale Sale, Dumnezeu e dincolo, pe linia unei zări intangibile. El ne asistă neîncetat, ne e, aşadar, „aproape", dar, pe de altă parte, nu trece niciodată dincoace de hotarele libertății noastre.

Câtă vreme dezbat mental problema, mă mişc în sfera religiozității, dar rămân în afara religiosului.

Mă apropii însă de un comportament adecvat, de îndată ce constat că sunt mai aproape de înțelesul pe care îl caut, acum, când cobor spre oraş, când trec printre vitrine, cerşetori, sportivi şi automobile, când sunt atent să nu alunec şi când, intermitent, revin asupra întrebării mele, decât atunci când cad pe gânduri în camera de la „Economat". Nu înseamnă chiar asta că „Dumnezeu e aproape"? El nu trebuie hărțuit speculativ, îri izolare intelectuală, ci trebuie să te însoțească în imediatul lumii, trebuie gândit neîncetat odată cu ea. Mediul optim al reflecției asupra Divinului („optim" în sensul că numai el e dat condiției umane de azi) e larma cotidiană.

Întrebarea despre Dumnezeu se pune în carnea lumii. Sublimațile spiritului riscă să o transforme în dexteritate logică şi artificiu. Dumnezeu nu e sistema tizabil. (De aceea religiile par să spună, uneori, lucruri contradictorii.) Fiecare construcție dogmatică spune tot, fără preocuparea vreunei consecvențe exterioare sau a vreunei forme de unanimitate. Diferențele sunt de aşezare şi de accent. Acelaşi cub pus mereu pe o altă latură a sa. Toți credincioşii lumii cred şi spun acelaşi lucru, dar în numele altei „apropieri".

Toți se apropie de Dumnezeu din altă direcție, din alt unghi. Pentru că Dumnezeu e altfel aproape de fiecare. E aproapele diferit al fiecărui credincios. Nu pot pretinde că vena mea jugulară e singura existentă. Dar numai una din mulțimea venelor jugulare e a mea. Dumnezeu stă, fără să se repete, în preajma tuturor. E, prin definiție, aproape. Atât de aproape, încât e de

neperceput. (Text sprijinitor, în Efeseni, 2,17: „El a venit astfel să aducă vestea bună a păcii vouă celor ce eraţi departe şi pace celor ce erau aproape.”)

Luni, 3 februarie, Bucureşti.

Pe nepregătite, întâlnirea săptămânală cu P. Scrima provoacă, astăzi, tuturor (Virgil C., Horia P, eu însumi)

O stare de exaltare blândă, aurie, liniştitoare. P. Scrima devine, ca niciodată, transparent: ni se comunică, prin el, o experienţă intensă, greu formulabilă altfel decât ca încredere şi bucurie. Avem toţi trei aceeaşi reacţie, în acelaşi moment, fără ca, ulterior, să ne amintim exact ce anume ne-a spus. Harul izbucneşte prin cel care îl poartă, dincolo de mizeria contingenţei lui, dincolo de persoana sa şi a interlocutorilor săi.

Cred că am fost, o clipă, „aproape” de Dumnezeu, în acest al patruzeci şi nouălea an al vieţii, la începutul lui, în plină luptă cu inerţiile corpului. Nu ştiu şi nu vreau să spun mai mult. Mi-e teamă să nu stric totul cu vreo manevră intelectuală abilă sau cu vreo formulare fericită. Dacă, totuşi, consemnez episodul e pentru că simt unicitatea lui, irepetabilul lui, singurătatea lui în spaţiul tribulaţiilor mele. Scenă povestită de P. Scrima: Patriarhul Athenagoras se afla la.

Ierusalim, unde urma să se întâlnească, simbolic, cu.

Papa. La un moment dat, pe unul din drumurile oraşului, dinaintea Patriarhului apare un şeic învestmântat în negru, cu barbă albă. Cei doi nu se cunosc.

Se opresc o clipă faţă-n faţă, după care se îndreaptă vertiginos unul spre altul şi se îmbrăţişează. Asupra întregului oraş, cu toate religiile lui, a plutit, în acele zile, duhul împăcării.

Septembrie, Bucureşti.

Schiţă pentru portretul unui „mare” român (nu spun cine, persoană însemnată...): personaj fără relief, fără structură, fără aură. Tipul de intelectual fad, minimal, despre care tot ce poţi spune e că „are studii superioare”. Fundamental cumsecade şi – prin lipsă de anvergură – onest. Om-subiect, predestinat să fie materia primă a altora. Asimilabil, în cel mai bun caz, provinciei cehoviene, băiat bun şi plicticos, inobservabil. În mod normal, ar fi trecut prin viaţă anonim, progresând lent spre un prestigiu cuminte, calendaristic (cu premii şi menţiuni de onoare la împlinirea vârstelor rotunde), prestigiu de pensionar „la locul lui”.

Ce se întâmplă când asupra unui asemenea personaj cade perpendiculara unui destin public? Ce se întâmplă când, la orizontul mediocrităţii, răsare, imprevizibil, un eu artizanal, fabricat de împrejurări, stimulat abuziv de nebunia istoriei şi a oamenilor? Sunt întrebări care depăşesc contururile modeste ale personajului. Platitudinea devine mister. Când „omul fără însuşiri” ajunge să fie important, „elecţiunea” lui devine semnificativă. Ceva – în alcătuirea palidă a insului – atrage descărcarea electrică a evenimentului. Născut spre a fi eclipsat, personajul ajunge să iradieze. Pare cuplat brusc – şi inexplicabil – la o stea bună.

Un asemenea accident poate avea cel puţin două explicaţii. Potenţarea inargumentabilă a mediocrităţii e fie semnul unor vremi decadente, care aduc

la rampă aluviuni obscure, fie manifestarea unei latențe eclatante, pe care mediocritatea nu făcea decât să o ascundă. În primul caz, avem dovada că ceva, în substanța vremii, e stricat. În cazul al doilea, ni se arată că ceva, în adâncul omului (fie el oricât de mediocru), e recuperabil. Insul despre care vorbesc se încadrează, cred, mai curând în prima variantă.

Ianuarie.

Nu ştii bine o limbă, dacă nu deții cantitatea realiilor ei, dacă nu te miri, clipă de clipă, de jungla sinonimiilor, de exotisme regionale, barbarisme picante, împrumuturi, contaminări şi substraturi. Trebuie să ştii că daliile şi gherghinele sunt totuna, că jumările valahe se cheamă scrob în Moldova şi papară în.

Ardeal, că lămâița şi lămâioara sunt două plante diferite. Trebuie să te mişti voluptuos în spațiul semantic dintre dandana, belea, tărăboi, bucluc, dăndănaie şi daravelă, să te îmbeți de etimologii, de obscurități folclorice şi sensuri uitate. Din unghiul unei asemenea exigențe, nimeni nu ştie cu adevărat româneşte.

Trebuie să-ți înveți, necontenit, limba maternă, să descoperi mereu, în cotidianul ei, limba străină.

După o oră de vagabondaj printr-o ediție Octavian Goga, nu găsesc decât un singur vers observabil: „Ce mort frumos s-a deşteptat în mine, sub farmecul atingerilor tale…" (Breve sogno).

18 ianuarie, Cetate.

Un călugăr dominican ia decizia curajoasă (şi, până la un punct, utilă) de a „rezista" filosofiei analitice cu propriile ei arme. El încearcă să circumscrie tematica „religiosului", recurgând la limbajul, reflexele şi manevrele intelectuale ale sectei anglo-saxone, cu rezultatul că trece tangent pe lângă protocolul specific al problemei de care se ocupă (cf. Brian Davies, Introducere în filosofia religiei, Editura Humanitas, 1997).

Câteva observații: problema „în ce măsură o anumită credință religioasă poate fi întemeiată rațional" nu este o problemă a credinței, respectiv a religiei în genere. E o problemă de logică, eventual o problemă de filosofie speculativă. Ca atare, ea nu are nici o legătură cu experiența religioasă, cu metabolismul nevoii de Dumnezeu şi cu treptele căutării Lui. Când logicianul, teoreticianul limbajului sau filosoful analitic se întreabă asupra sensului pe care îl poate avea

(mai degrabă nu) afirmarea existenței lui Dumnezeu, el trebuie să ştie că întrebarea aceasta nu survine niciodată în spațiul credinței şi nu poate căpăta un răspuns în perimetrul religiosului. De fapt, pentru campionii Cercului de la Viena (cu excepția – complicată – a lui Wittgenstein), problema credinței sau măcar a sacrului nu se pune. Sfera religiei e un prilej

— Între altele – de punere la încercare a mecanismelor logice. Pentru ei, a testa logic consistența afirmației „Dumnezeu există" e un exercițiu din aceeaşi clasă cu a testa logic sensul afirmațiilor „Ființa este" sau „Pisicile sunt muritoare". Nici o nuanță metafizică nu e îngăduită, nici un dram de participare, nici o nelinişte. De teama căderii în afara pozitivismului logic, toți termenii utilizați sunt anesteziați, castrați, aduşi sub nivelul semnificației lor

depline. Cel mai acut suferă termenul însuşi de „sens” (care e curățat de orice conotație de vectorialitate, tatonare, orientare, non-sens latent şi germinativ). Dar nici „adevărul”

(opus, strict, falsului) nu e mai avantajat sau „experiența” (redusă la senzoriu) sau „existența” sau „faptul”. Mi se va spune că reproşez filosofiei analitice exact ceea ce ea asumă în mod programatic.

Dar care e întemeierea şi, mai ales, care e rezultatul programului ei? În definitiv, totul se reduce la a spune că „un enunț are sens, dacă experiența senzorială poate să îl confirme într-o anumită măsură”

(versiunea „slabă” a „principiului verificării”). Cu alte cuvinte, „toate aserțiunile metafizice (inclusiv cele religioase) sunt lipsite de sens”.

De fapt, filosofia analitică nu vrea să dezbată nimic. Nu vrea să discute despre nimic. Ea se mobilizează, laborios, pentru a furniza argumentele necesare unei suspendări legitime a oricărei discuții. Nu e vorba de a nega existența lui Dumnezeu, ci de a evacua problema aceasta din teritoriul reflecției: e vorba de a neantifica problema existenței lui Dumnezeu.

Brian Davies se străduieşte să conteste procedura analitică: principiul verificării (în varianta lui „slabă”) nu ține. „Ce experiență senzorială ne va dovedi că numai ion enunț confirmat senzorial e calificabil drept factual sau rațional?” Tezei vieneze (existența lui.

Dumnezeu nu poate fi nici demonstrată, nici infirmată, ergo enunțarea ei e lipsită de sens) i se opune o teză cuviincioasă, dar care, din unghi religios, e tautologică: „se poate vorbi cu sens despre Dumnezeu”!

Nu pot arăta – senzorial – că Dumnezeu există. Nu pot arăta – senzorial – nici că nu există. Asta nu înseamnă însă, neapărat, că sunt în minus-sens. Pot fi în contra-sens sau în „supra-sens”. Sau în nonsensul fertil al unui început de reflecție.

Distanța dintre un text patristic şi finețurile de mai sus măsoară întreg intervalul dintre viața reală a spiritului şi febrilitatea comatoasă a inteligenței.

14 februarie.

Un film frumos (nu sunt decât două-trei pe an!):

Don Juan De Marco, de Jeremy Leven (cu Johnny.

Depp, Marlon Brando şi Faye Dunaway). Nu există

— spune unul din personaje – decât patru întrebări importante: ce este sacrul, ce este spiritul, pentru ce merită să mori, pentru ce merită să trăieşti. Toate au acelaşi răspuns: iubirea. Orice ar spune deştepții, cinicii, intelectualii fini şi lucizi, bărbații adevărați şi filosofii analitici, cele patru întrebări şi răspunsul lor au simplitatea, imprecizia şi palpitul juvenil al adevărului.

Good old times la Sadoveanu (Hanii Ancuței): „.în acele zile grase şi vesele”.

4 mai, Budapesta

(Diritr-un posibil ciclu de scrisori către Gabriel)

Căutarea lui Dumnezeu nu vizează o țintă determinată, ci un orizont. Nu te mişti pe un drum cu punct de sosire previzibil, ci te mişti în amplitudinea unei perspective. Beneficiul interior vine din faptul însuşi de a merge, din achizițiile colaterale ale unui parcurs orientat. Înainte de a fi un absolut

tenebros sau de o orbitoare lumină, înainte de a fi „personal” sau metafizic, experimentabil sau misterios, Dumnezeu este o orientare. E însăşi instanța care orientează. Vei întreba, evident, cum poți căuta ceva care nu e, în esența sa, anticipabil. Cu alte cuvinte, cum poți căuta ceea ce n-ai găsit deja, cum ştii ce cauți. Întrebarea aceasta e reflexul unei anumite sărăcii asociative: avem tendința să gândim scenografia căutării în termeni spațiali; ca şi cum „a căuta” nu poate fi decât o întreprindere de tipul identificării unui loc pe hartă sau a cărării optime spre luminiş sau spre cabană.

Căutarea, în această accepțiune, nu e decât un strict corelativ al rătăcirii. Dar există şi alte specii ale lui „a căuta”: a căuta soluția unei probleme, a căuta un sens de viață, a căuta un prieten sau o iubită. În toate aceste cazuri nu ştii ce cauți. Şi totuşi nu cauți ca un rătăcit, ci în virtutea unei nevoi de lămurire, de claritate, de substanță, a cărei intensitate e tonică, asemenea unui presentiment al soluției. Nu disperarea e mobilul, ci, dimpotrivă, speranța, încrederea într-o ordine globală care te include. Acest tip de căutare e singurul care nu lasă loc pentru dezamăgire, căci negăsirea e doar un semn al infinității țintei. N-o poți atinge, dar eşti în plasa ei, în puterea ei.

Care e însă legitimitatea acestei căutări? Ce o face mai importantă decât altele, decât toatei Faptul

— simplu – că, în perimetrul ei, survin întrebările decisive ale fiecărui om, ale oricărei vieți. E singurul teritoriu în care ne întâlnim cu o unanimitate a întrebării. Iar ceea ce e încurajator e că acestei unanimități a întrebării îi răspunde o unanimitate a răspunsurilor.

Constatarea că, dinaintea aceloraşi întrebări, mentalul feluritelor comunități umane tinde să livreze acelaşi tip de răspuns spune ceva despre caracterul necesar al acelui tip de răspuns.

De dezvoltat: 1) „Absența” lui Dumnezeu ca mobil al căutării Lui. Dumnezeu se manifestă în absența Sa.

(Ca în povestea hassidică, în care Cel care se ascunde speră să fie căutat şi găsit. Credința – un joc „de-a v-ați ascunselea”.) 2) Urma ca reper auxiliar al căutării. A adulmeca urma divinului, a identifica semnele Lui în lume. A-l urma pe Cel care merge în fața ta. (Vezi comentariile lui Grigore de Nyssa despre drumul lui Moise pe urmele lui Dumnezeu.) Meister.

Eckhart: căutarea lui Dumnezeu ca vânătoare: sufletul aleargă după Hristos ca după o pradă. 3) Analitica întrebării: nu sunt ziditoare decât întrebările fără răspuns sau pe care răspunsul le lasă deschise. Celelalte sunt o simplă birocrație logică. Odată „rezolvate”, se dizolvă în propria lor evidență. 4) Problema certitudinii: omul contemporan trăieşte mai ales din certitudini negative (de pildă, certitudinea – „mistică” aproape – că nu există decât lumea aceasta).

Ianuarie.

O notă dintr-un Nouvel Observateur de anul trecut: „Mireille Jospin, mama cunoscutului om politic Lionel Jospin, s-a sinucis la 92 de ani. A lăsat un mesaj de adio (făcut public), în care declara că părăseşte viața într-o perfectă serenitate. Suntem informați, cu această ocazie, că dna Jospin era

membră în comitetul fondator al Asociației pentru Dreptul de a Muri cu Demnitate (ADMD), numărând cca 30 000 de aderenți.

Nimeni nu poate contesta demnitatea demersului lor. Dar această titulatură pare să conteste demnitatea morții tuturor celor care nu împărtăşesc convingerile.

Asociației. Cine moare, în definitiv, nedemn? Este suferința o formă a nedemnității? Un sfârşit de viață nefericit e un sfârşit de viață nedemn? Fiecare moare cum poate, nu există mai multă demnitate într-un caz şi mai puțină într-altul. Mica lecție anexată gestului nu e tocmai bine-venită."

Primăvara.

Odată ce Dumnezeu e definit ca indefinisabil, cunoscut ca incognoscibil, afirmat ca negativitate supra-esențială, dialogul cu El pare să se blocheze.

Nu mai poți avansa dincolo de misterul „neantului"

Său. Cum arată, în această situație, viața spiritului?

Cum poți rămâne viu în căutarea ta, de vreme ce îi localizezi obiectul dincolo de orizont, acolo unde nu e de găsit nimic? Ei bine, ceea ce îți rămâne e universul infinit al imaginii reflectate a lui Dumnezeu: „oglinda şi ghicitura", urma planării Sale peste oameni, împrejurări şi lucruri. Ai de-a face astfel, dintr-odată, cu inepuizabilul. Urmează să pricepi nu masivitatea inabordabilă a nemijlocirii divine, ci ecoul ei ubicuu, barocul absenței ei, sau, mai exact, al prezenței ei indirecte. Atent să identifici în toate Suprema Amprentă, curios să intuieşti modul de a opera şi de a se ascunde al lui Dumnezeu, îți dai seama că ai de cules o recoltă fără sfârşit. Foarte aproape şi totuşi indiscernabil, Creatorul (şi creativitatea pe care o provoacă clipă de clipă) devine sensul şi deplinătatea fiecărei zile, miza întregii tale vieți. După ce ai înțeles că nu poți vedea fața lui Dumnezeu, abia atunci căutarea ta începe să fie „rezonabilă" şi fertilă: poți simți suflarea Lui, Duhul.

Luni, 23 iunie, Berlin în limitele unei logici imanentiste, sfera dreptului se loveşte de dificultăți insurmontabile. Nu e clar cum se nasc şi ce anume exprimă legile. Cine are autoritatea de a legifera şi după ce criterii? Sunt legile expresia unor valori comunitare bine definite? Reproduc ele

— ca un sistem de oglinzi geometrizante – cutume şi norme împărtăşite, în prealabil, de o anumită „cultură" socială (Patrick Devlin, 1965), sau, dimpotrivă, instituie o anumită cultură socială? Dacă ele nu fac decât să formalizeze o mentalitate pre-existentă, cum se produce această formalizare? Dacă impun o nouă mentalitate, cine decide când, în ce fel şi ce tip de mentalitate trebuie impusă? Mai departe: ce prevalează?

Drepturile individului sau cele comunitare? Apără legile mai curând instituții sau mai curând persoane?

În primul caz, va fi nevoie, de pildă, de o legislație a familiei, în care contractul conjugal să fie favorizat, pe socoteala autonomiei părților. În cazul al doilea, câştig de cauză vor avea drepturile fiecăruia din cei doi parteneri: ele vor dicta legislația (cu riscul şubrezirii instituționale a familiei...).

Pentru cei care cred în funcția stabilizatoare a legilor, legiferarea riscă să degenereze în tabu. Societatea astfel „stabilizată" sfârşeşte prin a se resimți ca imuabilă. Invers, pentru cei care cred în funcția transformatoare a legilor,

puterea legii e subminată de relativism şi conjunctură. Cu alte cuvinte, legiuitorul e fie prea conservator, rigid, abuziv, fie revoluționar în exces, flexibil, arbitrar.

Care sunt limitele legitime ale legiferării? Cum să facem pentru a evita ceea ce Habermas numeşte „juridificarea", „colonizarea" pernicioasă a „lumii vieții"?

Cum să protejăm, prin lege, omogeneitatea valorică a societății, fără să facem violență heterogeneității ei inerente? Cum să construim reguli care să nu devină discriminări?

Să zicem, de exemplu, că admitem valabilitatea universală a principiului egalității. („Dați-mi imperialismul drepturilor egale!" – striga un senator american pe la 1871.) Trebuie oare, în acest caz, să acordăm egală protecție celor care se supun acestui principiu ca şi celor care îl contestă? Există valori „esențiale", care nu trebuie negociate, ci dictate hegemonie, cu suprimarea oricărei dezbateri? Şi există, prin contrast, domenii care administrează, mai curând, drepturi „anti-hegemoniale" (supuse, adică, unei permanente reconsiderări din unghi individual, cum sunt deosebirile religioase, culturale, sexuale etc.)? Pentru a nu greşi, cel care aplică legea e invitat mereu să judece de la caz la caz, să lase loc interpretării legii. Prin interpretare, legea devine însă mai mult „cultură" decât jurisprudență în sens strict. Şi asta într-un moment în care termenul „cultură" e şi el contestat.

Orice jurist responsabil se va confrunta, la un moment dat, cu aceste întrebări şi blocaje. E semnificativ, totuşi, că niciunul din analiştii de bună-credință nu pare dispus să redeschidă capitolul legiferării originare. Totul s-ar putea reaşeza, sau măcar recalibra, dacă s-ar vorbi din nou despre transcendența legii, dacă s-ar adânci simbolismul Tablelor de pe Sinai, dacă s-ar reciti Platon şi s-ar dezvolta gândul lui Philon Alexandrinul despre deducția Legii din ordinea cosmogonică a începuturilor, adică despre descendența Leviticului, a Numerilor şi a Deuteronomului din Geneză…

Miercuri, 2 iulie, Berlin într-una din nopțile trecute, am visat limpede, apodictic, propoziția următoare: „Nu se poate intra în împărăția Cerurilor cu de-a sila!"

3 iulie, Berlin.

Taximetristul (croat) care mă duce la aeroport mă întreabă, într-o doară, cu ce mă ocup. Îi răspund, tot într-o doară, că tocmai am terminat o carte despre îngeri. Speram să obțin, astfel, tăcerea lui perplexă.

Obțin contrariul. Omul mi se recomandă, volubil, ca fiind, înainte de orice, un căutător spiritual. „N-am făcut toată viața decât trei lucruri: am căutat, am observat şi am aşteptat cu răbdare." „Ce-ați căutat?" „Răspunsul la o întrebare obsesivă: cum se face că fiecare credincios, indiferent de religia sa (creştinism, islamism, şamanism etc.), se simte îndreptățit în credința sa?" „Aveți un răspuns?" „Da. Din momentul în care începi să crezi, tot ce ți se întâmplă se întâmplă în perimetrul credinței tale, în datele ei. Opțiunea creează sistem, iar sistemul garantează o perfectă coerență." Sunt perplex. Omul de la volan e înalt, viguros, sportiv, binedispus, fără edulcorări, fără penumbre, îmi povesteşte că a stat la închisoare şi că, în închisoare fiind, a avut o experiență

vizionară: o puternică senzație luminoasă, fără formă determinată şi fără „mesaj” distinct. Un sentiment aproape dureros de nemijlocire, de tutelă orientativă. S-a simțit „condus” spre niveluri superioare ale conştiinței, culminând cu un fel de explozie. „înainte de această experiență erați un om credincios?” – întreb. „Nu.

Deşi în timpul recluziunii mă ocupam cu traducerea.

Bibliei din engleză în croată. N-aveam dicționar, nu ştiu bine engleza, aşa că nu ştiu ce a ieşit.” „Dar după viziunea cu pricina ați devenit credincios?” „Nu. Nu merg la nici o biserică, nu mă rog. Credința instituționalizată produce dezastre. Eu nu mă adresez lui.

Dumnezeu decât în două împrejurări: când am motiv de ceartă cu El sau când trebuie să-i mulțumesc.” „Bănuiesc totuşi că aveți anumite reguli de viață, dacă nu un tip sau altul de ritual.” „Nu. Fiecăruia i se impun de la sine, în anumite momente, unele reguli şi acestea trebuie asumate. De pildă, am fost în situația de a flămânzi şi mi-a prins bine să fac față acestei situații. Dar nu e acelaşi lucru să-ți propui să flămânzeşti.” „Să înțeleg că, după experiența vizionară pe care mi-ați povestit-o, n-a survenit, în viața dvs., nici o schimbare semnificativă?” „Ba da: n-am mai putut citi.” „De ce?” „Pentru că nu mai caut. Am sentimentul că am găsit. Iar de dragul amuzamentului pur nu citesc şi n-am citit niciodată.” „Care e experiența decisivă a căutărilor dvs.?” „Suferința.

Cel care caută nu se poate dispensa de experiența suferinței. Trebuie să mergi până la ultima limită suportabilă, să suferi până în clipa când chiar şi cerurile tac.” Ajungem la destinație. „Am vorbit prea mult, vă rog să mă iertați” – îmi spune amicul. „N-aş fi îndrăznit, dacă nu mi-ați fi spus că vă ocupați cu religia. Altfel nu povestesc nimănui asemenea lucruri.

Sunt de nepovestit. Sunt la foarte mică distanță de nebunie.” în timp ce îmi scoate bagajele din maşină, un ultim schimb de replici: „Dvs. ați avut vreo experiență asemănătoare cu experiența mea din închisoare?” „Nu” – zic. „Şi eu caut, şi eu observ, şi eu aştept cât pot de răbdător, dar n-am găsit încă.” „Nu-i nimic, nu vă opriți! Toate drumurile duc la Roma!”

Totul a durat cca zece minute. Am întâlnit, în Berlinul secolului 21, un gnostic. Şi nici măcar nu l-am întrebat cum îl cheamă.

29 ianuarie, Berlin.

Seara târziu, într-o stație de pe Ku'damm, aştept autobuzul, alături de o doamnă de 50, poate de 55 de ani, pe care urmele unei frumuseți picante o fac încă atrăgătoare. Suntem singuri. Autobuzul ei vine mai repede: se urcă, se aşază, simte că o privesc atent, îi surâd. Răspunde ezitant, uşor nedumerită. Când autobuzul porneşte îi surâd din nou şi, de data asta, răspunde destins, cu un agreabil surâs complice. O scenă laconică, inefabilă, care mă face euforic. Surâsul meu nu fusese cu totul pur: mă adresasem fostei ei frumuseți, încă provocatoare (cel puțin pentru mine). Dar prima oară o făcusem abia după ce autobuzul care o purta închisese uşile şi apoi, a doua oară, când se pusese deja în mişcare. Eram, deci, într-o neechivocă gratuitate. Gestul meu nu era ofensiv, asediator, interesat. La rândul ei, mi-a răspuns când s-a simțit în deplină siguranță, când posibilitatea unei abordări nemijlocite devenise nulă. Ceea ce nu înseamnă că răspunsul ei fusese cu totul pur. Simțisem, încă, un

reflex de cochetărie, un rest de feminitate flatată şi consimțitoare. Oricum, întregul episod se scălda în lumina candidă a unei fulgurante – şi totale – comunicări, fără regie prealabilă şi fără consecințe. Am ajuns acasă, în Wallotstrasse, într-o stare de bună dispoziție efervescentă. Impuritatea lasă destul loc pentru inocență. Impuritatea poate fi un început de mântuire.

Iunie.

Din viața grea a limbii române: vin stripper metafizic, reflectând asupra destinului propriu: „Am fost sub influența liberului-arbitru!" O cântăreață romantică, revoluționând regimul verbului şi topica: „Aş dori mările să le navighez!" Un telespectator competent: „Marin Preda a murit în condiții circumspecte."

Iulie.

Gazetarul nu poate evita să sucombe sub invazia imediatului. Efemerul, anecdota şi policromia conjuncturilor sunt meseria lui, substanța asfixiantă a grăbitei lui reflexivități. Uneori oboseşte, uneori îşi caută subiectul cu lumânarea, cum îşi caută boschetarii hrana printre dejecții... Captiv în „actualitate", el riscă să piardă cu totul sensul istoriei, al dramei proprii, al gratuității. Devine un funcționar al cotidianului, un halucinat al faptului divers. Concentrat asupra trecătorului, gazetarul are nevoie de un mare talent, de un mereu fraged umor şi de o mişcare imprevizibilă a inteligenței, pentru a evita trivialitatea sau discursul anost. Nu se poate salva decât prin stil, prin curaj investigator şi prin divagație hermeneutică. Dar şi prin anumite manevre de dezintoxicare. Din când în când, trebuie să ia înălțime, să se rupă de promiscuitățile clipei, pentru a respira într-un aer mai pur. În caz contrar, se va dizolva în irelevanță, laolaltă cu materia de care se ocupă.

Dar toți avem, de fapt, în măsura în care ne lăsăm trăiți, în măsura în care consimțim fără rest împrejurărilor curente, problema gazetarului. Toți uităm zilnic de noi înşine, toți întârziem vinovat în fastul înşelător al suprafețelor, în ploaia de detalii nesemnificative a rutinei jurnaliere. Toți pariem pe accidental şi pe volubilitate anonimă.

Vara, Bucureşti.

Primul verset din Isha Upanishad: „Află că tot ce se mişcă în această lume mişcătoare e învelit în Dumnezeu (ifshafvafsyam), îmbibat de El. Caută-ți deci bucuria în renunțare [...]." O suită imprevizibilă: ubicuitate divină – renunțare – bucurie. Renunți pentru că: 1) oricum nu ai nimic, nimic nu-ți aparține cu adevărat. Totul e „proprietate" divină. Statutul ontologic al lumii suspendă, prin el însuşi, temeiul lui „a avea". A renunța e a pricepe că „averea"

Omenească e un aspect secund al „ființei" divine.

2) oricum ai totul: prezența divină conferă preț şi prestigiu chiar şi celei mai precare posesiuni. A renunța e a resimți prea-plinul dumnezeiesc al fiecărei clipe, al fiecărui fir de ață. Diferența dintre puțin şi mult e caducă. În cele ce sunt, Dumnezeu nu e nici mult, nici puțin: e tot. Esențial este însă ca afectul corelativ al renunțării să fie bucuria. Renunțarea posomorâtă e încă o confirmare, ultima, a pasiunii de a avea.

Patologia supremă a lui „a avea" se vădeşte în conştiința posesiunii de sine. Ideea că îți apar ții, că ai un „eu", o voință, un corp, un gând e apogeul

erorii. La aceste posesiuni trebuie să renunți mai întâi. Cu alte cuvinte, figura paradigmatică a renunțării este renunțarea la sine. A anihila apetitul achizitiv, ataşamentul față de lucruri, dar mai ales ataşamentul față de sine – iată imperativul vieții religioase. El e justificat şi răsplătit prin faptul că lumea e „muiată" în Dumnezeu, impregnată de El: Ifshafvafsyam. Dumnezeu stă în materia lumii ca siropul într-o cosmică baclava.

6 septembrie, Budapesta.

La şedința de azi de la Collegium, întâlnesc un exponent tipic al pozei retorice, o ilustrare aproape caricaturală a acelei categorii de oameni care îşi risipesc viața slujindu-şi, halucinați, propriul portret.

Conştienți, clipă de clipă, că au un profil avantajos, ei sfârşesc prin a crede că nasul puternic, barba sapiențială, privirea acută de care dispun îi obligă la o anumită atitudine şi la un anumit tip de discurs. Au mereu o problemă (cu efect uneori euforizant, alteori inhibitoriu): să fie la înălțimea înfățişării lor. Să-şi onoreze carcasa.

Octombrie, Bucureşti.

Amintiri despre Trabant.

Am fost, vreme de zece ani, şofer de Trabant. O experiență de neuitat, ceva între paranormal şi metafizică. Trabantul era un paradox mecanic, o dovadă că posibilul e mai tare decât realul. Avea toate însuşirile unui automobil, dar avea, în plus, ceva de vietate inclasabilă, un soi de mister, un soi de nimb tehnologic, fără legătură directă cu ingineria tradițională.

Neobişnuită era, între altele, enorma lui maniabilitate.

Practic, nu puteai ajunge cu un Trabant în situații fără ieşire. Putea fi scos din şanț cu brânciul energic al unei singure persoane, putea fi ținut cu umărul să nu alunece pe o pârtie înghețată, putea fi întors, după o răsturnare, în poziție de croazieră şi, de obicei, pornea iar la drum, chiar dacă gemea de invaliditate. Dacă se strica bobina de inducție, ea putea fi înlocuită, până la proximul atelier de reparații, cu amidonul unui cartof. În locul curelei de transmisie rupte, se putea instala un ciorap de damă, iar pana de benzină se putea rezolva, pentru măcar cincizeci de kilometri, cu o damigeană de horincă tare. Totul era de o durabilă precaritate. Capabil să reînvie din propria-i cenuşă, să se refacă după orice colaps, cu tenacitatea unui „Terminator" de carton presat, Trabantul nu cerea posesorului lui decât răbdare, încredere şi un sac de bujii. Orice amator putea să-i învețe secretele, în timp ce specialiştii erau mereu luați prin surprindere de resursele lui regenerative.

Cu asemenea calități, Trabantul era predestinat să devină, sub comunism, o adevărată metaforă a supraviețuirii. Era proba palpabilă a capacității noastre de a valorifica indigență, de a face din dejecție bici, de a improviza spectaculos, cu o materie primă incalificabilă. Trabantul demonstra, în orice împrejurare, că ceea ce nu se poate se poate până la urmă, că improbabilul poate fi un punct de pornire. Sub semnul lui, aveam ocazia să experimentăm voluptatea rară de a câştiga la puncte un meci asfixiant, început cu şanse minime. Ne simțeam solidari în efortul comun spre o victorie dificilă. Trabantiştii se constituiseră, spontan, într-un club. Se salutau cu farurile când se întâlneau, îşi săreau în ajutor, îşi zâmbeau complice ca jurații unei

subversiuni. Înclin să spun că, cel puțin în România, solidaritatea dintre şoferii de Trabant a fost, sub dictatură, singura specie a unei solidarități de masă.

Ne aflam în preistoria societății civile…

Dar nu numai de stricta supraviețuire era vorba.

Trabantul era în stare chiar de performanță. Din acest punct de vedere, el s-a impus ca realizarea cea mai formidabilă a lagărului socialist: un apogeu al ingeniozității, al aplombului tehnic, al tupeului industrial, în fond, totul în țările Europei de Est avea aspectul unei încropeli implauzibile. Dar talentul unora, curajul altora, imaginația, umorul, lecția bine asimilată a nevoii reuşeau, în cazurile fericite, să obțină sau măcar să mimeze succesul. Fostele țări comuniste, instituțiile şi întreprinderile lor, funcționau după modelul Trabantului: construiau pe infinitezimal, articulau armonios nimicul. Demagogia propagandistică, dar şi strădania anonimă a oamenilor se întemeiau pe încercarea nebunească de a face un.

Trabant să ruleze ca un Mercedes. Uneori, pe căi irepetabile, lucrul izbutea. Deunăzi, am participat la aniversarea a 45 de ani de când există Spitalul Fundeni. Ei bine, Fundeniul, alături de alte câteva spitale din țară, alături de câteva licee şi universități, alături de câteva bresle profesionale mai norocoase au avut îndemânarea, harul, subtilitatea de a conferi, la răstimpuri, Trabantului maniere de limuzină. Nu a fost, fireşte, meritul contextului. Dimpotrivă. Iar campionii acestei neverosimile transmutații nu lucrau pentru a „cauționa" Trabantul, pentru a-l califica drept imagine a perfecțiunii, ci pentru a salva onoarea profesiunii lor şi demnitatea tristei lor subzistențe.

Inevitabil, după decembrie '89, am făcut un salt dincolo de Trabant. Putem spera, cu oarecare îndreptățire, o cursă automobilistică mai cochetă. Bucureştiul e sufocat de un milion de maşini de cea mai diversă extracție. Posibilul a devenit probabil. Agricultura românească e, ni se spune, un potențial Mercedes.

La fel, turismul românesc, întreprinderile mici şi mijlocii, industria alimentară, serviciile, dexteritatea în materie de informatică etc. Nu ne rămâne decât să constatăm că iscusința autohtonă rămâne la fel de vie, la fel de imaginativă şi de eficientă cum era pe vremuri: ea reuşeşte, de data aceasta, să facă în aşa fel încât tot ce e Mercedes potențial să arate a Trabant.

25 noiembrie, Berlin.

Pasaje riguroase la Isaia Pustnicul (sec. V d. Chr.) despre convertibilitatea virtuții şi a viciului (Filocalia I).

Avem de rezistat nu numai atacului (prosbole) venit dinspre viciu, ci şi unuia, insidios, venit dinspre virtute. Anumite virtuți favorizează apariția mândriei, altele stimulează slava deşartă, altele – lăcomia minții şi a sufletului. La fel, unele vicii bine strunite se pot transforma în virtuți. „Pofta" poate fi orientată spre Dumnezeu şi spre „voile" lui, după cum mânia îşi poate lua ca obiect păcatul, sau pe însuşi Satana.

„Este în firea minții mânia împotriva patimilor." E vorba, s-ar zice, de o specie a mâniei care se decuplează de voință, pentru a trece sub control mental. Apare astfel „mânia cea firească" („sfânta" mânie?), fără de care lupta

cu răul nu e posibilă. Păcatele nu se pot înfrunta fără mobilizare afectivă, fără aport temperamental. Cu patimile trebuie să te lupți în chip pătimaş!

„.baza de unde pornim lupta noastră este mânia."

Mânia „cea după fire" ni se prezintă ca un episod din drumul spre dragoste. Primul pas (greu şi decisiv) e detaşarea. Detaşarea pregăteşte terenul pentru „dorul de Dumnezeu". Dorul de Dumnezeu provoacă mânia față de tot ce ocultează vederea lui.

Treapta următoare este „frica de Domnul", „iar prin frică se face arătată dragostea". În rezumat, asceza e drumul care duce de la detaşare la dragoste.

Tot Isaia Pustnicul: „…a vorbi în linişte cu Dumnezeu, cu gând neclătit şi cu minte neiscoditoare."

Pornind de aici, se poate reflecta la igiena optimă a faptului de a gândi. Gândirea curată, gândirea „productivă" cu adevărat este „neiscoditoare". Adică:

1) străină de curiozitatea gratuită; 2) străină de spiritul critic suspicios; 3) străină de orice indiscreție intelectuală. De adâncit.

24 decembrie.

Două feluri de linişte.

Crăciunul este sărbătorirea unei invazii. Cerul ia cu asalt pământul, Duhul Sfânt se aşază în pântecul unei femei, Cu vântul ia cu asalt carnea. Pe scurt, Dumnezeu năvăleşte mântuitor asupra lumii, într-un gest de disperare sacră. Îngerii toți – spune Origen – coboară şi ei printre oameni, urmându-l, uimiți, pe.

Prințul oştirilor. Miraculos este că un asemenea eveniment, de natură să dea altă direcție istoriei universale, se petrece discret, ca un accident oarecare, undeva la periferia imperiilor. Marea invazie începe noaptea, într-o iesle, cu câțiva păstori de jur împrejur şi cu o puzderie de stele deasupra. Simplitatea aceasta defineşte un aspect esențial al Crăciunului: nimbul lui de reculegere, de bucurie domestică şi de speranță. Ca şi Bunavestire, care îl pregăteşte, Crăciunul poartă un mesaj de linişte. „Nu te teme!" – spune arhanghelul Gabriel Măriei (Luca, 2,30). „Nu vă temeți!" – spune îngerul Domnului păstorilor

(Luca, 2,10). Crăciunul aduce „pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Luca, 2,14).

Aşa stând lucrurile, e foarte greu să asociezi sensul Crăciunului cu vacarmul unei revoluții lumeşti.

Asocierea aceasta s-a făcut, totuşi, în decembrie 1989, prin decizia misterioasă a conjuncturilor. De-acum înainte, vom sărbători mereu Naşterea lui Hristos în strânsă legătură cu naşterea României post-totalitare. Şi e semnificativ că limbajul de lemn al tranziției a preluat, fără să-şi dea seama, formulistica marii sărbători hibernale. „Pe pământ pace" a devenit „liniştea noastră", iar „între oameni bunăvoire" a devenit „nevoia de consens". Puterea ultimilor şapte ani a reuşit să compromită aceste nobile teme. Noua putere ar trebui să le reabiliteze. Căci avem nevoie şi de linişte, şi de consens, cu condiția să le dăm înțelesul potrivit.

Totul e ca liniştea să nu fie amorțeală, iar consensul să nu fie înregimentare. Liniştea adusă de Bunavestire era cuplată cu o uriaşă, incomparabilă, noutate. Iar „bunăvoirea" dintre oameni era o regăsire a tuturor

în orizontul libertății. Or, tocmai în planul acesta au apărut distorsiunile de care e momentul să ne desprindem. În „liniştea” de după revoluție, continuitatea a prevalat asupra noutății, iar „consensul” a căpătat, rapid, subtextul nediferențierii, al culpabilizării opiniei celuilalt. Am aflat, prin urmare, că liniştea poate fi nu doar calm interior, concentrare, răbdare. Liniştea poate fi resemnare, efect al fricii, semn iminent al morții. Dimpotrivă, liniştea Crăciunului e încărcată de aşteptare. E o promisiune imens mobilizatoare, şi e anticiparea unei soluții. O astfel de linişte trebuie să ne ofere noi guvernanți. N-aş vrea să fiu în pielea lor. Căci, dacă vor rata, nu vor fi vinovați doar în fața oamenilor. Vor fi vinovați dinaintea duhului Crăciunului, care le-a dat, încă din decembrie '89, şansa de a încerca.

Iulie, Berlin într-un interviu televizat, Helmut Schmidt vorbeşte despre mişcările de tineret răspândite epidemic în 1968, în mai toate țările occidentale. Deşi om de stânga, le judecă la fel de aspru acum ca şi atunci.

Din punctul lui de vedere, şaizecişioptiştii poartă răspunderea unei evoluții politice cu efecte grave: ei au readus, după război, violența în stradă. „Credeam că nazismul a fost, la noi, ultimul episod de brutalitate civilă şi nu puteam privi decât cu îngrijorare reapariția fenomenului, fie şi sub alte sloganuri.”

Terorismul era deja prezent, în nuce, pe baricadele pariziene şi, nemijlocit, în acțiunile grupării BaaderEnsslin-Meinhof. Schmidt observă, din vârful buzelor, că unii din tinerii turbulenți ai acelor ani s-au vindecat, şi-au depăşit, ca pe o erupție trecătoare, „pubertatea intelectuală”, şi au ajuns chiar miniştri…

(e vorba, fireşte, de Joschka Fischer şi de Otto Schily).

Pe de altă parte, fostul cancelar nu poate uita că mari scriitori ai momentului (Heinrich Boli, de pildă) s-au comportat mai curând ca simpatizanți ai insurgenților, deşi păreau angajați strict în tabăra socialistă (SPD).

Aşa arăta, deci, în anii '60 -'70 „trădarea cărturarilor”.

Boli mai ales (dar şi Siegfried Lenz sau Giinter Grass) resimțea, delirant, Germania Federală în care trăia ca pe un stat cvasi-polițienesc, de natură să suspende creativitatea şi viața intelectuală cinstită. Laolaltă, ei ilustrează perfect definiția dată inteligheției moderne de Wolf Lepenies (pe urmele lui Paul Valery): „clasa cârtitoare” (die klagende Klasse). Dar e vorba aici de o anumită orientare a spiritului, care evidențiază diferența dintre „metafizic” şi „social”, şi, într-un anumit sens, dintre dreapta şi stânga. Când Heinrich Boli spune că nu morții îl interesează, ci cei ucişi, el provoacă o semnificativă deplasare de accent: misterul nedreptății devine, pentru el, mai important decât misterul morții. Înainte de a căuta un sens, el caută nereguli şi vinovății. Or asta se întâmplă când privirea se mută dinlăuntru spre în afară. Metafizica morții nu se poate naşte decât din reflecția asupra morții proprii. Din clipa când problematica existențială şi postumă a eului e înlocuită cu problematica „exterioară” a colectivității, metafizica devine superfluă.

Seducția temelor sociale rezultă din tocmai altruismul lor subiacent: nu ne ocupăm de noi, ci de ceilalți, nu întârziem în contemplativitate sterilă, ci

invităm la acțiune. Psihologia activistului de toate culorile se întemeiază pe eludarea „cazului" individual, dublată de inflația dramei comunitare. Pentru metafizician, prevalează faptul că toți cei uciși sunt morți. Pentru activist, prevalează faptul că unii morți sunt uciși.

Cel dintâi se pierde în abisal, celălalt, în pripă agitatorică. Întrebarea care se pune (şi pe care activistul juvenil ajunge, uneori, să şi-o pună cu adevărat în anii maturității) este în ce măsură poți avea soluții pentru alții, câtă vreme nu ai soluții pentru tine însuți.

Mai rău încă: în ce măsură e igienic şi rațional să substitui rezolvării de sine rezolvarea dramelor altora, în ce măsură e judicios să te amâni, sau să te anulezi, până la împlinirea unei utopii planetare. Cine e cel care vrea să reformeze lumea? Şi cu ce îndreptățire?

În numele cărei competențe şi autorități? – iată interogația fără de care militantismul eşuează într-un hybris al extravertirii, dacă nu în arbitrar şi demagogie.

Neglijența interioară (mergând până la adumbrirea inferiorității), surescitarea gregară, patosul vid – acestea sunt păcatele „generozității" stângiste, tot astfel cum nombrilismul psihotic, egolatria, mizantropia şi singurătatea sunt riscurile firilor de dreapta. Stânga rimează cu uitarea de sine (vag iresponsabilă) a tinereții, dreapta – cu recuperarea calmă (vag astringentă) a vârstei adulte. Stânga se hrăneşte din valorile comunității, dreapta – din valorile persoanei. Helmut Schmidt, la optzeci şi cinci de ani, e un socialist de dreapta.

La dejun, Abdolkarim Sorush, expert în poezie persană, îmi explică de ce nu există, deocamdată, o soluție eficientă la terorismul arab. Orice dialog e suspendat câtă vreme Occidentul va fi intoxicat de propria sa ignoranță cu privire la islamism şi câtă vreme lumea arabă va avea motive să reproşeze euro-americanilor nesinceritatea. Tony Blair blamând, în opoziție, stilul polițienesc al Statelor Unite, dar acceptând complicitatea, de îndată ce vine la putere.

Talibanii – sprijiniți în rezistența lor contra ruşilor, pentru ca apoi să fie nu numai lăsați din mână, dar şi anihilați. Ş.a.m.d. Om subțire, Sorush e, totuşi, incapabil de evaluare autocritică. Ascultându-l, ai crede că politicienii musulmani nu ştiu ce înseamnă zâmbetul fals, eschiva diplomatică, viclenia. Nesinceritatea, păcat major îh Islam (cam ca orgoliul în creştinism), pare a fi o invenție apuseană, un perfid instrument colonialist. Problema ignoranței e însă reală. Arabii ştiu mult mai multe despre noi decât noi despre ei.

Suntem dominați de clişee şi resentimente. Sorush îşi aminteşte de o întâlnire dintre Khomeini şi Gorbaciov, la sfârşitul căreia ayyatolahul îi recomanda interlocutorului său să citească Ibn Arabi, dacă vrea să priceapă cu adevărat universul arab. Khomeini e, de altfel – continuă Sorush – autorul unor splendide comentarii la Ibn Arabi. Era un om cultivat, un interpret plin de rafinament. Sorush ştie ce spune. Ani de-a rândul a făcut parte dintre apropiații lui. Acum însă bântuie universitățile apusene şi ține prelegeri melancolice despre Djalâl ed-Dân Rumî.

16 octombrie, Erlangen.

Interviu televizat cu un scriitor mongol de limbă germană (Galsan Tschinag). Se declară şaman – iniţiat încă din copilărie de o bunică – şi defineşte şamanismul ca „mod de a fi în dialog permanent cu spiritele tuturor lucrurilor: uri apogeu al comunicării, o doctrină a comunicării universale". Vorbeşte, apoi, despre rolul esenţial pe care ar trebui să-l aibă în exerciţiul comunicării atingerea. „Am constatat că în Occident oamenii au pierdut firescul atingerii. Altfel spus, ei tratează atingerea celuilalt fie ca agresiune, fie ca indiscreţie. E destul să aibă loc o atingere ca să asistăm la declanşarea unei drame shakespeariene." „Cum priviţi lumea?" – întreabă reporterul. „Cu indiferenţă? Cu o ideologie prestabilită? Cu pasiune? Cu optimism? Cu neîncredere?" „În niciunul din felurile acestea" – răspunde, surâzând, Tschinag.

„O privesc mit Erhabenheit." Cuvântul german e greu de tradus în nuanţa lui ultimă. Erhabenheit desemnează măreţia, prestigiul, sublimul. E vorba, aşadar, de a privi lumea cu simţul grandorii, al sublimităţii, al demnităţii nobile. A o privi din unghiul din care a fost creată…

Decembrie, Bucureşti „.perfecta lipsă de însemnătate a acestei fuziuni carnale şi gravitatea ei iremediabilă" (Andrei Makine, Femeia care aştepta, p. 35).

Aprilie, Berlin.

O comunicare a lui Geert Lovink despre evoluţia „culturii Internet" încearcă să configureze o „teorie a blogging-ului", adică a foarte răspânditei specii de „jurnale online" interactive, în care sfera privată se intersectează cu cea publică. (Vorbesc deja păsăreşte: blogging, Internet, online, interactiv…) Fenomenul e amplu şi insidios. În genere, tot ce pune la dispoziţie dialogul cotidian cu propriul PC deschide spre o experienţă a dependenţei fără precedent. Devii, pe nesimţite, o pagină de web, eşti preluat într-o reţea care te absoarbe, te invadează şi sfârşeşte prin a te locui. Suntem confruntaţi, astfel, cu o formă de terorism blând, discret şi, tocmai de aceea, primejdios.

Se intră, fără violenţă, în spaţiul tău intim, se lucrează, în filigran, la declanşarea unei convivialităţi fără limite, anonimă şi superficială. Toţi se adresează, virtualmente, tuturor, cu rezultatul, neaşteptat, că nimeni nu mai comunică cu nimeni. Geert Lovink vorbeşte despre un soi de banalizare cinică a nihilismului. Dialogul cu ceilalţi e în acelaşi timp fără rost şi inevitabil. Vrei, nu vrei, eşti „în". Dar acest „în" e fără contur, fără o semnificaţie particulară. Ar trebui făcut un inventar al terorismelor soft care ne manipulează, mult mai diverse, mai subtile, mai numeroase decât terorismul hard, sângeros, a cărui evidenţă emfatică nu mai are nevoie de analiză. Lumea contemporană se apără cu îngrijorare de violenţa radicală a terorismului declarat, dar cedează fără luptă dinaintea unei puzderii de „mici" terorisme benigne în aparenţă, care însă anticipează – vesel – neantul.

Terorismul soft se deosebeşte de cel radical prin cel puţin trei caracteristici: mai întâi e soft, nu recurge la manevre brutale, nu provoacă dureri, nu induce sentimentul pericolului şi, în consecinţă, nu stimulează instinctul de conservare. Apoi, e un terorism fără ţintă precisă, un terorism care nu implică asedierea concentrică a unui scop. Ai de a face mai curând cu o prezenţă nebuloasă. Nu se urmăreşte ceva anume. Se încurajează, pur şi

simplu, o nonşalanţă fără chip, o specie de indiferenţă volubilă, situată dincolo de criterii şi responsabilităţi. În sfârşit, terorismul soft se bazează pe consimţământul fericit al victimei. Suntem vulnerabili în faţa lui, pentru că ne place, pentru că expansiunea lui flască ne flatează comoditatea, ne seduce. Navigaţia pe Internet, feluritele specii de chat, plăcerile minore, lectura cotidiană a ziarelor, tabieturile sunt tot atâtea forme de terorism, cărora le slujim simultan şi ca victime, şi ca agenţi. Un atac Al-Qaeda, oricât de grav, rămâne local, circumscris, limitat la o – fie şi catastrofală – proporţie. Dar asediul zilnic al terorismelor soft are o bătaie planetară şi o eficacitate fără breşă. Nu iartă pe nimeni. De riscurile terorismului major se ocupă, cu mai mult sau mai puţin succes, CIA, FBI, NATO şi tot soiul de alte organizaţii consacrate. De riscurile terorismului soft nu se ocupă nimeni. E o subterană imperceptibilă, ecumenică şi nemiloasă.

Un studiu britanic asupra inteligenţei europene a produs în Germania mici (prudente) accese de mândrie naţională. Plasat în vârful ierarhiei, cu un IQ egalat doar de olandezi, poporul german e, comparativ, poporul european cel mai inteligent (cota 107).

Foarte aproape, la cota 106, se află polonezii. La extrema cealaltă a vioiciunii mentale (cota 89) adastă, melancolic, sârbii. Poziţia penultimă e ocupată de turci (cota 90), iar noi, ei bine, noi, noi românii, stăm pe poziţia antepenultimă (cota 94), la egalitate cu bulgarii şi, slavă Domnului, cu francezii. Scara inteligenţei continentale oferă, de altfel, şi alte surprize.

Suedezii sunt mult mai răsăriţi decât danezii, finlandezii sunt mai bine situaţi decât irlandezii, ungurii şi cehii sunt sub nivelul austriecilor şi elveţienilor.

Englezii sunt mai puţin inteligenţi decât italienii, dar mult peste spanioli şi ruşi. Pe scurt, clasificarea domnului Richard Lynn de la Universitatea din Ulster e, pe mai toate palierele ei, iritantă. De fapt, cu excepţia nemţilor, toţi ceilalţi europeni pot avea motive de nemulţumire. Oricum, e limpede că, dacă Europa se va întregi incluzându-i, alături de români şi bulgari, pe turci şi pe sârbi, ceea ce va rezulta va fi o Europă mai toantă. Siegfried Lehrl de la Universitatea din Erlangen încearcă, modest, să relativizeze lucrurile. Cota nemţilor ar fi căzut, în ultimul timp, de la 107 la 102.

Explicaţia? Abuzul telefoniei mobile şi, în general, al formelor rapide de comunicare (SMS, e-mail), modificarea deprinderilor alimentare (de pildă, dispariţia galopantă a micului dejun, de natură să încetinească demarajul matinal al creierului), dereglarea echilibrului lichidelor în organism (după ce pierzi, la saună, un litru de transpiraţie eşti mai prost…). Nu am acces la detaliul acestor cercetări şi nu ştiu, prin urmare, cum se fac măsurătorile, cum se recoltează informaţia şi, mai ales, cu ce definiţie a inteligenţei se lucrează

(ca să se poată spune, de pildă, că orăşenii sunt mai inteligenţi decât ţăranii). În ce mă priveşte, ştiu pertinamente că înclin să ratez orice test de dexteritate mentală. Dinaintea unei grile de laborator, cu întrebări standard şi fine nuanţe psihologice, toate resursele mele de prostie, de inadecvare şi blocaj se mobilizează instantaneu şi produc o adevărată catastrofă statistică.

Dincolo de toate astea, mă contrariază faptul însuşi că asemenea cercetări au loc. Care e rostul lor? Ce vrem, de fapt, să aflăm? Simplă curiozitate ştiinţifică?

Dar ce ne poate spune, despre realitate, o astfel de ştiinţă? Pregătim cumva o tehnologie care să amelioreze IQ-ul universal? Vor exista tratamente speciale, „la băi", în urma cărora ne vom întoarce acasă mai sprinţari? Bulă reamenajat ca Einstein, pe bază de dietă şi pilule? De mirare e şi împrejurarea că, într-o epocă atât de sensibilă la discriminare şi atât de militant multiculturală, nimeni nu se scandalizează de concluziile subiacente ale acestei (bănuiesc foarte costisitoare) cercetări. Europa se împarte brusc în categorii ofensatoare: există popoare nătângi şi popoare genialoide, există naţiuni „macre", de calitate superioară, şi naţiuni de calitatea a doua şi a treia – mai potrivite pentru tocătură. Nu sună niţeluş a Mengele?

Poate un om inteligent să gândească în asemenea termeni? Poate. E o dovadă că şi naţiunile hiperdotate îşi au proştii lor. Şi dacă e aşa, avem şi noi o şansă: poate că, din când în când, nasc şi la Moldova (adică la cota 94) oameni. Că nu ei guvernează întotdeauna, că nu ei ne reprezintă acolo unde se fac „măsurători" deştepte, că nu de ei ţin cont „instinctele" naţionale, asta e altă poveste. Aproape de nepovestit.

Ideologiile au, mereu, succes. Dacă un regizor de film vrea să câştige bani cu un horror de mâna a doua, el poate face un horror pur şi simplu: o familie simpatică se rătăceşte în deşert şi e hăituită şi măcelărită de câţiva monştri misterioşi, cu chipuri terifiante şi apetituri canibale. Dacă însă regizorul vrea, totodată, să-şi salveze faţa, să treacă în categoria vandabilă a „criticilor societăţii", el va adăuga carnagiului brutal un „mesaj": monştrii sunt rezultatul unor experimente militare secrete, finanţate de guvernul american. Violenţa kitsch devine astfel o dramă a iradierii şi o demascare a iresponsabilităţii capitaliste.

Asta nu schimbă cu nimic imbecilitatea sângeroasă a spectacolului. Îi adaugă însă un „nu ştiu ce" nobil, umanist, militant, mai aproape de „artă", de lumea bună şi, cine ştie, de vreun Oscar corect politic, dintre cele distribuite atât de generos în anii din urmă.

Iunie.

Maria Albani îmi aduce un album: Corneliu Baba „jucându-se de-a Rembrandt". Studii, copii, replici ale unui artist contemporan, născut la margine de imperii, după capodoperele unui vechi geniu „metropolitan". Pe lângă talentul, virtuozitatea, „empatia" cu care se raportează Baba la excelenţa muzeală a colegului său, se întrezăreşte, în fiecare filă a albumului, un fel de amărăciune dârză, o meditaţie severă despre destin. Corneliu Baba s-a născut prea târziu şi prea departe. Avea toate datele unui „maestru" de tip clasic: meşteşug solid, cultură, reflexivitate, prestigiu. Dar a trebuit să trăiască într-o depresiune a istoriei, în care aceste calităţi nu prea mai aveau preţ.

A trebuit să-şi consume maturitatea sub un regim dictatorial, să exerseze virtuţile picturii într-o perioadă de deriziune şi iconoclasm. A reuşit totuşi să rămână egal cu sine şi a făcut şcoală: a avut norocul de a întâlni o sumedenie de ucenici hiperdotaţi şi pe acela de a fi însoţit de fidelitatea răbdătoare a

câtorva admiratori şi prieteni de cursă lungă. A fost un om al meseriei, un „rezistent”, un reper discret, dar tenace.

Atelierul său devenise un spațiu ceremonial, prezența sa dinaintea şevaletului – o manevră terapeutică.

Tensiunea confruntării sale cu marea pictură apare, astăzi, drept exemplară: ea exclude obsesia originalității, căutarea poantei de succes, ingeniozitatea şmecheră. E vorba, mereu, de cu totul alte instrumente şi motivații: continuitate, cultură vizuală, inferioritate, exercițiu, anvergură.

28 octombrie, Muntele Athos.

Pe Muntele Athos, neelectrificat, există modalități de producere a curentului electric. Dar el nu e folosit decât în limitele strictului necesar: instalații frigorifice pentru păstrarea alimentelor, hidrofoare pentru aducerea apei la etajele superioare ale clădirilor şi instalații pentru alimentarea unor utilaje de atelier, în rest, viața se desfăşoară după ciclurile luminii naturale. Seara se aprind candelabre şi lămpi cu gaz, întunericul nocturn e deplin, bucătăriile recurg la mari sobe cu lemne. Europeanul „civilizat” se simte contrariat. Îi lipsesc veiozele de pe noptieră, lângă care poate adormi cu cartea în mână, îi lipsesc prizele ubicue, întrerupătoarele salvatoare, aparatele devenite indispensabile ale existenței moderne: scule de ras şi uscătoare de păr, prăjitoare de pâine, microunde, televizoare, ibrice electrice, storcătoare, maşini de spălat, telefoane etc. Există şi comentatori sofisticați care reproşează monahilor inconsecvența: dacă tot fac asceză, dacă tot refuză beneficiile progresului, măcar s-o facă în chip radical, să trăiască, asemenea antecesorilor lor, fără urmă de curent electric. Altfel riscă să cadă în păcatul ipocriziei: profită nițeluş de avantajele modernității, dar le tratează, în acelaşi timp, cu un dispreț suveran. Le au la îndemână, dar mimează candoarea primitivă. În realitate, avem de a face cu un anumit firesc al dozajului. Nu se pune problema unei ieşiri artificiale din veac, nici a unei demonizări „principiale” a tehnicii. Se pune doar problema măsurii, a justei folosiri. Asceza însăşi nu e amputarea datelor naturale ale omului, ci bunul lor uz, corecta lor orientare, evacuarea abuzului şi a devierii. Lumea de azi ar arăta altfel, dacă utilizarea spectaculoaselor ei invenții nu ne-ar face dependenți, răzgâiați, infirmi. Suntem sufocați de cârje, de erzațuri, de comodități demobilizatoare. Nu mai ştim cum sunt noaptea deplină, frigul, căldura, îndemânarea, mersul, privirea, tăcerea, adulmecarea, simplitatea. Avem oricând la îndemână un întrerupător.

Iar dacă renunțăm, uneori, la electricitate sau la căldură e numai pentru că nu mai avem bani să le plătim.

Cu alte cuvinte, renunțarea nu mai apare ca efect al discernământului, al opțiunii virile, al disciplinei autoimpuse. E doar corelativul grotesc al anemiei: un fel de a pierde, fără a dobândi nimic în schimb.

Aprilie, Berlin în cartea sa despre „sincronicitate” (aş propune pentru synchronizitat „concomitentă”), Jung povesteşte următoarea întâmplare: se află în cabinetul său, aşezat cu spatele spre o fereastră închisă. Stă de vorbă cu o tânără pacientă, care îi povesteşte un vis dintr-o perioadă de criză: se făcea că primeşte în dar vin scarabeu de aur. Dintr-odată, Jung aude un zgomot ciudat, venind dinspre fereastra din spate. Se întoarce, vede cum o insectă se loveşte,

zburând, de geam, deschide geamul şi prinde insecta în palmă, în clipa când tocmai intra în cameră. Era cea mai apropiată variantă posibilă a unui scarabeu de aur: cărăbuşul comun

(Cetonia aurata), care, contrar obiceiurilor sale, simțise nevoia să pătrundă într-o cameră mai curând întunecoasă, exact în acel moment special. Jung colecționează şi alte asemenea fenomene şi încearcă să le găsească o explicație. Din punctul lui de vedere, e vorba de o activare spontană a „inconştientului colectiv". Emoțiile puternice (spaimă, suferință intensă etc.) au asupra individului efectul unei diminuări a conştienței (abaissement du niveau mental), ceea ce lasă inconştientului un amplu spațiu de joc, un teren de manifestare practic nelimitat. Inconştientul intră deci în acțiune, recoltează din inventarul său simbolic mesajul potrivit şi găseşte, totodată, modul optim de a exprima acest mesaj. Cărăbuşul, cum ştim, e un simbol regenerativ, o ilustrare clasică a temei renaşterii spirituale. Apariția lui pe un fundal de criză e, aşadar, explicabilă şi de bun augur. Se pune, totuşi, întrebarea cum se face trecerea de la nivelul „subtil", al inconştientului, la cel fizic, al manifestării. Cine – sau ce – „lucrează" asupra cărăbuşului X, pentru a-l dirija, în momentul Y, către fereastra Z? Nu poți decât să postulezi o fermă continuitate de substrat între lumea „spirituală" şi lumea fizică: nimic nu se întâmplă într-una fără ecou imediat în cealaltă. Iar ceea ce numim, îndeobşte, destin nu e decât un fenomen colateral al acestei continuități, efectul unor „concomitențe" riguroase şi semnificative între „subtil" şi „imediat", între evident şi inevident.

Frapantă este, de asemenea, precizia inserției destinale în detaliul vieții cotidiene. „Regia" universală pare să funcționeze „fără rest": nu există nimic atât de neînsemnat – nici măcar o gâză izbindu-se de-un geam – încât să nu aibă destin. Adică un rost şi o desfăşurare perfect desenate. Fiecare individ are un destin distinct, fiecare „întâmplare" are o logică proprie.

Despre asta vorbeşte, probabil, grija christică pentru „cel mai mic" dintre noi: nici un fir de păr nu se clinteşte, în economia lumii, fără încuviințarea supremă.

În cartierul Prenzlauer Berg, din estul Berlinului.

Momentul fertil şi pitoresc în care vechiul regim – al penuriei – e epuizat, iar noul regim – al consumului – e în curs de instalare, dar încă neîmplinit. Un atrăgător amestec de precaritate şi speranță: mult mai viu, mai omenesc, mai adevărat decât sărăcia cenuşie şi decât luxul subînțeles. Aici, în interval, în suspensia dintre două definiții prea limpezi, e spațiul umanității autentice, calm interogative, „bine temperate". Dar ideologia e deja prezentă, în toată dizgrația ei. Pe fațada unui bloc delabrat de pe Kastanienallee, stă scris, cu litere de-o şchioapă: „Kapitalismus totet": „capitalismul ucide". Ideile vin dinspre vest mai repede decât bunăstarea.

Octombrie, 2007

Vechime şi bătrânețe.

Limbile anglo-saxone au, pentru „vechi" şi „bătrân", un singur cuvânt: old (engl.), respectiv alt

(germ.). De unde un semnificativ echivoc: termenul poate desemna şi decrepitudinea, vârsta târzie, asociată cu apropierea morții, dar şi valoarea

adăugată pe care o dă unui obiect îndelunga supraviețuire, durata, persistența în timp. În româneşte, acelaşi echivoc se distribuie în două cuvinte: vechimea şi bătrânețea. Hainele „vechi" indică scăpătare, „învechirea" poate semnala valabilitatea expirată, ieşirea din uz, dar „vinul vechi", „prietenii vechi", „manuscrisele vechi" sunt, dimpotrivă, lucruri prețioase.

Ca şi Dilema Veche... Bătrânețea, la rândul ei, poate fi vârsta bolilor şi a împuținării, dar şi vârsta înțelepciunii, a experienței, a prestigiului. Bătrânii azilelor sunt trişti. Bătrânii cetății sunt impunători.

Din păcate, viața cotidiană valorifică în mult mai mare măsură latura sumbră a celor doi termeni, peiorația lor. Bătrânii încurcă: blochează culoarele gloriei, împovărează bugetul familiei şi al statului, nu reuşesc să moară la timp. Sunt „vechituri". Sunt „o problemă". Şi câtă vreme îi percepem ca problemă, nu avem acces la nici o soluție. Soluția începe să se contureze abia după ce schimbăm perspectiva, abia după ce descoperim atuurile vârstei târzii, tonusul ei subtil, iradierea exemplarității ei. O asemenea schimbare de perspectivă a încercat, acum câțiva ani, James Hillman, un bătrân profesor american de descendență jungiană, într-o carte intitulată The For ce of Character.

And the lasting Life („Puterea caracterului. Şi viața care durează"). E o carte despre bătrânețe, înțeleasă ca splendoare a vechimii. Pentru ca cititorul să-şi facă o idee, îi voi pune la dispoziție câteva citate: „«Vechi» (old) este un cuvânt el însuşi foarte vechi, derivat, probabil, dintr-o rădăcină indo-europeană care înseamnă «a hrăni». Dacă mergem pe urma cuvântului în gotică, norvegiană veche şi engleză veche, descoperim că ceva «vechi» e ceva bine nutrit, matur, copt. [...]. Lumea e, pentru noi, hrănitoare, atunci când îi simțim vechimea. Sufletul omenesc nu se alege cu mare lucru din lumea nouă a ultimelor descoperiri, sau din frumusețile futuristice ale inovației permanente, căci toate astea nu oferă nimic statornic. [...]. Nu acele huni, ci această lume străveche.

Cuvântul englezesc pentru «lume» (world) se scria, cândva, wereald, weorold, şi desemna acest loc hrănitor, plin de eald (old, vechi). E ca şi cum «vechiul» ar fi ascunsul «lumii» [...]. A îmbătrâni e a deschide o poartă spre orizontul vechimii. [...] Şi cum altfel am putea descoperi vechimea lumii [...] fără să devenim vechi noi înşine, fără să îmbătrânim? Bătrânii poartă povara înțelepciunii, ceea ce nu înseamnă altceva decât că ei cunosc căile lumii, căci îi împărtăşesc vechimea. Au aceeaşi stare ca ea." „Când suntem bătrâni din toată inima, autentici în ființa noastră, în adevărul prezenței noastre, cu tot ce e în ea gravitas şi excentricitate, asta se răsfrânge, indirect, asupra binelui public şi, prin aceasta, şi asupra binelui tinerelor generații. Ceea ce face din bătrânețe o ocupație permanentă (afidl-time job), din care nu ieşi niciodată la pensie".

„A fi bătrân e o aventură. Să ieşi din cadă şi să alergi la telefon sau pur şi simplu să cobori câteva trepte implică tot atâtea riscuri ca o călătorie prin deşertul Gobi călare pe o cămilă. Altădată, când ne ajutau picioarele, coboram scările rapid şi eram de îndată la uşă. Acum însă, cine ştie când ne lasă, în mod perfid, genunchii şi când vom rata, la coborâre, o treaptă. Altădată învățam de la vulpi şi şoimi; astăzi învățătoarele şi învățătorii noştri strnt morsele, broaştele țestoase şi elanii înnămoliți în mlaştini.

Aventura lentorii.”

Ar fi o utopie să aşteptăm de la guvernanţi o reevaluare a pensiilor, pe baza unei reevaluări a bătrâneţii din perspectiva lui James Hillman. Ne-am declara mulţumiţi, dacă şi-ar aminti măcar de Beatles: „W/7/ you still need me, will you stillfeed mc, when l'm sixty-four?”

Mai, Berlin.

Peter Sloterdijk, într-un interviu televizat: trei motive pentru care problema existenţei lui Dumnezeu nu poate fi evacuată: 1) Problema morţii. Ea aduce, în conştiinţa fiecăruia, masivitatea unui absolut în acelaşi timp indeniabil şi inexplicabil. Evidenţă de necontestat şi de neocolit, dar, totodată, mister etanş.

2) Textele revelate. Cine contemplă iradierea lor supra-temporală, universalitatea lor, transparenţa lor infinit interpretabilă înţelege unicitatea specifică a unui tip de text, greu de comparat cu alte texte „mari” ale lumii. Oricât de formidabil e Shakespeare, el n-a reuşit să marcheze, nici în adânc, nici în amplitudine, viaţa vreunei comunităţi, aşa cum au făcut-o.

Pentateuchul, Evangheliile, Upanishadele şi Coranul.

Acestea nu sunt „capodopere”, ci evenimente. Evenimente creatoare de istorie, de reformă, de stil. 3) Structura inteligenţei. Stă în firea minţii noastre să se raporteze constant la realităţi care o depăşesc. Putem concepe inteligenţe mai înalte decât a noastră, putem concepe deneconceputul, alteritatea totală, supraraţionalitatea. Avem o înnăscută disponibilitate anagogică. Trăim, necontenit, cu subînţelesul unui nivel de existenţă şi de gândire aflat deasupra nivelului propriu. Intelectul uman pare prefigurat pentru a se raporta la un intelect transcendent.

Luise Schottroff, o profesoară din Germania, strămutată la Pacific School of Religion din Berkeley, a publicat, acum vreo patru ani, o carte despre parabolele lui Isus. Doamna Schottroff e preocupată să adapteze interpretarea textului evanghelic la problematica aspră a contemporaneităţii: abuzurile militarismului şi ale imperialismului economic occidental, ideile revoluţionare ale mişcării feministe, ale organizaţiilor pacifiste, ale ecologismului etc. Totul e sociologic, socialist, militant, relativist. Isus e un postmodern de extremă stângă. Trebuie să-i urmăm exemplul. Mai întâi, câteva mici corecţii de formulare: nu se va mai spune, de pildă, „parabola semănătorului”, ci „parabola semănătorului /semănătoarei”. Parabole de tipul „sămânţa care creşte singură” sau „bobul de muştar” vor fi analizate ca mici reportaje despre viaţa grea a ţărănimii evreieşti (ţărani şi ţărănci) sub jugul imperialismului roman. Ele „povestesc despre experienţele agricultorului în contact cu lumea plantelor care îi servesc drept hrană”. Din păcate, Isus trece sub tăcere problema exploatării, a sclaviei, a cametei nemiloase şi a spolierii proprietăţii. „Fiecare parabolă pe care am încercat să o înţeleg a devenit, pentru mine, o surpriză” – mărturiseşte doamna profesoară. Cred. Şi pentru mine.

Presa germană deplânge soarta unor tineri turci hipercalificaţi, siliţi să părăsească Germania adoptivă pentru că talentele lor nu sunt apreciate. În Statele Unite o asemenea situaţie e de negândit. În Silicon.

Valley, una din două firme de înaltă tehnologie are drept fondator un imigrant. Dar în România? în.

România, instituțiile româneşti îi tratează pe tinerii români hipercalificați ca pe nişte imigranți inoportuni. „Acasă" a devenit, astfel, pentru mulți dintre ei, un echivalent al lui „nicăieri". „Tradiționala" ospitalitate autohtonă nu se pune în funcțiune când e vorba de compatrioți şcoliți în marile universități ale lumii şi dispuşi, într-o naivă uitare de sine, să se repatrieze. În România nu mai e loc pentru expertiză. E loc numai pentru „patrioți".

În Stern, interviu cu Lady Bitch Ray, o tânără turcoaică născută la Bremen, vedetă de rap, doctorandă în semiotică, luptătoare pentru „eliberarea limbajului" de orice pudibonderii burgheze. „Filosofia mea: stil vaginal, pussy de lux. Nu-mi plac mă tuşile ecologice, care nu se spală unde trebuie şi nu se bărbieresc la subraț." „Când va apărea primul dvs. album?" „La vară. Se va numi Iluminism, după Immanuel.

Kant, marele filosof iluminist. Va fi un album umed, provocator, cu melodii social-politice legate de Kant şi de mine, o tuciurie trăitoare în Germania."

Cherie Blair, nevasta fostului premier britanic, şi-a publicat, de curând, memoriile (Speakingfor myself).

O cronică apărută în Der Spiegel califică textul drept rezultat al „purei plăceri de a sporovăi". Cherie Blair e aproape o matroană balcanică. Tony e somat, matern, să se țină de carieră: să-i ia locul lui John Smith la şefia partidului („E momentul tău! Înhață-l!") şi să nu-i cedeze lui Gordon Brown („Dacă accepți ideea lui Gordon să te limitezi la un singur mandat, să nu te mai prind pe-acasă!"). Mai aflăm cum organiza.

Puțin vânători nocturne de porci mistreți sau cum a fost conceput micul Leo în Castelul Balmoral din.

Scoția, în timpul unei vizite la familia regală: era frig, drept care Tony şi Cherie au trebuit să se înghesuie unul într-altul… Cartea – spune cronicarul german – pare dictată de Victoria Beckham frizerului ei. La predarea manuscrisului, autoarea a încasat un avans de un milion de lire sterline.

Pierd o jumătate de noapte într-o discuție cu un prozator austriac, al cărui discurs, în 2008, repetă toate poncifele stângii din anii '50. Ideea comunistă e bună, capitalismul e, dimpotrivă, inuman şi criminal. Dar există un Gulag capitalist? Da, lagărele de concentrare. Problema fascismului e că e capitalist?

Da. Hitler e un produs al capitalismului. E capitalismul o pepinieră de dictatori? Da. Vezi America Latină.

Se ocupă capitalismul cu exterminarea sistematică a adversarilor? Da. Capitalismul a produs tot atâtea morminte ca şi comunismul. E Margaret Thatcher la fel de rea ca Fidel Castro? Mult mai rea: a încercat să distrugă economia britanică. De ce Heidegger e un caz, şi Sartre, nu? Pentru că Heidegger a acceptat o poziție oficială, iar Sartre, nu. I s-a oferit şi n-a acceptat? N-ar fi acceptat. La ora două după miezul nopții abandonez. Nici vinurile noastre nu se potrivesc. Eu beau Riesling de Mosela, el bea Rioja, din solidaritate cu oprimații hispano de pretutindeni.

Decembrie, Berlin.

România în spațiul german. Cineva, amabil, îmi semnalează o notiță despre România dintr-o gazetă de seară. Titlul notiței este „Când Dumnezeu a făcut.

România". Cititorul e informat, ironic, despre o hotărâre din 2006 a guvernului român, care ar interzice predarea în şcoli a darwinismului. Facerea lumii ar fi, potrivit acestei hotărâri, o temă de care trebuie să se ocupe profesorii de religie. „Un pas înapoi, o formă de vinovat conservatorism" – conchide notița, nesemnată, citând „agenția de ştiri Mina". Eu, imul, nu ştiu nimic despre o asemenea hotărâre a executivului autohton. Intru la idei. Mă uit la restul paginii, ca să văd în ce companie suntem. O altă notiță se referă la Coreea de Nord: un teatru de păpuşi din capitala țării prezintă elevilor un spectacol educativ în care o broască bună omoară un şarpe rău. Notița următoare descrie un conflict între pirații de pe coasta somaleză şi o navă de război italienească, din flota.

NATO. Ziarul e, aşadar, doldora de breaking news.

Aflu că e un ziar de seară elvețian, cu distribuție gratuită. A apărut de curând şi aparține grupului Ringier.

Ca Libertatea de la noi. Încep să mă mai liniştesc. Dar ce e cu agenția de ştiri Mina? Caut pe atotştiutorul.

Google şi aflu că e o agenție de ştiri muntenegreană.

În definitiv, n-avem a ne plânge. Am intrat în.

Europa. E normal să fim prezenți pe afiş, să stârnim interesul co-continentalilor noştri… Dorința lor de a şti cât mai multe despre noi trebuie să fie atât de intensă, încât au ajuns să scotocească, nerăbdători, până şi în arhivele îndepărtatei Podgorițe. Despre care, de asemenea, vor încerca să afle câte ceva de la vreo agenție de ştiri din Tecuci.

În aceeaşi zi, primesc o invitație de la „Dr. Paul.

Milata", via „Societatea Germană pentru Politică.

Externă" (DGAP), la o conferință a sus-numitului pe tema „Exodul cadrelor de specialitate din România şi.

Bulgaria". Germania va afla, cu acest prilej, că Europa.

Centrală şi cea de Est vor deveni, până în 2020, zonele cu cea mai dramatică prăbuşire demografică din lume (!). Şi cu cea mai înaltă rată de emigrație din spațiul european. Exemplele se vor alege din România şi Bulgaria. Nu reuşesc să ajung la conferință, deşi se specifică, în textul invitației, că ea va începe cu o gustare, la ora 12. Conferința propriu-zisă va demara, odată cu siesta, la ora 12,30 fix. Vor urma discuții. Am mai spus-o: într-o lume în curs de globalizare, nu mă deranjează mobilitatea generală a experților, ba chiar mă bucur că, printre ei, sunt mulți români. Cei care mă deranjează (pe mine ca şi pe gazde) când umblu prin marile oraşe europene nu sunt deloc specialiştii carpatini, ci cerşetorii şi hoții. Cât despre dispariția profesioniştilor din patrie, să nu dramatizăm. Cu sau fără ei, rămânem tot un popor mândru, cu o istorie zbuciumată…

Restul lumii în spațiul românesc. Nu ştiu alții cum sunt, dar eu, când mă aflu în străinătate, nu pot renunța la presa natală. Abia aştept să intru pe.

Internet şi să mă bucur de ştirile bucureştene. Mai ales că, după Revoluție, ziarele noastre au regăsit contactul cu întreg mapamondul. Afli, desigur, ce se întâmplă în țară, dar afli şi ce se întâmplă în restul lumii. Iată, de pildă, câteva dintre informațiile recoltate azi, 8 decembrie, din ziarele dâmbovițene: 1.0 chinezoaică a surzit în urma unui sărut dezlănțuit al iubitului ei. A ajuns la spital, unde medicii se străduiesc să repare lucrurile. Dacă totul merge bine, femeia îşi va recăpăta auzul cam în două luni. Incidentul a fost explicat imediat de un grup de experți: „Sărutul a redus presiunea din gură, a perforat timpanul şi a cauzat clacarea auzului.” E normal. „Un sărut puternic poate cauza un dezechilibru al presiunii aerului dintre cele două urechi interioare şi conduce la perforarea timpanului.” Concluzia: „Deşi sărutul nu implică în mod normal riscuri, doctorii îi sfătuiesc pe oameni să procedeze cu prevedere.”

2. Un tip de 63 de ani din Manchester a murit în urma faptului că s-a scobit în nas. Aflat în stare de ebrietate, omul a procedat cu oarecare violență şi şi-a provocat o hemoragie fatală. În termeni tehnici: deces prin epistaxis. 3. Oamenii de ştiință din marile universități ale lumii au constatat o involuție a virilității la nivelul tuturor vertebratelor. Citez: „Aligatorii din.

Florida au organe sexuale mai mici, iar fertilitatea lor se reduce. Urşii polari dezvoltă caractere hermafrodite şi au atât penis, cât şi vagin. Cerbii din Montana şi Alaska şi-au deformat testiculele. Broaştele țestoase din zona Marilor Lacuri au dezvoltat trăsături feminine. Peştii sunt cei mai afectați…”

Mă opresc aici, în plină indigestie informațională şi tulburat la culme de complexitatea lumii.

Decembrie, Paris.

Parisul, marele Paris, a devenit mic. Prea mic pentru puzderia de oameni pe care îi adăposteşte. Strada e apoplectică, metrourile agonizează, magazinele sunt în pragul exploziei. Nu se mai poate deosebi între turişti şi localnici. Localnicii, stingheri în invazia planetară cu care se confruntă, au căpătat ei înşişi un halou de dezrădăcinare, o notă de indistincție.

Sunt turişti în propria lor ogradă. Îmi amintesc de o carte poştală trimisă, cu ani în urmă, de Cioran lui.

Constantin Noica: „Mă uit în jurul meu în metrou şi îmi dau seama că sunt singurul francez din vagon…”

Carevasăzică povestea e veche. Îi rog pe profeții satului global şi pe atleții multiculturalismului să nu mă judece pripit. Nu vreau nici să combat imigrația, riici să glosez, apocaliptic, pe tema iminentului Babilon al zilei de mâine. Constat, doar, existența unui fenomen şi cred că e vorba de un fenomen caracteristic al „postmodernității”. Înainte de a stabili dacă ceea ce se întâmplă e bine sau rău, trebuie să observăm că ceea ce se întâmplă se întâmplă, şi anume după un traseu inevitabil. Rezultatul are hazul şi necazul lui, farmecul lui policrom şi împestrițarea lui dizolvantă.

Parisul, ca şi alte metropole impozante ale lumii de azi, e un conglomerat de universalitate. Găseşti de toate în pântecul lui. E o imensă salată geografică, sociologică, antropologică: Africa, Extremul Orient, Orientul Apropiat, Estul

european, elite glamoroase şi declasaţi putrezi, excentrici aroganţi şi funcţionari fără chip, inerţii tradiţionale şi experimente acute.

Tot mai greu de găsit în acest iureş al diversităţii e.

Parisul însuşi. Nu-l identifici decât dacă te plimbi prin spaţiul propriilor tale amintiri şi referinţe. Parisul rămâne încă tot ceea ce ştim despre Paris. Nu chipul lui actual, ci urma lui în memoria noastră. „Un oraş ocupat!" – spun unii. „Un oraş dez-mărginit" – ai putea replica. Dar ne-hotărât în dez-mărginirea sa, incapabil să mai pozeze pentru un portret recognoscibil. Strălucitor în croiala sa clasică, Parisul reuşeşte, totuşi, să rămână strălucitor şi în decadenţă. Încearcă să se recalibreze, să reziste, să surâdă. Bravează elegant şi se destramă tonic. Are, în continuare, câteva mari atuuri: câteva pieţe monumentale, sau, dimpotrivă, de o discreţie insidioasă, câteva muzee inconturnabile, o sumedenie de cafenele desuet mondene, străzi întregi de o noblеţe scăpătată, librării, brânzeturi, vinuri, baghete crocante şi câteva insule – mereu în pericol – ale bunului-gust, fie că e vorba de mâncare, îmbrăcăminte, moravuri sau stil.

Parisul trăieşte un soi de eroziune exaltată. Eroziune: pe Champs-Elysees, între Rond Point şi Concorde, stau înşiruite tarabe cu marfă de bazar. În inima oraşului, mici negustori din răsărit au plantat arome constantinopolitane. Dar euforie exaltată: parizienii se înghesuie în jurul tarabelor cu o bunăvoinţă ospitalieră, anticipând Crăciunul. În metrouri, muzicieni de ocazie îţi rup urechile cu instalaţii moderne de play-back, cerând, în final, finanţare. (Unul din ei, compatriot de-al nostru, cântă, îndemânatec, Trec ţiganii şi îmi face cu ochiul). Nimeni nu e exasperat.

Unii plătesc. Anything goes. Într-un bistrou, cer un rachiu de pere. Chelnerul, probabil indian sau pachistanez, nu e sigur că înţelege ce-i cer. Brusc, nici eu nu mai sunt sigur că am cerut cum trebuie.

Ne uităm, încurcaţi, unul la altul. „Ştiţi ce? Mai bine daţi-mi o bere!"

16 martie, Bucureşti.

S-au înmulţit, în perimetrul vieţii creştine, inchizitorii. Personaje sumbre, cu judecată tranşantă, siguri de dreptatea lor şi de îndreptăţirea pe care le-o dă certificatul de „drept-credincios". Vorbesc în numele lui Dumnezeu, anticipează Judecata de Apoi trimiţându-te, antum, în iad, te ceartă, te supraveghează, te somează să te aliniezi unei conformităţi pe care o decretează drept absolută. E ceea ce mi s-a părut că pot numi fracţiunea musulmană a ortodoxiei. În preajma reprezentanţilor ei, te cuprinde o difuză nelinişte. N-ai nici o şansă. Tu, păcătosul, ai de dat socoteală unor soldaţi intransigenţi ai credinţei, unui soi de Gestapo al dogmei. Credeai că a fi creştin e a sluji o religie a iubirii, a compasiunii, a bucuriei mântuitoare. Credeai că smerenia, îngăduinţa, iertarea sunt conceptele cheie ale credinţei tale. Credeai că e ceva de învăţat din curajul hristic de a sta la masă cu vameşii, de a le lua apărarea hoţilor şi târfelor, de a opune leviţilor modelul „bunului samaritean".

Dar te-ai înşelat.

Ortodocşii „musulmani" au drept singură ocupaţie judecarea aproapelui, rigorismul literalist, disciplina militară. Sunt euforici ori de câte ori au ocazia să dea de pământ cu „deviaţionişţii", cu „neîmbisericiţii", cu toţi cei care nu

idolatrizează patria şi neamul. Palizi şi insinuanți, ei sunt mereu cei care ştiu, care gândesc corect, care au drept de viață şi de moarte asupra concetățenilor lor. Trebuie să-ți fie frică de ei mai mult decât de Domnul. Siguranța de sine e marea lor performanță, alături de înghețul inimii. Trăiesc în voluptatea juridicului şi a măsurilor punitive. Sunt trezorierii justeții, cavalerii militanți ai unei înregimentări care se poate dispensa oricând de atributele libertății.

Fireşte, ortodocşii „musulmani" nu sunt o tabără omogenă. Printre ei sunt şi spirite barbare, monumente de prostie pioasă, caftangii cu psihologie de gaşcă, dar şi spirite mai subtile, cu referințe culturale bine asimilate, buni scriitori, buni dialecticieni.

Şi unii, şi alții au însă în comun încruntă tura. Inapetența pentru surâs. Furia lor apologetică are un singur efect garantat: scuipi în sân şi te îndepărtezi, temător, şi de ei, şi de schimonoseala pe care o dau drept doctrină creştină. PS. N-aş vrea să aduc, prin rândurile de mai sus, nici o ofensă unei religii sau alteia. Nu toți ortodocşii au apucături „musulmane" şi nu toți musulmanii sunt fioroşi.

Iunie, Berlin.

De aproape două luni de când sunt la Berlin, caut semnele crizei. Se simte? Nu se simte? O poți adulmeca pe stradă, în magazine, în ziare, în politică?

Evident, nu sunt bine plasat să văd corect: privesc din afară, n-am acces la detalii, la structurile şi evenimentele de profunzime. Pe de altă parte, la cât tapaj se face, ar trebui – chiar şi eu – să percep câte ceva, să detectez adierea malefică, să identific toxina. Cinstit vorbind, nu simt încă mare lucru. În ziare, da. Subiectul e la ordinea zilei. Şi în politică. Se apropie alegerile şi tot ce are legătură cu falimentarea unor firme, cu amenințarea şomajului, cu şubrezirea băncilor, cu prețurile şi impozitele se foloseşte masiv în campanie.

Protejăm Opel-ul? Doamna Merkel zice da, alții zic nu. Susținem marea linie comercială Karstadt?

Va plăti Partidul Social-Democrat (SPD) prețul crizei, pierzând calificarea de „partid popular"? Eu însă, simplu trăitor sezonier în marele oraş, nu simt nimic.

Autobuzele continuă să-şi respecte la centimă graficul de mers, magazinele sunt pline – aceleaşi magazine pe care le ştiu de ani de zile – cafenelele şi restaurantele sunt abundent frecventate de clienți binedispuşi. Noutățile, câte sunt, nu mi se par spectaculoase. Uneori, în câte un supermarket, te frapează numărul scăzut de vânzători: altădată, după primii paşi, te abordau prompt ca să-şi ofere serviciile. Acum îi cauți cu lumânarea. Vrei să întrebi ceva şi n-ai pe cine. La casierie se nasc mici cozi, unele lucruri sunt nițeluş mai scumpe ca de obicei. Pentru o masă bună, berlinezul preferă, mai mult, parcă, decât anul trecut, restaurantele mai ieftine. Nu ştiu dacă de sărăcie, din spirit de economie sau din zgârcenie. În orice caz, o bodegă grecească, unde capeți ouzo gratis, iar porțiile sunt enorme, devine alegerea optimă pentru cetățeanul local, aflat „în criză". Dacă ar trebui, totuşi, să enumăr lucruri ceva mai îngrijorătoare, m-aş opri la două: mai întâi şantierele

stradale durează mai mult (probabil prin subțierea mâinii de lucru) şi apoi dimensiunile câinilor de companie au scăzut vizibil.

Până anul trecut, câinii scoşi la plimbare erau impozanți: întâlneai la tot pasul dogul german, câinele-lup, dobermannul, setterul (gordon), greyhoundul, labradorul, dalmațianul, afganul, boxerul, bracul.

Dintr-odată, priveliştea parcurilor şi a străzilor s-a schimbat. Au câştigat cockerul, bassetul, beagleul, schnauzerul, pudelul, teckelul pitic, chihuahua, pekinezul, bichonul, foxul terrier. Semn că nici criza nu e democratică şi unanimă. Unii pierd, alții au dinainte marea ocazie.

La Institutul berlinez de Studii Avansate, profesorul Luc Steels de la Universitatea Liberă din.

Bruxelles vorbeşte despre originea limbajului, o chestiune lăsată nerezolvată de Darwin. Specialistul belgian vrea să găsească soluția recurgând la neurobiologie, genetică, lingvistică, biologie evoluționistă etc. Metoda este experimentală: se construiesc câțiva roboți humanoizi, capabili să comunice între ei printr-un sistem sofisticat de sunete. Unul arată ceva şi zice „woduba".

Celălalt confirmă (sau nu) adecvarea dintre „woduba" şi obiectul arătat. Conferențiarul admite că n-a găsit încă răspunsul potrivit la întrebarea sa, dar simte că e pe drumul cel bun. Sunt prea neinstruit în materie ca să pricep ceva. Mă întreb doar de ce trebuie să fie roboții antropomorfi şi – dacă trebuie – de ce sunt atât de urâți?

Ibrahima Thioub, profesor de istorie la Universitatea din Dakar, spune lucruri amuțitoare, din punctul meu de vedere, despre instituția sclavajului în localitatea Saint-Louis din Senegal (secolele XVIII şi XIX). Administrația colonială franceză se străduieşte, după 1831, să legifereze abolirea muncii servile şi să suspende traficul de sclavi, opoziția locală e masivă, căci toți trăiesc din comerț, iar acesta nu funcționează fără aportul sclavilor. Dar opoziția locală nu e majoritar europeană! Cei mai rezistenți sunt proprietarii de sclavi autohtoni (de culoare sau metişi).

De asemenea, sclavii înşişi. Spre deosebire de omologii lor de pe plantațiile americane, sclavii senegalezi, asimilați, îndeobşte, familiilor care îi dețin, au o viață blândă. Adesea, jumătate din produsul muncii lor le revine, aşa încât oricare dintre ei poate ajunge la o bunăstare suficientă ca să-şi cumpere el însuşi sclavi! într-una din limbile locale (uolove), există termeni specifici pentru „sclavi" (diams), apoi pentru sclavii sclavilor (diamates) şi pentru sclavii sclavilor altor sclavi (diamartis). Problema sclavajului şi a colonialismului capătă, astfel, nuanțe „incorecte" politic.

Profesorul Thioub îşi dă seama şi povesteşte amuzat câteva din reacțiile publicului la una dintre conferințele sale pe teme asemănătoare. Europenii îi spuneau sotto voce: „Ştiam că aşa stau lucrurile, dar noi n-o putem spune, ca să nu fim acuzați de rasism." O prudență simetrică arătau ascultătorii de culoare: „Da, aşa e!

Dar chestiile astea nu trebuie spuse în fața albilor!"

Fără dată.

Dumnezeu zburând razant pe deasupra Posibilului, în primele rânduri ale Genezei.

Să reuşesc să scriu aşa cum picta Horia: destins, riguros, euforic. Fără crispare, cu faza studiului (erudit) asimilată, depăşită, chiar dacă mereu reluată, ca exercițiu ritmic.

Ezoterismul îmi spune mai mult decât vreau (e nevoie) să ştiu. Vorbeşte în numele misterului, dar abuzează de explicit. Pe de altă parte, de unde ştiu dinainte de câtă cunoaştere am nevoie pentru a mă mântui?

Există un singur fel de a-l ajuta pe celălalt: a-i cere ajutorul, a opera un transfer de vulnerabilitate. Dialogul adevărat nu se poartă de la putere la putere, ci de la înfrângere la înfrângere. Puterile nu pot comunica între ele: îşi sunt suficiente; vorbesc numai pentru a căpăta înapoi ecoul propriului lor prestigiu.

Puterile nu pot comunica nici cu cei slabi. Numai cei slabi pot comunica cu cei slabi. Comunicarea însăşi e o formă de slăbiciune, o decrepitudine a tăcerii.

O lume înțeleaptă e o lume în care Cuvântul nu devine vorbire decât la cosmice răstimpuri, când din el se nasc cerurile şi pământul. Şi, de fapt, atunci Cuvântul nu devine vorbire, ci istorie. Vorbirea apare ca o îndepărtare de Cuvânt. Iar această îndepărtare suntem noi înşine. Dialogul real, dialogul dintre doi oameni e întâlnirea dintre două vorbiri aflate la aceeaşi depărtare de Cuvânt. Ele vorbesc despre însăşi această depărtare, încercând să o înțeleagă, să o parcurgă în sens invers, să o anuleze. Orice vorbire care nu vorbeşte despre îndepărtarea de Cuvânt e vorbire în gol, ne-comunicare, pură absență a tăcerii. Pentru a fi comunicare, vorbirea trebuie să-şi formuleze propria precaritate, să-şi relateze marginalitatea. A vorbi e a fi periferic, a-ți aminti de Cuvânt ca de o experiență prenatală, a gravita comemorativ în jurul Cuvântului.

Uneori n-ai de ales: te-ai născut într-o depresiune a timpului, vei practica deci filosofia într-o depresiune a spiritului. E destinul „micilor socratici". Cum mai puteau ei să fie „mari" după Socrate, după Platon, după Aristotel? Şi cum să nu fie ocultați de marile şcoli dogmatice care le-au urmat: Epicur şi stoicii?

Umbriți deci, pe de o parte, de Academie şi de Liceu, iar pe de alta, de grădinile alexandrine, lor nu le rămâne decât o singură şansă: nonşalanța, dansul minor printre picioarele uriaşilor. Laolaltă, ei închipuie o lume miniaturală, un liliput ironic, insecte supraviețuind lăutăreşte printre tuburi de orgă. Dar ei nu au doar dimensiunea insectei. Au şi eficacitatea ei. Micii socratici sunt ca un popor de carii, în carnea bogată a spiritului platonician. Ei reuşesc, prin zgârieturi obscure, să submineze spiritul acesta, pregătind terenul vieții intelectuale din epoca romană.

Şi investiți cu o asemenea funcție, devin indispensabili.

Cyrenaicii nu se lasă asimilați epicureismului, iar cinicii, cu aparente eclipse, rezistă până în secolul VI după.

Christos. Ei sunt „duhul" pe care şi-l dă grecitatea.

În ei s-a întrupat spiritul grec pentru a muri.

Notă despre teatralitatea vieții.

Ori de câte ori reflectăm la tema destinului, ori de câte ori încercăm să desluşim „regia” ascunsă a unei biografii, reflectăm, inevitabil, asupra teatralității vieții.

Destinul e un concept teatral. La fel, sentimentul că eşti asistat, că stai clipă de clipă sub ochiul cristalin al vreunui zeu, face parte din ceea ce am putea numi un înnăscut „complex” teatral al umanității. Azi trăim mai rar şi mai palid implicațiile unui asemenea complex. Dar eroii lliadei, de pildă, se mişcau neîncetat în raza lui, convinşi cum erau că fiecare împrejurare a vieții e efectul unei manevre divine. A resimți realul ca pe un spectacol pentru olimpieni, a-ți înțelege identitatea ca pe un rol – iată elemente constante ale mentalității greceşti. Iar cuvântul „teatru” în lumea grecilor s-a născut: theatron uneşte în câmpul său semantic ideea de „observație” nemijlocită (theârema) cu aceea de „spectacol” (theama) şi cu faptul mirării şi al admirației (thaumâzein). Începi cu văzul (theoria) şi sfârşeşti cu o uimire. Aceasta este experiența oricărui spectator (theoros). Iar viața omului – fie că e „viață de spectator” (theoretikos bios) ca a filosofilor, fie că e viață de „personaj”, viață „jucată” sub o regie străină – cade, fatal, sub incidența unei misterioase teatralități. Ca orice spectacol, viața omului e o permanentă convertire a vizibilului în mirabil. Aproape că s-ar putea judeca reuşita unei vieți – ca şi aceea a unui spectacol – prin deschiderea ei către categoria mirabilului, iar nereuşita, printr-o închidere în vizibilul sterp, în platitudinea strictei senzații, a actului brut.

Toate artele sfârşesc prin a invoca o altă lume decât cea la îndemână. Singur teatrul dovedeşte că locul altceva-uhii nu e altundeva decât în lumea obişnuită. Şi tocmai amestecul acesta de verosimil şi miraculos, de imediatețe şi stranietate, de previzibilitate şi surpriză constituie dificultatea şi fascinația teatrului. El se raportează la lume ca la o „înscenare” ce trebuie deconspirată. El vede „joaca” dindărătul gravității şi abisurile pe care le camuflează plictiseala cotidiană. Teatrul aşază lumea cu capul în jos, ca pentru a-i goli buzunarele: aparențele îşi pierd evidența, iar substraturile inevidente sunt date în vileag. Prin excelență dezvăluitor – ceea ce se exprimă în ridicarea inaugurală a cortinei – teatrul e un discurs despre nuditatea realului, despre ce rămâne din el, când îi întrezăreşti motivațiile…

Cât despre spectator, el e pus de teatrul modern în condiția în care erau puşi de Homer zeii lliadei: asistă suveran cum se fac şi se desfac destinele altora.

Doar că, spre deosebire de Zeus, de Athena, de Hermes şi de Apollon, el nu poate să intervină. E un deus otiosus, un privitor leneş, care are numai puterea de a judeca. A merge la teatru e a recupera o urmă de demiurgie, a încerca să înțelegi cum arată viața planetei de la înălțimea unei galaxii.

Amintiri despre Nicolae Krassovski.

Mă întorceam, într-una din nopțile studenției, de la o petrecere ratată, în a cărei bună dispoziție nu găsisem nici un punct de sprijin. Eram învățat cu „improvizațiile” spectaculoase ale lui Marin Tarangul, în compania căruia orice întâmplare căpăta nimbul unui melancolic delir, amărui, deşucheat, imprevizibil. În lipsa lui, căzusem în capcana purei mondenități. Excedat de o

variantă îmburghezită a dionysiacului, plictisit de o companie inept cuviincioasă, cu care propria mea cuviință – în perpetuă căutare a alterității – nu putea dialoga, plecasem deci şi traversam romanțios piața pustie a Palatului… Lae mi-a ieşit tocmai atunci în cale, cu alcătuirea lui incertă, în care o mare febră şi un mare frig conviețuiau sub acolada lichidă a aceluiaşi zâmbet. Avea ceva din ființa apelor: mobil până la împrăştiere, firav şi întreprinzător, hazliu şi tragic, el îşi obținea forța – asemenea apelor – prin simplul patos al curgerii. Lae mi-a ieşit aşadar în cale şi, amestecând într-un fel specific urgența cu nepăsarea, mi-a cerut o sută de lei, adăugând justificativ: „Mi-a ars casa!" îl cunoşteam destul de bine ca să realizez cât de „krassovskiene" erau fraza aceasta şi împrejurarea însăşi pe care o consemna. Mai întâi, o anumită voioasă sărăcie, trăită în stil picaresc, histrionic şi totuşi netrucat, ca o periculoasă acrobație. Apoi, un fel de a formula drama ca pe o platitudine curentă, între viața lui Lae şi literatura sa era atâta omogenitate, încât nu le puteai declara pe amândouă decât la fel de adevărate, sau la fel de ireale. De aceea, „mi-a ars casa" putea însemna orice: o glumă funebră, o stratagemă autoironică folosită pentru a obține banii sau o vorbă în vânt. Tipic krassovskian era însă faptul că acest „mi-a ars casa" putea foarte bine să comunice purul adevăr, fără ca vreun detaliu de intonație să o confirme. Krassovskiană era şi disproporția între derizoriul cererii şi elefantiaza justificării ei: ce să faci cu o sută de lei, daca ți-a ars într-adevăr casa…?

În sfârşit, krassovskiene erau zâmbetul tandru şi blândețea exoftalmică a privirii, însoțind cum nu se poate mai inadecvat iminența catastrofei. Bani să ofer n-aveam. Lae mi-a strâns atunci mâna prieteneşte şi s-a îndepărtat sprințar ca şi cum rugămintea lui nici nu se născuse pentru a fi satisfăcută, ci doar pentru a stârni dialogul. Ne-am revăzut după câteva zile şi încercarea mea de a afla ce se întâmplase de fapt s-a destrămat în mimica relativistă a lui Lae, ca un fleac oarecare. Adevărul nu-l ştiu nici astăzi.

Adevărul e că prietenul meu cu nasul gascon şi ochi lăcrămoşi era totodată integral creditabil şi sublim incredibil, ca demonul însuşi al imaginației. Sub puterea demonului acestuia toate incendiile sunt

— se ştie – reale.

În tot ce făcea, Lae lăsa, de altfel, impresia că se joacă cu focul. Cu focul desenului, al iubirii, al închipuirii, al vinului. Sau de-a dreptul cu focul. Mi-a pârlit, într-o seară, sprâncenele, încercând să-mi aprindă o țigară… Trăia tonic, riscant, fără iluzii, dar fără urmă de blazare. Părea inconsistent sau placid, dar avea geniul de a crea din nimic situații neobişnuite.

Era la antipodul brutalității şi o căuta totuşi cu un fel de mirată voluptate. Era aberant cu naturalețe.

Avea stil. Stilul trepidant al boemei, pe care, dacă am trăit-o vreodată, prin el am trăit-o. Boema nu era pentru Lae ceea ce este pentru noi toți: un episod picant, un dulce libertinaj juvenil din care ne alimentăm nostalgiile vârstelor târzii. Ea nu era nici o cochetă şarjă mondenă şi, cu atât mai puțin, o teorie a „interesantului". Pentru Lae, boema nu era o vârstă sau o ideologie. Era un instinct spontan al libertății, un fel de a fi, ale cărui repere erau autenticitatea, totala disponibilitate față de orice împrejurare, asumarea

integrală a oricărei experienţe. Această boemă, care crede că nu poţi înţelege decât ceea ce trăieşti în chip primejdios, Lae se născuse pentru a o întruchipa. E limpede că pentru el viaţa era un prilej de a păţi câte ceva... Moartea i-a fost şi ea o păţanie. Ce va fi înţeles dintr-însa stă poate scris, premonitiv, în opera pe care a lăsat-o. Şi pe care, pe nedrept, o uităm mereu până şi noi, cei care i-am fost aproape.

Sertarele în dezordine ale oricărui intelectual: un fel de îngrăşământ inform care, scormonit, dă la iveală deopotrivă scârbe şi miracole. De câte ori vrei să faci ordine te descumpăneşti: întâlneşti însemnări de o stupiditate inavuabilă, alături de citate pompoase, pasaje obscure şi candori de subretă. Ştii (sau îţi închipui) că eşti deasupra acestor reziduuri, dar ele rămân totuşi reziduurile tale, urma nesfârşitelor munci şi zile pe care le-ai trăit. Şi simţi mereu nevoia să recuperezi câte ceva, oricât de puţin, din balastul acesta enorm, în speranţa că îţi salvezi astfel obrazul şi sufletul. E ca o mântuire în veac pe care uneori o doreşti mai intens decât îţi doreşti mântuirea de apoi.

Din fişierul Bibliotecii Academiei Române: cota: I, 109697, autorul: Contele Mattei, titlul: „Acelora cari ar dori să scie cine este Dna Condeescu, nevasta fiului meu adoptiv". Lucrarea are cinci pagini.

Ceasul rău e acela în care diavolul face mai multe minuni decât Dumnezeu.

Justificări consolatoare post-revoluţionare: nimeni nu e vinovat, toţi suntem responsabili.

Pe o foaie răzleaţă, un pasaj din Djalâl ed-Dân Rumî, transcris de F. A. „Cel care a cunoscut virtutea dansului trăieşte întru Domnul, căci ştie cum poate iubirea să ucidă."

Marcel Granet, La pensee chinoise: „...nici un act omenesc nu comportă atâta evlavie ca dansul în stare de beţie..."

De câte ori trec pe lângă un tablou de Renoir, simt miros de săpun.

În preadolescenţă, simţeam, uneori, o imperioasă nevoie să scriu, dar n-aveam subiect. Nu găseam nimic care să fie pe măsura apetitului meu creator.

Cu alte cuvinte, pofta de expresie nu rezulta dintr-un preaplin al substanţei, ci dintr-o efervescenţă vidă, care căuta gestul şi postura, fără să fie dublată de vreun conţinut. Mi-am amintit de această stare juvenilă urmărind, la televizor, tulburările din Franţa.

Nenumăraţi tineri au un chef paroxistic de tămbălău.

Nu contează tema, nu contează adevărul, nu contează eficienţa. Răgetul primează. Un răget „estetic", un război de principii ideologice, alimentat de obstinaţia raţiunii şi a realităţilor de a nu se alinia. Voluptatea pură a insurgenţei. O invenţie a Revoluţiei Franceze.

Săptămâna trecută, un gazetar de la Radio.

Guerilla mă sună de la Bucureşti să-mi ceară un pronostic al meciului. „Care meci?" întreb stingherit. „Steaua-Rapid." Habar n-aveam! M-am făcut de râs. Ce-o să zică Relu Cosaşu?

Seminar Goethe cu dl Noica, Gabriel şi Vasi Z.

Gotz von Berlichingen, actul I: Bruder Martin despre vin: „Când mireanul bea vin e de două ori mai bun decât idealul său. Când călugărul bea vin – e de

două ori mai rău. („. De îndată ce-am mâncat şi am băut, suntem opusul a ceea ce ar trebui să fim.”)

Elisabeth (soția lui Gotz): „Facerea de bine e o virtute nobilă, dar este privilegiul sufletelor puternice. Cei care fac binele din slăbiciune, cei care fac mereu binele din slăbiciune nu sunt mai breji decât cei care nu-şi pot reține urina.”

Din recenzii: comedia să se ocupe de părțile noastre rizibile, dar nu de cele iremediabil rele. Despre un volum de versuri: „bun doar de şters la fund: Purgatus bilem verni sub temporis hora”.

Din scrisori: Către Johanna Fahlmer: „Wieland e un căcănar” (o javră, Scheisskerl).

Trei tipuri de inadecvare intelectuală: spiritul utopic (incapacitatea de a distinge între proiect şi realitate), experimentalismul mental (plăcerea de a testa idei, fără referință la adevăr) şi complexul de superioritate (sentimentul propriei îndreptățiri şi al lipsei de îndreptățire a celorlalți). A se distinge, printre intelectuali, tipul cărturarului (prizonier al bibliotecii), tipul artistului (prizonier al imaginației) şi tipul doctrinarului (prizonier al ideologiilor).

De ce merge greu reforma? Pentru că toți, într-un fel sau altul, aparținem trecutului. Suntem, clipă de clipă, un mecanism care secretă trecut. Altă piedică: nu reuşim să identificăm un principiu de solidaritate, care să fie mai puternic decât tot ceea ce, deocamdată, ne desparte.

Cum vorbeşte un profesionist al eufemismului? în loc să spună „țări sărace”, spune „țări nu bogate”. Iar la întrebarea dacă în România de azi e posibilă o creştere economică rapidă, răspunde: „Da, dar numai dacă se îndeplinesc anumite condiții imposibile.”

Un finanțist e bun dacă reuşeşte să omoare în el contabilul.

La noi, „moderatorul” (de televiziune) se comportă ca protagonist: invită în emisiune câțiva experți, cu scopul de a-i instrui.

S-ar zice, uneori, că, pentru gazetele noastre, România întreagă a devenit fapt divers. Nu e nici măcar vorba de o supremație a țațelor. Țața poate ajunge la o oarecare anvergură, ca „divina țață” a lumii mateine. E vorba doar de un joc la prețuri mici, de colportaj mărunt, de prost gust. Articlierii de duzină seamănă cu o liotă de căței nervoşi, gata să alerge lătrând după fiecare căruță care trece pe uliță.

Sufletul destrupat (îngerul) nu gândeşte, ci vede.

Gândirea e ceea ce pățeşte sufletul când e parazitat de corp.

Excentricul amplifică, în cele din urmă, virtuțile centrului. Le legitimează, prin contrast, le conferă prestigiu, statut de reper, onorabilitate. În schimb, multiculturalismul, ca doctrină a pluricentralității, anulează centrul. Cu riscul de a nu mai fi. situat nicăieri, nici măcar în opoziție cu centrul, cu ordinea canonică. Multiculturalismul nu relativizează, pur şi simplu, centralitatea, ci o dizolvă, o reduce la indistinct. În felul acesta, el îşi subminează propria poziție: dacă centrul e arbitrar, orice centru, chiar şi cel multiplu, e arbitrar. De reflectat la o istorie a centrului şi la o tipologie a centralității.

Marguerite Yourcenar: „.materialistul, printr-un curios paradox, ignoră semnificația acestui lucru imens şi dumnezeiesc pe care îl numim materie.”

Ca şi Grecia veche, Europa a reuşit o excelentă performanță intelectuală. Ca şi ea, a ratat integrarea politică (Romano Guardini).

Ce înseamnă că „am fost nepregătiți” pentru schimbarea din decembrie 1989? înseamnă că am fost perfect adaptați la rău. Şi că eram gata să comitem toate excesele spre care e înclinat puşcăriaşul a doua zi după eliberare.

A nu te instala în cultură. Cultura nu e o destinație, în care să te aşezi cu tot calabalâcul. E un loc de pelerinaj şi, în fond, un loc de trecere. În spațiul ei, toți sunt invitați şi nimeni nu e gazdă. Când începi să te simți gazdă, să te simți „acasă”, „proprietar” în teritoriul culturii, cazi în condiția de administrator. Devii un funcționar steril al intelectului, un personaj auxiliar.

Fără dată, cândva înainte de 1989

De câte ori n-ai scris sau n-ai pronunțat cuvântul „moarte”. Vine însă o clipă în care simți că scrii şi vorbeşti despre moartea ta.

Uneori, când toate împrejurul tău se aşază în armonie şi calm, când o fericire solidă, nespectaculoasă, comună pare să ți se aştearnă la picioare, când toate se limpezesc şi curgerea vieții tale pare, în chip irevocabil, hotărâtă, te întrebi dacă toate astea la un loc nu înseamnă sfârşitul.

Derizoriul este ceva care putea foarte bine să nu fie. Prin faptul că el este totuşi, în ciuda faptului că pare a fi putut să nu fie, derizoriul devine monumental: un joc la limita între neant şi ființă, un salt în ființă mult mai spectaculos decât saltul de la un grad de existență la altul. Neant întrupat şi, în fond, neant eficient, activ, spunându-şi cuvântul şi jucându-şi rolul pe scena ființei. Expresia tipică a derizoriului monumental este civilizația omenească.

Virtutea pe care cel angajat în politică o pierde foarte repede este sfiala. Obligat fără încetare să se manifeste public, să suporte indiscreția gazetelor şi agresivitatea adversarilor, el capătă un aplomb suspect, de vedetă ieftină. Politica este o perfectă şcoală a nesimțirii. Cu specificarea că – în materie de nesimțire – marii politicieni adaugă hărniciei şcolare dimensiunea vocației.

Texte comentate.

Cioran, Cahiers 1957-1972, Gallimard, 1997, p. 496: „Indiferența sade bine bătrâneții. Mă gândesc la X, octogenar, care se agită cu privire la te miri ce. Se spune că e «viu», când de fapt nu e decât ridicol şi lamentabil. La nici o vârstă nu trebuie să te intereseze totul. Excesul de curiozitate e semn de frivolitate şi infantilism. A gândi e a refuza, a elimina, a selecționa. Disponibilitatea excesivă suprimă selecția; pentru ea, totul e important; – ceea ce revine la a pune pe acelaşi plan catastrofa şi fleacul.”

1. Arta de a îmbătrâni e arta de a ceda teritorii. Te retragi, dar nu pentru că abandonezi, ci pentru că alegi. Deschiderii juvenile îi preferi concentrarea. Atenției distributive – intenția focalizării. Bătrânețea „dinamică”, browniană, care îşi ține toate simțurile „treze” e punerea în scenă a unui mecanism de autoînşelare. Sloganul, tipic modern, al senectuții „branşate”, „angajate”, „sportive”, recomandată ca sursă garantată a longevității, nu e decât o utopie medicală printre altele. Bătrânii care nu se pot opri, care se obligă la „activitate”, care concurează vesel tânăra generație sfârşesc în penibil.

Priviți cohortele turiştilor de vârsta a treia care împânzesc mapamondul: în pantaloni scurți, ceea ce exhibă triste colecții de muşchi delabrați şi oase

strâmbe, cu şepci zglobii, cu aparate de fotografiat pe piept şi cu ranițe cochete în spate, lacomi fără vlagă, curioşi fără perspective, tonici cu un soi de disperare, binedispuşi în mod iresponsabil. „Foarte frumos!” – se grăbesc să spună apologeții îmbătrânirii igienice, falnice, „verzi”. Ca şi cum sănătatea sau înțelepciunea sunt specii ale agitației. Fireşte, nu pledez pentru anchiloză şi somnolență. Pledez pentru adecvare. Senectuții îi sade bine contemplativitatea. Contemplativitatea aceea, mereu amânată de urgențele vârstei de mijloc. Bătrânului i se potrivesc plimbarea senină, forajul în adâncime, relectura, recapitularea. El iradiază exemplar în ipostază statică. Un moş care țopăie e la fel de caraghios ca un hemiplegie care îşi ciupeşte de fund infirmiera. Trebuie să ştii să te retragi la timp într-o experiență a intensității, într-o bună obsesivitate. În acest sens, trebuie spus că o doză convenabilă de „bătrânețe” face parte din înzestrarea tuturor vârstelor care se vor productive. „La nici o vârstă nu trebuie să te intereseze totul.” E esențial să triezi, să pui bine accentele, să temperezi impulsul cogniției gratuite, oricât de ispititor şi de „nobil” s-ar prezenta acest impuls. Curiozitatea trebuie să fie orientată, să aibă un „sens”

(adică o direcție), să fie însoțită mereu de un discernământ drastic. Altfel spus, e de dorit să îmbătrâneşti din vreme. În materie de cunoaştere, „tinerețea fără bătrânețe” e o formă de imaturi ta te. În cel mai bun caz, ea se va epuiza într-un enciclopedism factice, fără temei şi fără țintă.

2. Epocile proaste spiritualmente sunt epocile care administrează neglijent virtutea curiozității, epocile „disponibilității excesive”. Ele exaltă exterioritatea, febrilitatea destructurantă a intelectului, interogația dezordonată, practicată ca strict joc mental, sau ca aventură. Ceea ce se câştigă în cantitate se pierde în nuanță, ceea ce se acumulează prin expansiune subminează sublimitățile şi adâncimile. Curiozitatea rea e fugă pe orizontală, un soi de travelling fascinant, care nu-şi ia răgazul de a detalia. „Marile descoperiri”, glorificate până la idolatrie, au pus umanitatea dinaintea unei exigențe pentru care nici azi nu e pregătită. „Globalizarea” e expresia tipică a acestei exigențe, capcană şi promisiune deopotrivă.

Informația strânsă cu toptanul, fără reflecție însoțitoare, incapacitatea de a separa ce e important de ce e accesoriu, cultul juvenil al „ştiinței” şi interesul – compensatoriu – pentru irațional în versiunile lui cele mai triviale, toate acestea sunt fenomene derivate ale unei curiozități descumpănite, care nu ştie „să refuze, să elimine, să aleagă”: o curiozitate care nu a îmbătrânit la timp.

3. Unul din riscurile majore ale gazetăriei e valorificarea deviantă a curiozității. „Pentru ea, totul e important, ceea ce revine la a pune pe acelaşi plan catastrofa şi fleacul.” Gazetăria proastă stimulează o curiozitate vicioasă, nediscriminatorie, absorbind la fel de isteric scandalul politic, zvonul apocaliptic, divorțul unei vedete şi dispariția unui copil.

Efectul e un fel de entropie a valorilor, o moarte termică a emotivității. Gazetăria proastă produce nesimțiți şi bezmetici. Pentru clienții ei anythinggoes, adică nimic nu contează.

Când totul e la fel de important, nimic nu merită luat în serios. O mai bună pregătire pentru alegeri „responsabile” nici că există…

Cioran, Cahiers 1957-1972, Gallimard, 1997, p. 768: „Aş putea spune despre mine ceea ce, cu mai puțină acoperire, a spus despre sine Sainte-Beuve: «N-am dat nimănui dreptul de a spune: e de-al nostru.»„

Câți dintre oamenii publici de azi ar putea spune despre ei înşişi ceea ce se simțeau îndreptățiți să spună, despre ei înşişi, Sainte-Beuve şi Cioran? Toți „aparțin" cuiva, toți sunt, sau par, înregimentați. Iar dacă nu sunt, sunt suspectați că sunt şi stigmatizați ca atare. „Independența" a devenit aproape neonorabilă şi, în orice caz, necredibilă. „Al cui o fi ziarul cutare?" se întreabă tot omul. „Ăsta din ce partid e?" „X e de-al lui Băsescu!", „Y e de-al lui Iliescu, sau de-al lui.

Patriciu!" Dacă lauzi e fiindcă eşti plătit de unii, dacă înjuri e fiindcă eşti plătit de alții. „Obiectivitatea" e interzisă: eşti somat să alegi, să ții cu unii sau cu alții, să te „angajezi".

N-ai voie să fii „echidistant, „dilematic", meditativ. Trebuie să sari la bătaie! Reflexivitatea e un simplu (şi pernicios) moft intelectual. Opinia trebuie să fie „strategică", orientată polemic, „abilă". Nu merge s-o scalzi, nu se cade să umbli cu amabilități, nu e frumos să stai şi să cugeți. Cine o face e ori bleg, ori ipocrit, ori vândut.

Nu e de mirare, aşadar, că cei cu adevărat independenți, cei care, fie că greşesc sau nu în judecata lor, se păstrează dezinteresați constituie o minoritate. Majoritatea preferă să se drapeze într-o gesticulație radicală. Există, de pildă, o sumedenie de personaje, ziarişti uneori, dar, alteori, inşi fără un profil cert, care apar cu regularitate pe diferite posturi de televiziune cu singura preocupare de a sfâşia beregata câte unui politician. E destul să le vezi chipul şi ştii ce vor spune, încă înainte să deschidă gura. Dacă îl detestă pe Traian. Băsescu, vor veni seară de seară la televiziune, ca la serviciu, porniți să-l spurce în toate felurile. Invers, dacă sunt „de-ai lui Băsescu", se vor strădui conştiincios să-l scoată mereu basma curată şi să molesteze ficații adversarilor. Şi unii, şi ceilalți sunt previzibili până la plictiseală, încremeniți într-o disciplină oarbă, într-un nor de nelibertate. În fond, despre libertate e vorba. E drept că, odată intrat într-un partid, într-un guvern sau într-o coterie oarecare, accepți, din principiu, să renunți la un anumit procent de „autonomie". Solidaritatea de grup cere, adesea, acest tip de sacrificiu. Problema este până la ce nivel, până la ce dozaj, partizanatul asumat rămâne acceptabil. Când începe compromisul să fie compromițător?

Şi, mai ales, care sunt motivațiile reale ale compromisului?

Nu se pot exclude compromisurile, sau obnubilările, pe bază de loialitate. Ai pariat, cândva, pe un om sau pe o ideologie şi mori euforic, în propriul tău pariu. Ai fost credincios lui.

Constantinescu, e musai să-l pui la zid pe urmaşul lui. Ai votat cu Băsescu, e musai să rămâi fidel votului tău, indiferent de evoluția situațiunii. Există şi compromisuri nevrotice, îl deteşti pe cutare atât de rău, încât eşti gata să sari în barca tuturor celor care-l detestă, chiar dacă nici pe ei nu dai multe parale. Compromisurile cele mai impure rămân, desigur, cele născute din lăcomie, arivism, poltronerie sau comoditate. Poți fi „de-al cuiva" pentru că ți-e frică de el, pentru că ți-a dat un job rentabil, pentru că ți-a asezonat convenabil

ambițiile şi cariera, sau, pur şi simplu, pentru că ți-e lene să schimbi de picior. Poți fi „de-al cuiva”, pentru că, de fapt, poți fi de-al oricui. Poți, în sfârşit, să fii „de-al cuiva”, pentru că îți faci iluzia că respectivul e „de-al tău”.

Când Sainte-Beuve şi Cioran îşi dau un diagnostic de non-apartenență, nu e pentru că nu au criterii, înclinații, preferințe, repulsii. E pentru că nu cred în identitatea obținută prin asociere. Pentru că refuză aglutinarea sufletească în beneficiul unui „front” colectiv. S-ar spune că, în efortul de a se defini, ei încep prin a se dispensa de orice „gen proxim”.

Afilierile n-au valoare decât când sunt acte de personalitate, decizii ale unor inşi fundamental neînregimentabili. Avem, astăzi, pe scena noastră publică, asemenea inşi? Nu prea.

În schimb avem temperamente şi „băieți deştepți”.

Recitiri.

Mică antologie pentru vremuri de tranziție.

Ion Ghica despre libertate, patriotism şi guvernare „Mulțimea nu este încă pătrunsă de ideea că libertatea unora nu trebuie să împiedice libertatea celorlalți. O cucoană care plătise ştraf la Viena pentru că îşi bătea servitoarea, o biată țigancă pe care o luase cu dânsa în călătorie, când se întorcea în țară, după câteva luni, îndată ce a pus piciorul pe pământ românesc la Turnu Severin, a salutat patria cu o pereche de palme pe obrazul bietei Oprichi, exclamând: «Te salut o patrie de libertate, unde pot bate când voiu!»„ „Un patriotism rău înțeles face pe mulți să creadă că a opri concurența, a acorda scutiri sau privilegii şi a împiedica libertatea schimbului de la un oraş la altul, de la o țară la alta, ar fi a îmbogăți națiunea. Eroare! [...]; nu se poate admite ca tranzacțiunile libere, cari sunt schimbul de servicii între oameni, să poată fi vreodată vătămătoare şi păgubitoare; din contra, ele vor îmbogăți cu atât mai mult cu cât vor fi mai active, ele se micşorează cu cât li se aduc mai multe restricțiuni şi piedici. Atât rațiunea, cât şi datele statistice dovedesc în mod netăgăduit că prin libertatea producțiunii şi a schimbului valoarea obiectelor merge scăzând şi utilitatea lor merge crescând. Cu cât valoarea obiectelor scade, cu atât rămâne un capital mai mare disponibil, capital care poate fi pus în serviciul producțiunei ca să o sporească: şi vice-versa, cu cât valoarea obiectelor va fi mai mare, cu atât capitalul rămas disponibil va fi mai mic şi cu atât producțiunea va scădea.

Țările despotice, unde s-a practicat cu mai multă asprime sistemul vamal, sistemul protecționist şi sistemul prohibitiv, este dovedit astăzi că au fost şi sunt cele mai sărace şi cele mai puțin locuite, şi totodată cele mai turburate şi mai bântuite de conspirațiuni, de răzvrătiri, de foamete şi de fel de fel de epidemii...” „Nu voiu să zic că în orice minister, ca şi în orice opoziție, nu se găsesc oameni dezinteresați; sunt departe de a crede că unii nu atacă decât ca să puie mâna pe putere, şi că ceilalți nu se apără decât ca să tragă foloase, dar este învederat că înfocarea luptei nu-i lasă nici pe unii, nici pe alții să se ocupe cu ceea ce trebuie țării.

Orbirea partidelor merge până la a refuza şi a combate binele, când ar veni de la partidul opus, deşi rațiunea ne zice să-l primim ori de unde ne-ar veni...” „.ceea ce ne poate servi de normă în aprecierile noastre asupra

oamenilor este să ştim că acel care nu face alta decât să samene ura şi vrajba, zavistuind şi calomniind, nu este bun român, şi că acel care munceşte, produce, scrie, traduce, ridică o fabrică, o casă de comerţ, zideşte o şcoală, o biserică, fie el creştin, mahometan sau israelit, ortodox sau papist, liberal, democrat sau aristocrat, este bun român, fiindcă prin faptele sale contribuie la înaintarea şi la dezvoltarea României şi pentru aceasta merită stima şi considerațiunea țării." „.zic guvernului: «Datoria ta de guvern patriot şi liberal este de a nu-ți face din prejudecăți un mijloc de guvernare, a nu linguşi ignoranța, a nu ațâța patimile; datoria ta este să cauți a potoli urele, ca concordia să devie drapelul întăririi naționale. Înlăturarea şi persecuțiunea talentului şi a ştiinței, chemarea la onoruri şi la considerațiune a ignoranței şi a prejudecăților, pot uneori să ducă pe un guvern a se bucura câtva timp de o popularitate aparentă şi trecătoare, dar vine mai curând sau mai târziu o zi când va fi tras la răspundere şi va fi judecat cu asprime de istorie, pentru toate nenorocirile în care ar arunca țara prin asemenea procedări.»„

(din Ion Ghica, Scrisori către Vasile Alecsandri, Socec, Bucureşti, 1887, pp. 187-188,189-190, 200, 201, 236-237)

Din publicistica lui Eminescu.

Opere, voi. IX. Editura Academiei, 1980) „Fiecare lucru poartă în sine măsura sa. De aceea e o caracteristică a omului inteligent şi de bună credință că, formulând lucruri sau raporturi în scris sau vorbire, va încerca să o facă în măsură dictată de firea lucrurilor, în scurt: espresia celor cugetate va fi adecuată cu materialul cugetat. Asta e specific uman. Pe când omul neinteligent face din sine însuşi măsura lucrurilor şi mestecă subiectul său în cele ce sunt şi se-ntâmplă, cel inteligent şi de bună credință va cerca să se dezbere de tot ce-ar putea să-i întunece judecata. Inteligența e putința, buna-credință e voința de-a vedea şi reproduce obiectiv cele ce esistă şi se-ntâmplă.

Acuma sunt la noi patru specii de jurnale:

Neinteligente, dar de bună credință; aceste nu posed posibilitatea de a vedea obiectiv […].

Inteligente, dar de rea credință; aceste nu posed voința de-a vedea obiectiv.

Neinteligente şi de rea-credință; aceste sunt gunoiul presei noastre […].

Inteligente şi de bună-credință în fine. În astă privință nu ne dăm cu părerea, căci ne temem că aceste organe ar fi batjocorite…" (p. 461) „Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni de-a crede, e că politica ce se face azi în România şi dintr-o parte şi dintr-alta e o politică necoaptă, căci pentru adevărata şi deplina înțelegere a instituțiunilor noastre de azi ni trebuie o generațiune ce-avem de-a creşte de-acu-nainte. Eu las lumea ce merge deja ca să meargă cum-i place dumisale – misiunea oamenilor ce vor din adâncul lor binele țării e creşterea morală a generațiunei tinere şi a generațiunei ce va veni. Nu caut adepți la ideea cea întâi, dar la cea de-a doua sufletul meu ține cum ține la el însuşi." (p. 460) „în genere toată societatea secolului al XVI-lea şi al XVTI-lea se poate caracteriza scurt: Datoria se preface în drept. Noi la începutul veacului acestuia am fost încă în veacul al XVII-lea. Datoria de a fi slujbaş al țării, o datorie foarte grea şi periculoasă sub domniile vechi, devine un drept de

a sluji țara, de-ar vrea ea sau n-ar vrea. Şi aceşti îndreptățiți de a o sluji se-nmulțesc din zi în zi, căci isvoarele de puteri ale societății curg spre un singur punct, spre acest privilegiu, părăsind veche şi neatârnata lor albie. Negustorul vrea să fie boier, țăranul – fecior boieresc, boierul mic – boier mare, boierul mare – domn. Şi boierii mici cum se formează? Prin meritele personale ce le au pentru stăpânii lor, nu prin slujbe făcute țării. [...] Fiecare constituție ca lege fundamentală a unui stat are drept corelat o clasă mai cu samă pe care se-ntemeiază. Corelatul constituțiilor statelor apusene este o clasă de mijloc, bogată, cultă, o clasă de patriciani, de fabricanți, industriaşi care văd în constituție mijlocul de a-şi reprezenta interesele în mod adecuat cu însemnătatea lor; la noi legea fundamentală nu-nsemnează decât egalitatea pentru toți scribii de a ajunge la funcțiile cele mai nalte ale statului. De aceea partidele noastre nu le numesc conservative sau liberale, ci: oameni cu slujbă – guvernamentali; oameni fără slujbă – opoziție. De acolo vecinica plângere că partidele la noi nu sunt partide de principii, ci de interese personale.

Şi principiile sunt interese, dar interesele unei clase pozitive, clasa pozitivă a prorpietății teritoriale tory conservativ, clasa negustorilor ş-a industriaşilor wygs, clasa lucrătorilor – socialiştii. Unde sunt la noi aceste clase pozitive? Aristocrația istorică – şi ea trebuie să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă – a dispărut aproape, clasă de mijloc pozitivă nu există, golurile ei sunt împlinite de străini, clasa țăranilor e prea necultă şi, deşi singura clasă pozitivă, nimeni n-o pricepe, nimeni n-o reprezentează, nimănui nu-i pasă de ea..." (pp. 463, 465-466) „în epoca preistorică existau într-adevăr sate de locuințe palustre, dar nu credem că d. Gafencu, antreprenorul curățirei stradelor, are de gând a lăsa în grija cerului prefacerea Iaşilor în oraş palustru. De când a-nceput a cădea omăt şi a se topi prin gradul mic de temperatură a aerului atmosferic, am ajuns de a avea nevoie de catalici pentru a pătrunde prin râurile, lacurile şi toate formațiunile idrografice în mic pe care le prezintează stradele iubitului nostru oraş.

Atragem atenția onor Primăriei asupra acestui inconvenient şi sperăm că va binevoi a trezi pe antreprenor din nepăsarea sa față cu idrografia aplicată a stradelor noastre." (p. 245)

16 octombrie 1881: „Astăzi se încep alegerile pentru Reichsrath în Germania. Deşi lupta nu are pentru cititorii noştri un interes direct, totuşi înverşunarea cu care se poartă, precum şi vederile deosebite ce se ciocnesc în ea merită atenție şi îndeamnă la asemănări. În Germania luptele electorale sunt departe de-a avea acea lături hidoasă de intrigi personale, de mici interese de păsuială, de vânătoare de funcții şi de diurne pe care le au la noi. Organele statului, cele judecătoreşti şi cele administrative, sunt inamovibile, miniştrii se bucură de încrederea regelui chiar atunci când reprezentația națională le-ar fi nefavorabilă. În opoziție cu Parlamentul, în contra voinței majorității liberale, s-au declarat războiul de la 1866, care a întemeiat unitatea şi mărimea actuală a.

Germaniei. [...] Precum vedem, lupta e între vederi foarte deosebite şi cu toate acestea e o luptă pentru a determina voința statului, nu însă o sfadă pentru împărțirea bugetului şi a funcțiunilor. Înrădăcinată în înclinări, în instincte, ea se poartă fără cruțare şi dintr-o parte şi dintr-alata, păstrând cu

toate acestea înaltul caracter moral al unei lupte pentru idealuri politice şi sociale. Când comparăm aceste lucruri cu sporul de funcţii, de nepotism, de păsuieli, de diurne, de făgăduinţi care se petrece la noi în vremea alegerilor, când vedem seriozitatea şi adâncimea de vederi ce predomină lupta de-acolo ş-o comparăm cu goana de interese personale care se practică la noi sub pretextul principiilor liberale naţionale, ne vine să ne îndoim despre folosul şi eficacitatea sistemului parlamentar în ţări fără cultură suficientă. Aci la noi nu e chestie nici de liber-schimb, nici de protecţionism, aci statul nu are în vedere apărarea claselor muncitoare, aci chestie de căpetenie este ca corectori de gazete să devie milionari şi vânători de abecedar directori de bancă şi de drum de fier.

Golul intelectual şi moral care se simte-n viaţa statului îl întâmpinăm în aceeaşi măsură în alte ramuri de viaţă publică: în ştiinţă, în arte, pretutindeni. A compara stările de la noi cu cele străine înseamnă a alătura un teatru de păpuşi cu o luptă ce se petrece pe câmp limpede de bătălie."

(M. Eminescu, Opere, XII, Ed. Academiei RSR, 1985, pp. 369-370)

Barbu Ştefănescu Delavrancea.

Fragmente de discurs parlamentar

7 aprilie 1895- „Dvs. d-lor de pe banca ministerială, astăzi mai ales, abuzaţi de aceste porniri de a insulta presa [...].

Sunt miniştri cari au împins dispreţul până la a zice [...] «toată presa minte» [...]. Când acuzaţi astfel presa, până şi presa care vă serveşte, daţi-mi voie să vă spun că nu serviţi bine opinia publică, nici nu voiţi a se face vreun progres în moravurile noastre [...]. Chiar d. ministru al cultelor, mai ales zilele trecute, smulgea aplauza majorităţii răsuflând în contra presei, afirmând cu un glas aprins că niciodată presa n-a aruncat mai mult noroi asupra vreunui om politic decât a aruncat asupra d-sale în ultimii ani. Ei, d-le ministru, de ce atâta emoţiune zadarnică? Ce, nu ştii că noroiul nu pătează decât feţe uşor de pătat? Te rog, priimeşte de la mine un sfat pe care ţi-l dau cu toată modestia şi sinceritatea cuvenită: de noroi nu trebuie să se sperie decât aceia de cari noroiul se prinde, şi noroiul nu se prinde decât de cel destinat de la natură pentru noroi."

27februarie 1898: „.să nu ne influenţăm de o falsă mândrie naţională, să avem curajul d-a vedea limpede ce ne lipseşte şi d-a lua de oriunde ceea ce nouă ne lipseşte încă."

4 decembrie 1915: „Credinţa mea este cu cât omul se ridică mai presus în sfera socială, cu atât i se împuţinează drepturile şi i se înmulţesc datoriile. Un prim-ministru, constituţional şi parlamentar, are cel mai mic număr de libertăţi şi cele mai multe datorii de îndeplinit. Pot să zic, fără temere, că cel mai distins bărbat de stat este acela care în ocârmuirea lui îşi îndeplineşte hotărât numai datoriile, ca şi cum nu ar avea nici drepturi, nici bucurii. Una din grijile lui – şi poate cea mai capitală – este grija ca ordinea morală şi socială să nu fie tulburată..."

—30 noiembrie 1894: „Să-mi daţi voie ca, pentru a putea să susţin că nu există nici un raport serios între guvern şi suferinţele şi aspiraţiunile ţării [...] să vă spui următorul adevăr: nimeni nu este în prezent altceva decât ceea ce a fost, plus încă ceva, actualitatea. Cu alte cuvinte, nici un om, nici un guvern,

nici chiar majoritatea parlamentară nu sunt altceva decât ceea ce au fost ieri, alaltăieri, adică seria momentelor trecute, la cari se adaugă oarecari împrejurări prezente.

Prin urmare, pentru a şti modul de a fi al unui guvern, trebuie să cercetăm diferitele formaţiuni prin cari a trecut."

I. L. Caragiale despre „însemnătatea presei"

Adeseori auzi pe unii sceptici, cari nu cred în nimic, care nu vor să înţeleagă că omenirea are o menire, susţinându-ţi că invenţia tiparului a dat între altele omului şi mijlocul de a-şi arăta dobitocia şi a-şi exercita perfidia; că presa liberă este adesea un testimoniu de pauperitate intelectuală a unei naţii şi un document de rele năravuri şi rele apucături. Uită însă scepticii să socotească marile avantaje ale presei.

Un exemplu recent le va astupa gura. Iată-l: Gheorghe.

Marin, un om modest până alaltăieri, devenit astăzi ilustru, „a fost omorât şi chinuit, torturat şi asasinat de comisarul Creţu".

După ce l-a ucis, comisarul asasin a pus câţiva sbiri de au luat cadavrul şi l-au îngropat noaptea. Ce ar fi devenit nenorocita văduvă şi orfanii victimei, dacă nu era, gata la postul său, santinela neadormită a opiniei publice, presa? Din norocire pentru Gheorghe Marin şi familia, presa a aflat această tragică împrejurare şi cu toată sinceritatea şi buna credinţă de care este capabilă, a dat alarma cu atâta energie, încât asasinii au trebuit să bată în retragere. Ei, îngroziţi de descoperirea infamiei lor, s-au dus în toată graba la locul unde îngropaseră pe mort, l-au dezgropat şi i-au dat drumul, ameninţându-l însă că dacă va spune cuiva cele întâmplate îl omoară şi-l îngroapă iar. Şi astfel, graţie glasului puternic al presei, Gheorghe Marin a fost redat familiei sale şi societăţii.

Suntem în dulcele Paştelui; să zicem cu toţii: „Gheorghe.

Marin a-nviat! Adevărat a-nviat!"

(. Moftul Român, I, 21,11 aprilie 1893)

Octombrie 1907: „.toţi bărbaţii noştri de Stat, dela nulităţi până la somităţi, precum şi toată presa noastră urmează a crede că la noi n-ar fi vorba decât de o chestiune economică – adică ţara n-ar avea alte nevoi decât economice… Oricâte reforme s-ar face în această direcţie, unele mai ingenioase sau mai simpliste, mai mult sau mai puţin originale decât altele – toate vor fi doar nişte paliative. Răul de care suferă ţara va rămânea, cum am mai spus, şi va coace cu cât mai acoperit cu atât mai adânc. Ţara are nevoie de o fundamentală reformă politică. Ba ceva mai mult: cu atât pentru moment starea intereselor materiale i se va îmbunătăţi, cu cât echilibrul acestora se va repeta provizoriu, cu cât nevoile mentale şi morale vor deveni mai imperioase şi deci mai violent strigătoare; – fiindcă tot răul vine numai şi numai dela falsa alcătuire politică, ce nu mai poate ţinea astăzi în picioare – dela deplorabila noastră sistemă oligarhică, fără restrângere de număr, fără limite de ranguri, fără raţiune istorică, fără tradiţie şi fără posibilitatea de a şi le crea măcar cu timpul; având pentru viaţa publică, pentru interesele generale ale Statului, toate păcatele oligarhiilor senile şi putrede şi neavând vreunul dintre meritele oligarhiilor voinice şi sănătoase.

[Țara] are acum nevoie de o singură reformă […]. Aşadar, mai întâi: destul cu casta de strânsură din vârfuri până-n gunoaie! Destul cu mamelucăria […]! destul cu absurdul anacronism, hibrida Constituție […], pe care ar trebui s-o punem cuminte şi cu linişte la arhivă…

Şi pe urmă? Pe urmă țara întreagă, chemată să-şi exercite dreptul ei sfânt, fară da se (va face de la sine)… Vază-şi, după înțelegerea şi judecata ei sub paza Celui de sus, de nevoi! Şi dacă nu va şti deocamdată destul de bine, atunci…

să învețe! Să învețe, cu necazuri şi jertfe, cum a învățat toată lumea civilizată."

(I. L. Caragiale, Opere, V, Fundația pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1938, pp. 183-185)

Nesemnat [Alexandru Vlahuță]

Trăim într-o epocă de zbucium şi de enervare generală.

Poate că niciodată nu s-a văzut, între literații unei țări, o luptă mai înverşunată şi mai neleală, o duşmănie ş-o ură mai îndârjită ca aceea care s-a întețit de câtva timp între fruntaşii literaturii noastre. În revistele lor, în conferințele pe cari le țin la Ateneu, în conversațiile intime, maeştrii noştri se sfâşie unii pe alții, cu o patimă care pe ei îi micşorează şi îi orbeşte, iar pe noi, tineri, deprinşi să-i admirăm şi să-i vedem mari şi senini, ne umple de melancolie; ura lor răneşte pietatea noastră. Nimic nu se mai respectă. O revistă destul de serioasă tratează pe dl. Hâjdău ca pe „un biet bătrân", cu care nu mai poate sta cineva de vorbă, dl. Hâjdău scrie despre dl. Maiorescu că n-a ştiut decât să producă ciraci ca Dragomirescu, Pătraşcu etc., dl. Maiorescu trimete pe Gherea la şcoală. Unii pe alții se fac ignoranți, năuci, incapabili de a pricepe şi de a face ceva bun în țara asta. Ce scandaloase sfezi la poarta nemurirei!… Noi, când eram în şcoală, divinizam pe oamenii aceştia. Acum, în literatură, sunt clici ca şi-n politică. Delavrancea n-are talent pentru Convorbiri literare şi Caragiale e un „fachir" pentru Revista nonă. Acelaşi scriitor e un geniu dacă rămâne în „tabăra noastră", e un „idiot" dacă ne părăseşte; nicăieri un cuvânt de adevăr şi de dreptate despre talentul unui om, despre valoarea unei cărți. Gazetele zilnice, cari au un contact mai strâns cu publicul, nu se ocupă de asemenea nimicuri; pentru ele, sosirea unui prefect în capitală „în interese de serviciu" a fost întotdeauna un eveniment mai însemnat decât aparițiunea unei lucrări literare sau ştiințifice.

Avem academie, ateneu, universități, muzee, laboratori, biblioteci, avem tot aparatul de cultură al unui stat pus pe drumul civilizației. Ar trebui ca din capitală să se reverse asupra întregii țări lumina acestor instituții; ar trebui ca presa să se ocupe mai de aproape de ele, să arate publicului că în afară de larma şi hărțuielile politice, cari țin primul plan în atenția generală, mai e câte ceva de remarcat în activitatea noastră națională. Arareori am văzut două, trei rânduri într-o gazetă despre vreo conferință de la Ateneu, dar nu ştiu să se fi ținut la Orfeu sau la Teatrul Dacia un discurs politic, cât de neînsemnat, cari să nu fi fost relevat şi comentat de toate ziarele. Şi tăcerea aceasta, pe care o lasă presa în jurul manifestării culturale şi artistice a neamului nostru, stânge

o bună parte din dorul de muncă şi entuziasmul tinerimei şi înlesneşte tânjirea simțimântului național, care, şi fără asta, nu prea e ridicat.

Noi credem că o carte bine scrisă, un tablou original, cu un cuvânt, tot ce e privitor la spiritul şi puterea de a crea a neamului românesc sunt lucruri cari ne interesează pe toți, şi adesea cântăresc, în viața noastră, mult mai greu decât…

chiar un mesaj de deschidere a corpurilor legiuitoare!

(„Două vorbe", articol program din Viața, revistă săptămânală ilustrată, anul I, nr. 1, duminecă, 28 noiembrie 1893)

Fragmente din lumea lui Ilfşi Petrov în Jurnalul de la Tescani, am schițat – răsfoind Vițelul de aur şi Douăsprezece scaune – un inventar rapid al lumii ilf-petroviene. Mă grăbesc să recuperez câteva pagini lăsate, atunci, deoparte. Experiența grotescă a vieții în comunism va fi uitată (şi comunismul va redeveni periculos) când nu se va mai găsi nimeni care să râdă citind asemenea pagini. Şi pentru că fenomenul e, deja, pe cale de a se produce, propun cititorului, în ceasul al doisprezecelea, o relectură. Traducerea textelor: Tudor Muşatescu.

Firme şi asociații „de epocă": întreprinderea de pompe funebre „Nimfa", Şcoala de coreografie „Leonardo da Vinci", preparat pentru vopsit părul „Titanic", Hotel „Sorbona" („lux sobru: 2 paturi cu o noptieră"), loțiune „Naiada", ospătăria „Colțişorul bunului gust", Societatea pe acțiuni „Tabla şi.

Jetonul", cinematograful „încotro-ți porți paşii" (fost „Quo.

Vadis"), artelul meşteşugăresc de produse chimice „Revanş", siropul verde „Fân proaspăt", cooperativa de ceasornicari „Timpuri Noi", „Uniunea fierăstraielor", „Filiala din Cernomorsk a oficiului din Arbatov pentru colectarea coarnelor şi copitelor", Asociația pe încredere „Cedrul muncitor", Teatrul „Columb", „Starcoop", „Vhutemas", Biroul de proiectări „Tehnosila", Restaurantul „Phoenix".

Titluri de reviste: „Zilele de lucru ale telegrafistului", „Pădurea aşa cum este", „Pune-ți în mişcare circumvoluțiunile cerebrale" (publicație rebusistă).

Frazeologie gazetărească: „în ziua festivității, străzile Stargorodului au devenit parcă mai largi", „E timpul să se pună capăt oceanului de hârtii", „Pe urmele punctelor slabe", „Dată fiind prezența lipsei…", „Să fie puşi la punct sabotorii din învățământ!", „Gigantica întreprindere va începe, în curând, să funcționeze!", „Visuri revanşarde" (caricatură politică), „Ce ne bucură şi ce nu ne bucură" (articol critic).

Cântece: „Adio satul meu cel nou!" (romanță), „Cărămizile".

Nume de străzi: strada Lassalle, fostă Deribasovskaia; strada Karl Marx, fostă Plehanov, fostă Gubernatovskaia; strada „Marx şi Engels", plaja „Komendantskaia", „Bulevardul Socialismului", strada „Kooperativnaia".

Nume proprii: inginerul Talmudovski, tov. Indokitaiski, tov. Niderlandink, grupul de responsabili cu sonorizarea:

Galkin, Palkin, Malkin, Cealkin şi Zalkind.

Lozinci şi inscripții: „Salut celei de a cincea conferințe districtuale a femeilor şi tinerelor fete!", „Jos conspirația tăcerii şi sistemul de acoperire

reciprocă!”, „Nu ne temem de-al burgheziei zvon! Vom da răspunsul cuvenit ultimatumului lui Curson!”, „Jos rutina de pe scena operei!”

La cantină: „Carnea e vătămătoare!”, „Un ou conține tot atâtea grăsimi cât 200 gr carne”, „Atuncea când consumați suc de fructe, să aflați că produc în corp hidrați”, „Nici Lev.

Tolstoi n-a mâncat carne!” (Comentariu sotto voce: „Dar când a scris Război şi pace a mâncat totuşi came! A mânca t, a mâncat, a mâncat! Şi când a scris Anna Karenina a înfulecat! […] Da, a halit, a halit, a halit!” Replică sarcastică: „Şi când a scris Sonata Kreuzer a halit?” Răspuns: „Sonata Kreuzer e scurtă.”)

Formulistica de care se înconjoară birourile (o antologie a frustrării publice): „Intrarea oprită”, „Intrarea persoanelor străine strict interzisă”, „Accesul interzis”, „Nimeni nu intră neanunțat”, „Audiențele sunt suspendate”, „Intrând aici, ne tulburi de la lucru”, „Ai terminat treaba, pleacă!”, „închis pe timpul prânzului”, „închis în timpul pauzei de prânz”, „între orele 2 şi 3 pauză de prânz”, „Magazinul este închis”, „închis”, „închis pentru inventar” (scris pe o tăbliță neagră, cu litere de aur).

Rubrică la gazeta de perete Glasul preşedintelui: „Lista celor care s-au lăsat de băutură şi-i îndeamnă şi pe alții să-i urmeze” (dedesubt – nici un nume).

Produse şi obiecte: cravata „Visul udarnicului”, bluza tip.

Tolstoi-Gladkov, statueta de ghips „Colhoznica făcând baie”, „subrațuri de plută pentru femei «Dragostea albinelor muncitoare»„, valizele navetiştilor, primusurile pe care tinerii le aprind ca să nu se audă cum se sărută.

Confesiuni riscante: „în ultimul an s-au ivit între mine şi.

Puterea Sovietică divergențe cât se poate de grave. Ea vrea să construiască socialismul, iar eu nu vreau. Pe mine mă plictiseşte să construiesc socialismul.”

Situații de viață, apariții, peisaje: „Undeva sus, se auzi un zgomot de geam spart. Făcând să se cutremure tot oraşul, trecu un autocamion al organizațiilor de construire a morilor.

Un miliția fluieră. Viața era în plin clocot.” „Dinspre strada «Tovarăşul Gubernski» se ivi un nor de fum gros şi violet.

Pufnetele se întăriră şi imediat se putu desluşi silueta automobilului Gas nr. 1 al Comitetului executiv județean […].

Funcționarii de la ferestre puseră evenimentul în legătură cu o eventuală reducere de personal.” „Ghidul muzeului demasca planurile imperialiste ale Ecaterinei a Il-a, în legătură cu pasiunea răposatei împărătese pentru mobila stil.

Ludovic al XVI-lea.” „Un miliția în uniformă specială şahistă, cu pantaloni în pătrățele şi nebuni la petlițe.” „Topograful din Voronej, rudă cu mikado-ul Japoniei.” „Pe strada principală, într-o cotiugă, se transporta o şină lungă, albastră…

„Din beciul unui lăcaş al Domnului, venea un aer rece, cu miros ca de vin acru. Probabil că erau depozitați acolo cartofi.” „Am cunoscut în provincie un fotograf care până şi conservele le deschidea la lumină roşie, de teamă ca

altfel să nu se strice.” „Pe terenurile lor colectivizate, circulă acum numeroase brigăzi literare, care strâng material pentru poeme agronomice şi cantate despre zarzavat.” „A comandat sote de rinichi pentru a sfida pe străini.” „Din boabele de soia se pot prepara o sută paisprezece feluri de mâncare gustoase şi hrănitoare.” „Tovarăşul Doljnostiuk a fost strivit între cocoaşele unei cămile…” „Muzeul nu cuprindea decât opt piese: un colț de mamut dăruit tânărului muzeu de oraşul Taşkent, tabloul în ulei încăierare cu basmacii, două halate de emir, un peştişor de aur într-un acvarium, o vitrină cu lăcuste uscate, o statuetă de porțelan făcută la fabrica Kuznețov şi, în sfârşit, macheta obeliscului pe care oraşul intenționa să-l instaleze în piața principală. Pe piedestalul proiectului se afla o coroană mare de tablă, cu panglici.”

Rugăciuni şi reflecții mistice: „Doamne, Dumnezeule, care de fapt nu exişti…” sau „Ştie numai Dumnezeu. Şi întrucât.

Dumnezeu nu există, nu ştie nimeni”.

„Gavriliada” (versuri mobilizatoare): „Gavrilă-n codru se ducea / Şi bambuşi uriaşi tăia / […] Gavrilă era poştaş /

Şi slujba şi-o făcea-n oraş…” în final, deşi împuşcat mortal de un fascist, el reuşeşte totuşi să ducă scrisorile la destinație.

Şapte feluri de a anunța, după caz, moartea cuiva: „i-a luat.

Dumnezeu sufletul”, „şi-a dat obştescul sfârşit”, „s-a săvârşit din viață”, „şi-a sfârşit zilele”, „şi-a încheiat socotelile cu viața”, „l-a luat dracul”, „a crăpat”.

Diferența dintre milionarul capitalist şi cel sovietic: cel sovietic e clandestin. „S-ar putea să şadă chiar în clipa asta, în această aşa-zisă grădină de vară, la măsuța de alături şi să bea bere.

Tip-Top de 40 de copeici țapul.”

Problema-aritmoid, cu caracter educativ: „Avem trei gări:

Vorobiovo, Graciovo şi Drozdovo, cu un număr egal de funcționari fiecare. În gara Drozdovo sunt de şase ori mai puțini comsomolişti decât în celelalte două, luate la un loc; iar în gara Vorobiovo, doisprezece membri de partid mai mult decât în gara Graciovo, unde numărul celor fără de partid e mai mare cu şase decât în primele două. Câți funcționari avem în fiecare gară şi care e, dintre toți, numărul membrilor de partid şi al comsomoliştilor?”

Conținutul unei valize de pasager tânăr: „ciorapi de ață Skeei, două bluze ruseşti, o plasă pentru păr, o pereche de chiloți, broşura Sarcinile comsomolului la sate şi trei ouă tari strivite. În afară de acestea, se mai află, în mod obligatoriu, într-un colț, câteva rufe murdare înfăşurate în ziarul Ekonomiceskaia țizni.”

Cadouri la diferite solemnități şi aniversări: „un model de locomotivă mic cât o pisică sau, dimpotrivă, o daltă care depăşea în dimensiuni un stâlp de telegraf.”

În sfârşit, o scenă de dragoste: „Un tânăr, care întârziase cu iubita lui la un club muncitoresc, aprindea grăbit harta electrificată a planului cincinal şi-i şoptea amorului său nestins:

— Vezi luminița ceea roşie? Acolo va fi uzina de combine din Siberia. Vom pleca acolo. Vrei?

Şi iubita râdea încetişor, trăgându-şi mâna dintr-a lui."

Comentarii la Marx.

K. R. Popper (Societatea deschisă şi duşmanii ei, voi. II, Humanitas, 1993, pp. 93-95): „În ciuda meritelor sale, Marx a fost, după credința mea, un fals profet. El a fost un profet al cursului istoriei, iar profețiile sale nu s-au adeverit. Dar acuzația mea principală nu este aceasta. Mult mai important este că a indus în eroare o mulțime de oameni inteligenți, făcându-i să creadă că profeția istorică este modul ştiințific de abordare a problemelor sociale. Marx e răspunzător pentru influența devastatoare a metodei istoriciste de gândire în rândurile celor dornici să promoveze cauza societății deschise. [...] Lenin şi-a dat repede seama că marxismul nu putea fi de nici un ajutor în chestiuni de economie practică. [...] Amplele cercetări economice ale lui Marx n-au abordat nici măcar tangențial problematica politicii economice constructive... După cum recunoaşte Lenin, în opera lui Marx nu se poate găsi aproape nici un cuvânt despre economia socialismului, în afară de slogane inutilizabile de felul «de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi». [...].marxiştii nici n-au studiat măcar ceea ce aşa-numiții «economişti burghezi» realizaseră în acest domeniu. Prin formația lor, ei erau chiar mai puțin pregătiți pentru munca constructivă decât unii dintre «economiştii burghezi»/'

N. Berdiaev (Persoana umană şi marxismul, în Marx contra.

Isus, antologie de Vasile Igna, Ed. Universal Dalsi, 2003, p. 137): „Antipersonalismul marxismului decurge [...] din concepția sa eronată despre timp. Doctrina comunistă, mai ales în aplicarea ei practică, priveşte relația dintre prezent şi viitor ca pe o relație între mijloace şi scop. Prezentul este mijlocul, iar scopul imediat nu se realizează. Sunt tolerate mijloace care nu au nimic în comun cu scopul: violență şi tiranie pentru a realiza libertatea, ură şi disensiuni pentru a dobândi fraternizarea. Plenitudinea vieții umane nu se va realiza decât într-un viitor îndepărtat. În prezent omul rămâne spoliat, tot ce poseda a fost alienat, ba chiar omul s-a alienat în raport cu sine însuşi. Iată de ce comunismul marxist afirmă omul, şi mai mult, omul deplin, în viitor, negândindu-l în prezent.

Omul de astăzi nu este decât un mijloc în direcția omului de mâine; după cum generația actuală este un mijloc în direcția generației viitoare. O asemenea atitudine față de timp este incompatibilă cu principiul persoanei, cu faptul de a recunoaşte că orice persoană umană are o valoare intrinsecă şi dreptul de a-şi realiza plenitudinea vieții, are conştiința de a nu fi parte, ci întreg. Nici un om, indiferent de clasa căreia îi aparține, nu poate fi considerat ca un mijloc, sau privit exclusiv ca un obstacol. Aceasta e o chestiune de antropologie, iar nu de sociologie, dar marxismul nu posedă o adevărată antropologie."

S. Bulgakov (Karl Marx ca tip religios, în Marx contra Isus, ed. cit., pp. 219-220): „Nu putem trece sub tăcere opiniile lui Marx asupra problemei evreieşti, unde directitatea lipsită de nuanțe şi specifica lui cecitate spirituală se manifestă deosebit de pregnant. [...] Pentru Marx, problema evreiască este aceea a „jidovului" cămătar, şi ea se va rezolva de la sine, odată cu eliminarea dobânzii. Cele scrise de Marx asupra problemei evreieşti mie îmi provoacă o maximă repulsie.

Nicăieri ca aici n-a mai apărut în toată goliciunea lui acest mod de a raționa glacial şi fără inimă, şi de aceea orb şi unilateral. Dar să citǎm mai bine opiniile lui Marx. „Care este baza laică a iudaismului? Necesitatea practică, egoismul. Care este cultul laic al evreului? Mercantilismid. Care e Dumnezeul lui laic? Banul.

Ei bine, emanciparea de mercantilism şi de bani – deci de iudaismul practic, real – ar fi auto-emanciparea epocii noastre [...]. Emanciparea evreilor, în ultimă instanță, înseamnă emanciparea omenirii de iudaism. [...] Banul este Dumnezeul gelos al lui Israel, în fața căruia nu poate exista nici un alt Dumnezeu. [...] Adevăratul Dumnezeu al evreului este poliția. [...] Naționalitatea himerică a evreului este naționalitatea negustorului, a financiarului în genere...". De ce s-a ridicat oare fiul împotriva maicii sale, de ce şi-a întors fața de la suferințele ei seculare, de ce s-a lepădat el de propriul său popor?"

O „antologie a inocenței"

Pe la mijlocul anilor '70, toată „lumea bună" a Bucureştilor vorbea despre orele de desen ale lui Dorel Zaica. Erau mai mult decât simple ore de desen: profesorul se ocupa – cu ingeniozitate şi farmec – de educația vizuală a copiilor şi, în fond, de buna lor educație în genere. Un episod de pedagogie normală (şi tocmai de aceea eroică) într-o lume care nu se sfia să manipuleze candoarea pentru a obține „desăvârşirea" spectrală a „omului nou". La un moment dat, dl Zaica mi-a dat un caiet gros, de cca 200 de pagini, în care erau transcrise miile de răspunsuri ale învățăceilor lui la o sumedenie de întrebări formulate – nu fără o tandră viclenie – de el însuşi. La aceste răspunsuri (aparținând unor copii între 6 şi 14 ani din anii şcolari 1973-1978) se adăugau câteva „exerciții impuse": elevilor li se cerea să improvizeze texte de „mică publicitate", „reclame", „afişe" etc. Sunt antologate, de asemenea, mai multe fragmente de scrisori. Nu ştiu dacă profesorul Zaica a valorificat în vreun fel rezultatul eforturilor sale de „culegător". Cât despre mine, am răsfoit încântat caietul d-sale, după care, luat cu altele, l-am depozitat într-un sertar. L-am descoperit de curând şi am constatat că valoarea lui psihologică, istorică şi literară a sporit imens în cei aproape douăzeci de ani care ne despart de perioada alcătuirii lui. Nu mă pot abține să ofer cititorilor câteva mostre, în speranța că domnul Zaica nu îmi va face obiecțiuni de „copyright".

Meritul e, în întregime, al d-sale. Suntem confruntați cu un univers plin de haz, dar şi de mizerie istorică. Amestecul de poezie curată, umor involuntar şi poncif propagandistic al textelor spune ceva, spune foarte mult, despre epoca pe care am traversat-o cu toții, teferi sau mai puțin teferi, înainte de a ieşi în stradă. E sfârşit de an. Aniversarea revoluției din decembrie 1989 coincide, nostalgic, cu serbările Crăciunului, adică ale copilăriei. Elevii care au răspuns întrebărilor puse de profesorul Zaica sunt, dacă ne gândim bine, generația revoluției. Ei sunt, deopotrivă, secțiunea tânără a electoratului de azi. E pasionant – şi, adesea, înspăimântător – să le cunoşti preistoria.

V. M., 7 ani: Linguşitor e când lingi lingura, lingi farfuria şi vrei să lingi şi cratița toată.

D. L., 7 ani: Nu mâncăm ciorbă şi dimineața pentru că s-ar consuma toată mâncarea.

V. L., 7 ani: Nemuritor e când sunt doi bandiți şi trage cu pistolul, unul moare şi celălalt rămâne în picioare, nemuritor.

A. H., 7 ani: Amenințare e când, dacă cineva nu face ce zice Nicolae Ceauşescu, el îl amenințează, adică îl bagă la închisoare.

A. C., 7 ani: Hotărâre e când tovarăşul Nicolae Ceauşescu vrea să meargă în altă țară şi vorbeşte la telefon cu țara aia şi le spune că vine.

D A. P., 7 ani: Disperat e când un om se grăbeşte să vină acasă sau la servici.

M. D., 10 ani: Râia e o boală care foarte greu te poți dispensa de ea.

X., 11 ani: Testamentul este când la capitalişti moare unul şi lasă averea la copii. La noi nu e testament, pentru că nu are ce să lase omul.

X., 6 ani: Soldatul pe câmpul de luptă are pâini la el. Se luptă şi muşcă, se luptă şi muşcă.

X., 9 ani: Soldații în timpul războiului fug cu doctorițele după ei. Doctorițele îi pansează cu ceva şi le dă cu ceva, ca să nu se mai rănească.

X., 10 ani: Nicolae Ceauşescu de câte ori ieşea de la.

Doftana lua comuniştii cu el şi căuta să-i inerveze pe hitlerişti ca să plece.

V. M., 7 ani: Lux înseamnă când cumperi un scaun şi cumperi şi un fotoliu şi poate vrei să cumperi şi un studeu.

I. C., 13 ani: Se zice „noroc" la cel care strănută că obiceiul e din străbuni. Doi străbuni de mult mergeau unul pe lângă ălălalt şi unul din ei a strănutat. Celălalt i-a spus noroc pentru că a trecut pe lângă el şi l-a salvat, iar celălalt a crezut că aşa se zice, noroc, atunci când strănuți şi aşa s-a transmis de la om la om şi a devenit un sentiment de bună creştere.

F. D., 7 ani: Noi când strănutăm zicem hap-ciu pentru că alt cuvânt nu se mai pomeneşte. În altă țară ăia zic hap-cea.

G. M., 12 ani: Politica e un fel de spionaj.

G. O., 10 ani: Politica înseamnă să vorbeşti numai despre popor.

V. L., 7 ani: Răbdare este când un om se duce la măcelărie şi trebuie să mai stea.

F. S., 7 ani: Când ia un copil o bomboană sau o prăjitură şi deschide apolitania zice: „Tată, uite ce lux am aici."

G. M., 12 ani: Răbdarea este fenomenul care îi dă posibilitatea unui om să tacă din gură.

A. C., 8 ani: Ministru e un om care a învățat zece clase şi s-a dus la serviciul de miniştri.

A. P., 8 ani: Minister înseamnă când scrie ceva şi se duce la un om şi omul ăla îl trimite la alt om.

V. N., 7 ani: Țăranii sunt oameni de la țară care n-au iaurt şi noi când mergem la țară le ducem iaurt şi caşcaval şi brânză.

R. C., 6 ani: Comuniştii sunt ăia care umblă cu fanfara.

G. G., 6 ani: Libertatea este când se învoieşte duminica de la servici.

A. I., 7 ani: Nouă ne ies aburi din gură iarna, că ne uităm la televizor şi razele televizorului radiază şi ne încălzeşte.

Gh. C., 8 ani: Cinstea e când un om îi face treabă la o femeie şi femeia îl cinsteşte.

D. Z., 9 ani: Respect înseamnă să te scoli şi să stea babele pe scaun.

V. G., 7 ani: Respect înseamnă când un băiat se duce la o doamnă şi îi face tot ce spune.

D. Z., 9 ani: Unii oameni fluieră când sforăie că se gândeşte la ziua de mâine şi fluieră a pagubă.

D. D., 8 ani: Răscoală înseamnă când părinții noştri nu găsesc bani şi atunci răscolesc ca să găsească.

F. G., 7 ani: Femeile plâng mai uşor, că eu am venit cu mămica odată la unu seara şi tăticu nu ne-a lăsat să dormim până la patru dimineața. El şedea la maşina de cusut şi bea câte un pahar de vin fără sifon şi mama plângea şi zicea că întâi am fost la naşu şi după aia la Nea Marin.

A. C., 8 ani: Arta înseamnă mileuri naționale, căni națională şi care nu le poți să le reproşezi nimica.

C. N., 9 ani: Partidul înseamnă mai mulți oameni adunați şi în loc să le spună oameni, le spune partid.

Scrisoare (cu ortografia semnatarului ei): Bunico înainte cu 3 zile de a sosi „1977” mam dus la noi la complex la noi şi am cumpărat 4 cuti cu compot de portocale din Kina în seara de anul nou când am desfăcut o cutie am constatat că era compot de piersici şi nu de portocale. Când m-am dus să reclam în cartea de sugestii şi reclamați, directorul alimentarei respective a spus că lipseşte această carte din 1975 mă mir alți oameni unde or fi reclamat. La mulți ani, Romeo.

Recitiri răzlețe.

Din jurnalele pariziene ale lui Ernst Jiinger „Un colonel rus a căzut prizonier împreună cu resturile regimentului său cu care stătuse câteva săptămâni în «cazan». Întrebat de unde se aprovizionase pentru trupă, a răspuns că se hrăniseră cu cadavre. La imputările care i s-au făcut, a adăugat că el nu consumase însă decât din ficați.” (2 martie 1942) „O femeie care aude că bărbatul ei urmează să fie eliberat din prizonierat îi trimite, la aflarea veştii, un pachețel cu daruri, între timp, bărbatul se întoarce mai degrabă decât îl aşteptase şi o găseşte nu doar pe ea, ci şi pe amantul ei şi doi copii. În lagărul de prizonieri din Germania, camarazii îşi împart conținutul pachețelului şi patru din ei mor după consumarea untului care era amestecat cu arsenic.” (22 aprilie 1943) „într-o noapte a anului 1941, soția unui cunoscut al lui.

Jouhandeau a simțit că se apropie ceasul să nască, şi bărbatul a plecat grăbit să o anunțe pe moaşă. Era după ora de interdicție a circulației; o patrulă franceză l-a oprit şi l-a luat la post. Acolo şi-a explicat situația; au anunțat-o pe moaşă şi l-au reținut până dimineața pentru a verifica veridicitatea spuselor sale. Între timp s-a aflat că se produsese un atentat; au fost înhățați în grabă ostatici şi, odată cu cei care depăşiseră ora de interdicție a circulației, a fost împuşcat şi acest om.” (21 august 1943) „Despre tipurile de călăi; se prezintă pentru această profesie mai ales ecarisorii de cai. Aceia care mai decapitează cu securea afişează, față de cei care ghilotinează, un anumit orgoliu de artist, conştiința muncii făcute cu mâna şi după măsură. La prima execuție sub

Kniebolo (Hitler): călăul, care îşi scosese fracul în vederea decapitării, s-a prezentat în cămaşă, cu jobenul aşezat strâmb pe cap, în mâna stângă securea de pe care picura sânge, iar dreapta ridicată pentru salutul hitlerist: «Executat condamnarea!».” (20 martie 1943) „Preşedintele a povestit despre un caporal care se înghesuie la execuții. De obicei ţinteşte în inimă – dacă însă cel care urmează să fie împuşcat nu-i place, atunci trage în cap, iar acesta zboară sfârtecat.” (29 mai 1944) „Balenele ajung probabil extrem de bătrâne – există indicii în acest sens. S-a găsit în corpul unui astfel de animal vârful unui harpon normand din secolul al IX-lea d. Chr.”

(24 ianuarie 1944) „Alarmă, raiduri aeriene. De pe terasa de la «Raphael» am văzut de două ori ridicându-se în direcția Saint-Germain nori puternici, produşi de explozii, în timp ce, la mare înălțime, escadrile se îndepărtau în zbor. Ținta atacului lor erau podurile de peste apă. Felul şi succesiunea măsurilor îndreptate împotriva transportului sugerau o minte subtilă. A doua oară, la apusul soarelui, țineam în mână un pahar cu vin de Burgundia, în care înotau căpşuni. Oraşul, cu turnurile şi cupolele sale roşii, era de o frumusețe prodigioasă, asemenea unui caliciu survolat în vederea unei fertilizări mortale.” (27 mai 1944) „înfiorătorul D. Atrăgându-i-se atenția că în lagărul său de muncă forțată mor zilnic, din cauza lipsei de hrană şi de medicamente, şase până la zece oameni, şi că totuşi trebuie găsită o soluție, a răspuns: «Să se lărgească cimitirul.»„ (8 august 1942) „Câteva bombe au căzut pe hipodromul de la Longchamp, care era supraaglomerat. Ieşind din gurile de metrou, persoanele care îşi făceau plimbarea duminicală s-au lovit de o masă de răniți cu respirația tăiată, de oameni cu hainele zdrențuite, care îşi țineau capul sau un braț, o mamă cu copilul sângerând la piept. S-a tras asupra unui pod şi nenumărați trecători, ale căror cadavre erau acum pescuite din apă, fuseseră proiectați în Sena. În aceeaşi clipă, de cealaltă parte a pădurii, o mulțime voioasă de oameni gătiți, bucurându-se de copaci, de flori, de aerul blând al primăverii.” (5 aprilie 1943)

Theodor Haecker (1889-1945), Jurnal: „Idealismul german e, la Kant şi la Fichte, ceva prusac. Schelling nu-i aparține: el e o minte spontan speculativă şi un gnostic. Şi Hegel e, la origine, un mare spirit speculativ, infectat însă şi stricat de morbul prusac – cum vor fi, mai târziu, şi alte spirite sud-germane. Idealismul prusac le-a luat germanilor inima de carne şi le-a dat în schimb una de fier şi de hârtie.”

Tag – und Nachtbucher, 1940: „Dacă Hitler, Goebbels şi Himmler câştigă războiul, inexistența lui Dumnezeu este dovedită.”

Dostoievski, însemnări din subterană „Pentru că omul e prost, fenomenal de prost…” „Noi, aici, elaborăm cu toată seriozitatea cugetări…” „Până la urmă, domnilor, eu aşa spun: cel mai bine e să nu faci nimic. Mai bună decât toate rămâne inerția conştientă.” „Aş fi întru totul de acord să arăt a ticălos, cu condiția să par în acelaşi timp extrem de inteligent.”

Thomas Mann, Catastrofa de cale ferată: „Să vă povestesc ceva? Dar nu ştiu nimic! Bine! Atunci, hai să vă povestesc ceva.” (pentru o reflecție despre „fenomenul originar” al literaturii)

Henry de Montherlant, Demonul binelui, invocând o mărturisire despre Tolstoi a soției lui: „Nu pot să-l suport pentru că nu suferă şi pentru că scrie.”

Alan Watts (înțelepciunea nesiguranței, 1951): „Am fost fascinat întotdeauna de legea efortului răsturnat. Uneori o numesc „legea inversului”. Când încerci să te menții la suprafața apei, te scufunzi; dar când încerci să te scufunzi, pluteşti.

Când ții aerul în piept, te sufoci – ceea ce îmi aminteşte imediat de o vorbă veche şi neglijată: cine vrea să-şi salveze sufletul şi-l va pierde…”

Epictet (Fragmente, sec. II d. Chr): „«Ciudată este natura şi iubitoare a vieții», după cum spunea Xenophon. De aceea îndrăgim şi îngrijim trupul, care este cel mai dăunător şi cel mai pângărit din toate. Dacă însă, numai cinci zile, ar trebui să îngrijim trupul vecinului, n-am suferi o asemenea neplăcere. Imaginează-ți, de pildă, că, trezit cu noaptea în cap, ai de frecat nişte dinți străini, că, după săvârşirea nevoilor fireşti, ai de spălat părțile cu pricina. Este, deci, pe de-a-ntregul uimitor să iubim un lucru, căruia, zi de zi, îi slujim atât de mult.

Acum umplu sacul, acum îl golesc. Ce poate fi mai nesuferit decât aceasta?”

St. John Perse (Anabasis): „…ah! cum se pricepe acrul trup de femeie să păteze o rochie în dreptul subsuorii.”

Werner Heisenberg (Convorbiri despre relația dintre ştiințele naturii şi religie, 1969): „Omul simplu trebuie să aibă convingerea că adevărurile spirituale sunt suficiente pentru ştiința comunitară, mai ales când trebuie să-şi orienteze hotărârile de viață după valorile lor. Căci „a crede” nu înseamnă pentru el „a lua ceva drept adevărat”, ci a se încrede în forța diriguitoare a acestor valori. De aceea, când ştiința cea nouă, agonisită de-a lungul istoriei, amenință să arunce în aer adevărurile spirituale, apar mari pericole. Separarea totală dintre ştiință şi credință nu e decât un expedient, o soluție pe termen scurt. În ambianța culturală occidentală de pildă, s-ar putea ajunge, într-un viitor nu prea îndepărtat, la o situație în care parabolele şi imaginile religiei să-şi piardă, chiar şi pentru oamenii simpli, orice putere de convingere; mă tem că, în acel moment, şi etica de până mai ieri se va nărui şi că se vor întâmpla lucruri atât de îngrozitoare, încât vor depăşi închipuirea noastră de astăzi.”

Caragiale… „.o criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă!”

Pristanda despre Cațavencu: „Mare pişicher! Straşnic prefect ar fi ăsta!”

Cioran (Cahiers, 1957-1972): „Nu trebuie să vrei să scrii cărți, ci să spui câteva lucruri esențiale, de care să nu roşeşti la sfârşitul vieții.” „Violonistul, actorul, conferențiarul etc… Mi se pare de neconceput ca un om care se respectă să-şi poată dori şi să accepte aplauze.” „Toate problemele mele ar fi fost rezolvate, dacă aş fi primit darul rugăciunii.” „Un cerşetor, pe care îl stimez pentru tarele şi pentru dezechilibrul lui şi care doarme de ani întregi sub cerul liber, îmi spunea deunăzi: Sunt liber în ultimul hal!”

Andre Gide (din Falsificatorii de bani, semnalat de M., cea mereu dătătoare de semne): „Cred că secretul tristeții tale – căci eşti tristă, Laura – e că viața te-a împărțit, dragostea nu te-a dorit întreagă, ți-a cerut să dai mai

multora ceea ce ai fi vrut să dai unuia singur.” (Reflecție colaterală, pe care ar trebui, cândva, să o dezvolt: O femeie adevărată este un amestec de dulceață, amărăciune, umor şi destin.)

Andre Scrima: „Nu mai este posibil să fii creştin, rămânând la tine acasă, în Egiptul fiecăruia […].” „Occidentul a uitat existența şi, poate, utilitatea perenă a barbarilor.” „Iubirea, singurul «realism», fiindcă recreează în fiece clipă realitatea toată. Orice altă cale de apropiere (cunoaştere, acțiune etc.) nu poate îmbrățişa şi restitui totul.”

Simone Weil (Lettre a un religieux): „Totul se petrece în aşa fel încât, cu timpul, nu Isus e cel privit ca Dumnezeu întrupat pe pământ, ci Biserica.” „Biserica nu e în chip desăvârşit pură decât într-o singură privință: ca păstrătoare a Tainelor. Ceea ce este întru totul desăvârşit nu e Biserica, ci trupul şi sângele lui Christos de pe masa altarelor.”

Pateric, Avva Agathon: „…să păzeşti streinătatea ta în toate zilele vieții tale.”

Zanne, Proverbele românilor, voi. VIII, p. 476: „în plăceri să nu te cufunzi, dar pe lângă ele să te plimbi, ca pe țărmurile mării.”

SFÂRŞIT